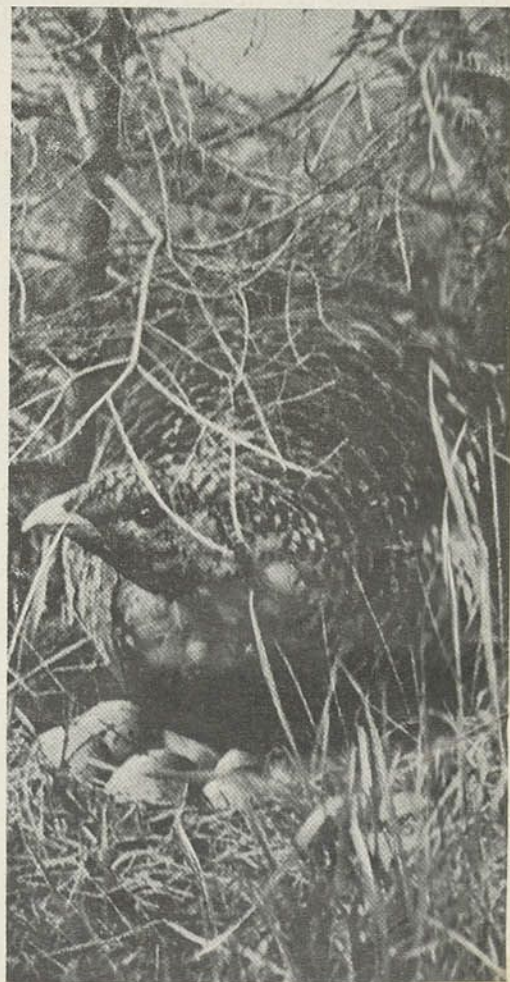
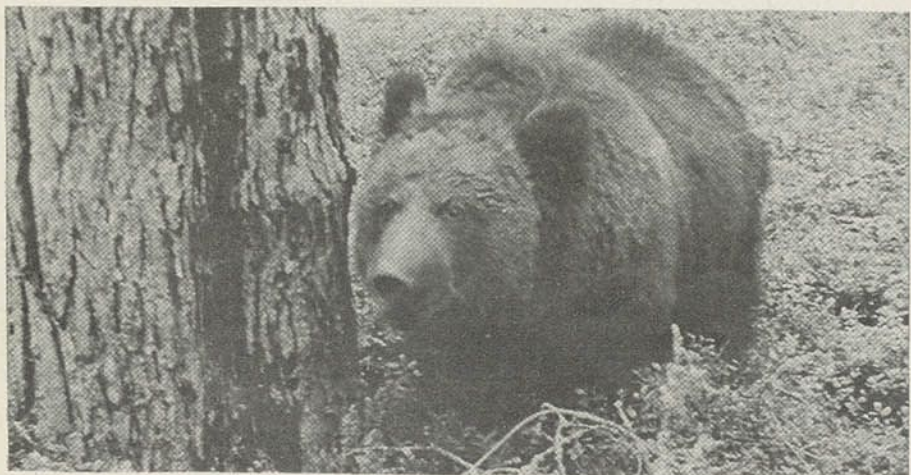
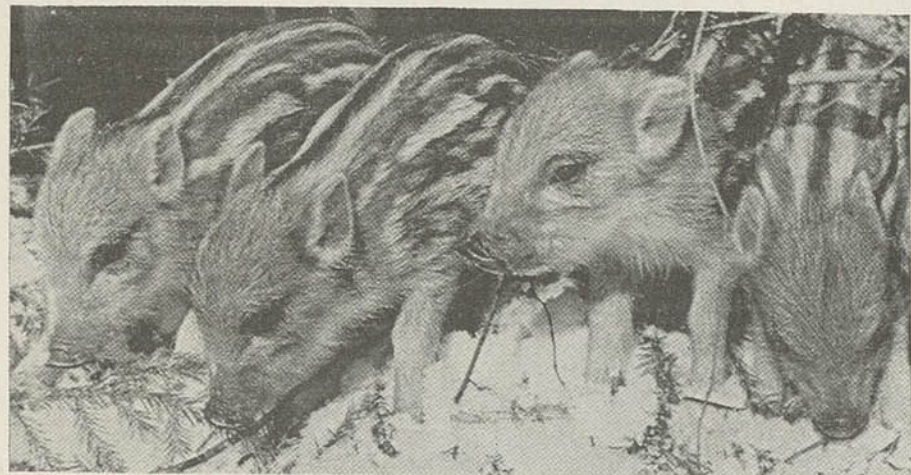
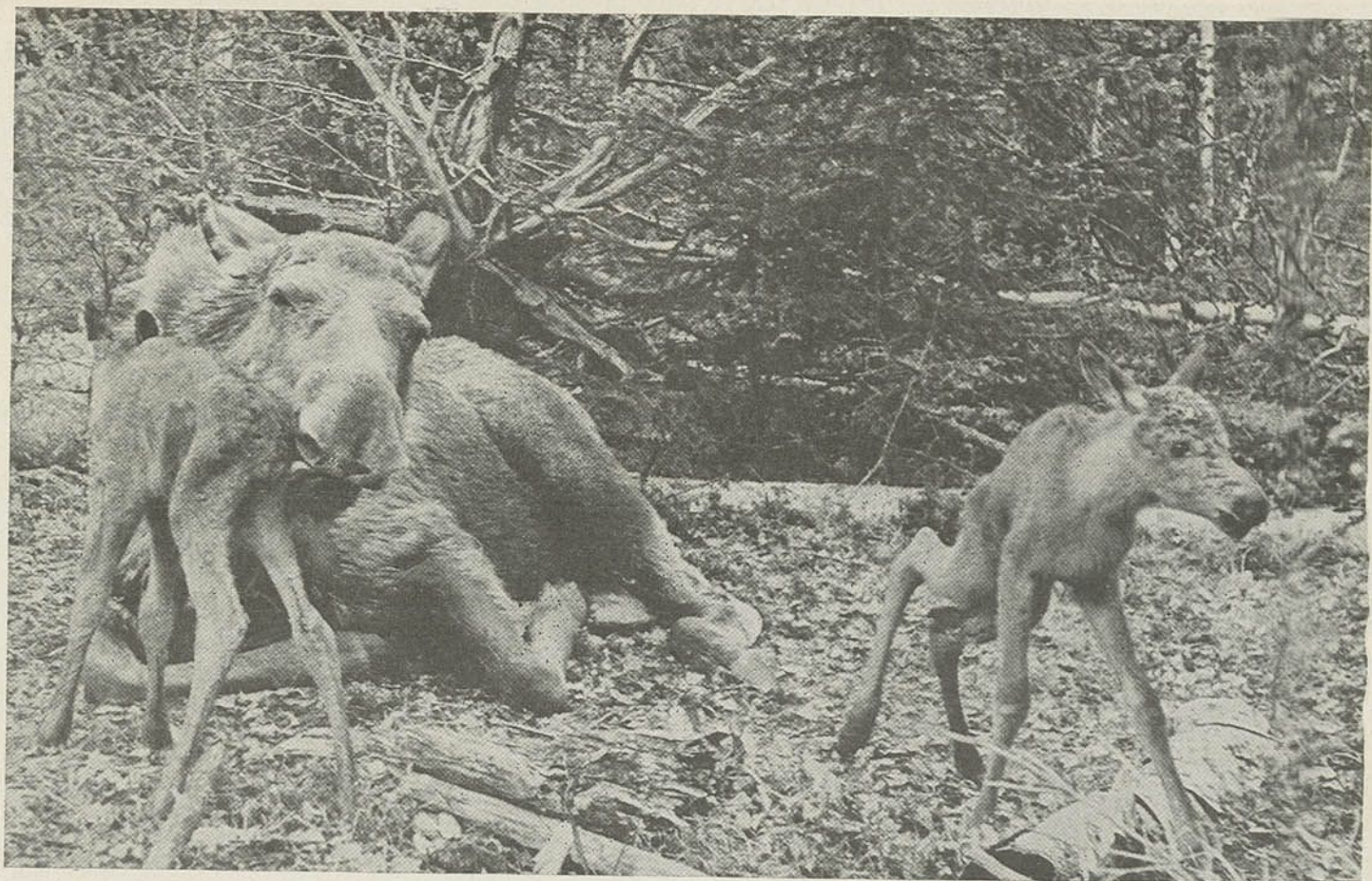

**РОДНАЯ
ПРИРОДА**

1972

2

5905-5438 ✓

ПАВЕТРА — НЕ РАСКОША

У канцы мінулага года ў Мінску адбылася Рэспубліканская навукова-тэхнічная канферэнцыя, прысвечаная пытанням аховы паветра ад забруджвання.

Адна з сучасных актуальных праблем — праблема захавання чыстага паветра. Хуткае развіццё прамысловасці, растучая колькасць аўтамабіляў на дарогах нашай планеты, садзейнічаюць значнаму забруджванню атмасферы. А гэта выклікае заканамерную трывогу ўрачоў-гігіеністаў, таму што запыленае і загазаванае паветра адмоўна адбіваецца на здароўі чалавека. Як паказваюць даследаванні, паветра вялікіх сучасных гарадоў мае значныя прымесі ядавітых газаў і рэчываў, якія нярэдка з'яўляюцца прычынамі многіх хвароб. Як вядома, забруджанае паветра значна памяншае інтэнсіўнасць натуральнага асвятлення, зніжае ультрафіялетавую радыяцыю, садзейнічае з'яўленню ядавітых туманаў, паскарае знос абсталявання, адмоўна адбіваецца на флоры і фауне нашай планеты.

Гэтай складанай сацыяльнай праблемай, якая цесна пераплецена з умовамі жыцця насельніцтва, у Беларусі надаецца выключнае значэнне. Аб гэтым сведчыць цэлы шэраг пастаноў і распараджэнняў па санітарнай ахове атмасферы ад забруджвання. Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР у 1961 годзе прыняў закон «Аб ахове прыроды ў Беларускай ССР». Адлюстраванне ў ім знайшлі і пытанні аховы паветранага асяроддзя.

Шмат мерапрыемстваў праведзена ў рэспубліцы па зніжэнню забруджвання паветра, але пакуль гэта праблема ў некаторых прамысловых гарадах Беларусі застаецца значнай.

Органы Дзяржаўнага санітарнага нагляду Беларускай ССР вельмі сур'ёзна адносяцца да выканання вызначаных нормаў, як на стадыі размяшчэння новага прадпрыемства, так і на стадыі ўводу ў эксплуатацыю новых аб'ектаў. Аднак узрастаючыя тэмпы будаўніцтва

прамысловых і грамадскіх збудаванняў ускладаюць на санітарныя арганізацыі рэспублікі павышаныя патрабаванні па сучаснаму і высака якасному правядзенню санітарнага нагляду.

Супрацоўнік Беларускага тэрытарыяльнага гідраметэаралагічнага цэнтра Г. В. Шашкін у сваім выступленні расказаў аб назіранні за забруджваннем паветра, якое вядзецца Гідраметэаслужбай БССР на стацыянарных пунктах у чатырох гарадах рэспублікі — Мінску, Гомелі, Гродна і Магілёве.

Кандыдат архітэктуры І. Рудэнка адзначыў, што мікраклімату некаторых гарадоў рэспублікі ўласціва кіслародная недастатковасць, павышаная забруджанасць, а таксама застоі і перагрэў паветра.

Савецкае будаўніцтва гарадоў мае значны арсенал архітэктурна-планіровачных прыёмаў, якія дазваляюць адвядзіць ад горада выкарыстанае паветра.

Аднак, як вызначыў далей дакладчык, мы не павінны забываць, што сярод мерапрыемстваў, па паляпшэнню паветранага асяроддзя гарадоў рэспублікі асобае значэнне набывае водна-зялёнае будаўніцтва. Сабраная ў неразрыўную сістэму зялёны вуліц, бульвараў, паркаў і водных прасторы з'яўляюцца тымі русламі, па якіх імкнецца да цэнтра горада багатае кіслародам паветра лугоў і лясоў.

Ролі зялёных насаджэнняў у здаравенні паветранага асяроддзя населеных мясцін, прысвяціў сваё выступленне супрацоўнік Цэнтральнага батанічнага саду, кандыдат навук П. Чуваеў.

У Савецкім Саюзе не было выпадкаў масавага атручвання людзей забруджаным паветрам, але гэта не можа супакойць нас, таму што навуковыя даследаванні сведчаць аб неспрыяльным уздзеянні на здароўе насельніцтва нават нязначнай канцэнтрацыі рада хімічных рэчываў. Цяпер медыкаў, як і наогул чалавечтва, хвалюе, напрыклад, значны рост

захворванняў ракам лёгкіх, асабліва ў прамысловых раёнах. І хоць у паветры савецкіх гарадоў заўважана зусім нязначная канцэнтрацыя агентаў, здольных выклікаць злаякасныя пухліны, тым не менш прысутнасць такіх рэчываў наўрад ці жаданая, асабліва, калі ўлічваць працяглы час іх уздзеяння.

У гарадскім паветры звычайна прысутнічае пыл, які змяшчае да 20 працэнтаў двухвокісу крэмнію. Гігіеністы ўстанавілі, што ў лёгчай тэнцы дзяцей, якія жывуць побач з электрастанцыямі, не абсталяванымі спецыяльнымі попелайлоўнікамі, знаходзяць змены, падобныя з пачатковымі стадыямі сілікозу. Пыл, акрамя таго, затрымлівае да 40 працэнтаў ультрафіялетавых прамянняў.

Ёсць і іншыя сімптомы, якія гавораць аб хранічным атручванні арганізма. Напрыклад, выхляпныя газы аўтамашын — гэта складаная хімічная сумесь, якая церпіць у паветры нечаканыя ператварэнні. Менавіта гэтая сумесь павінна ва ўзнікненні ядавітага туману над буйнымі гарадамі Еўропы, Амерыкі.

У СССР таксама павялічваецца парк аўтамабіляў і хаця ў нас пакуль што няма фотакімічных туманаў, але яны могуць з'явіцца, калі будзе праўдзена бяздзейнасць. Наша краіна — адзіная краіна, дзе ў заканадаўчым парадку прыняты дапусцімыя канцэнтрацыі хімічных прымесяў у атмасферы. Такія нормы ўстаноўлены ўжо для 100 рэчываў і лік іх павялічваецца. Санітарна-ахоўныя зоны аддзяляюць жылыя раёны новых гарадоў ад прамысловых прадпрыемстваў. На многіх заводах і фабрыках рэспублікі ў сувязі з ачысткай паветра значна змянілі тэхналогію вытворчасці, шукаюць новыя спосабы ўлоўкі шкодных рэчываў перад іх выкіданнем. У гэтым сэнсе цікавымі былі выступленні інжынераў М. Курпана (Мінскі аўтазавод), В. Хоміча (Ваўкавыскі цэментны завод «Перамога»), А. Кананека (Запарожжа) і іншых дакладчыкаў.

МЕТАДЫЧНЫЯ ПАРАДЫ

ЯК АРГАНІЗАВАЦЬ СЕКЦЫЮ

У рабоце абласных, раённых і гарадскіх аддзяленняў Таварыства аховы прыроды важнае значэнне мае умелая арганізацыя дзейнасці галіновых секцый. Стварэнне іх — гэта пачатак мэтанакіраваных прапагандысцкіх і прыродаахоўных мерапрыемстваў.

Секцыі з'яўляюцца метадычнымі цэнтрамі, з дапамогай якіх прэзідыумы мясцовых аддзяленняў Таварыства кіруюць работай грамадскасці па ахове і рацыянальнаму выкарыстанню акружаючага асяроддзя.

Згодна Статута Беларускага таварыства існуюць секцыі па ахове глебы, лесу, атмасфернага паветра, рыбных запасаў, дзікіх звяроў і птушак, а таксама секцыі пчалаводства, аховы карысных

насякомых, азелянення, садаводства, кветкаводства. Усе гэтыя разнастайныя секцыі, зыходзячы з мясцовых прыродных умоў, працуюць пад кіраўніцтвам прэзідыумаў гарадскіх і раённых саветаў. Праўда, ёсць выпадкі, калі секцыі ў некаторых аддзяленнях ствараюць непасрэдна пры пярвічных арганізацыях Таварыства. Але гэта не мэтазгодна.

Што патрабуецца, каб па-сапраўднаму арганізаваць работу галіновай секцыі? Перш за ўсё патрэбна ўцягнуць спецыялістаў, згодна яе профілю: вучоных, урачоў, педагогаў, практыкаў-аматараў і г. д. Затым члены секцыі вывучаюць і распрацоўваюць навукова-метадычныя парады. Свае заўвагі і рэкамендацыі секцыя прадстаўляе прэзідыуму савета аддзялення Таварыства.

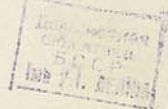
Па-другое, неабходна і на высокім узроўні праводзіць прапагандысцкую работу. Сюды ўваходзяць лекцыі і даклады. Тэксты для лістовак і плакатаў, а таксама спецыяльныя брашуры, наглядная агітацыя.

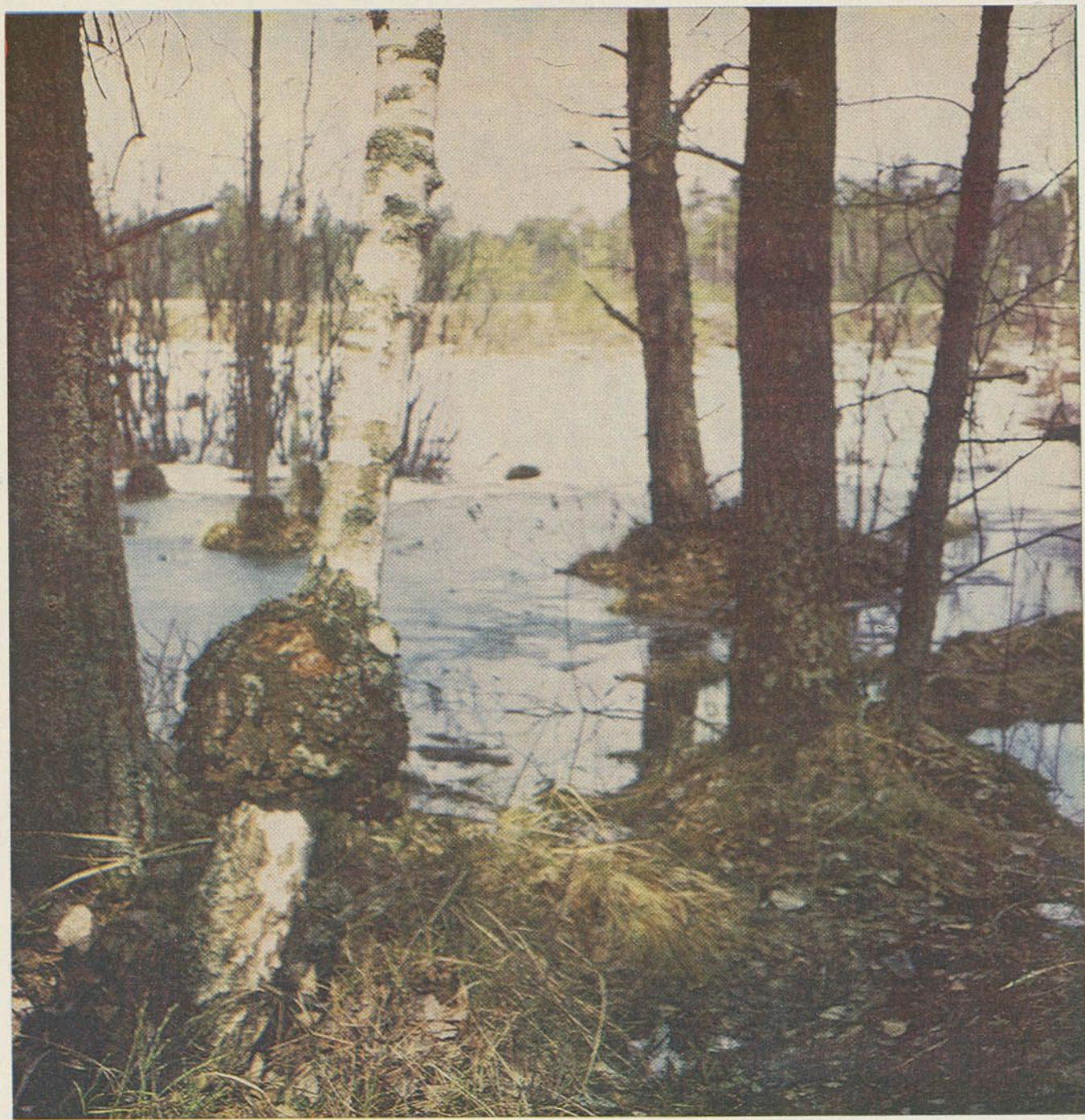
Вось прыклады добра пастаўленай работы. Секцыя аховы водных рэсурсаў пры прэзідыуме савета Магілёўскага абласнога аддзялення Таварыства даследвала і вывучыла становішча і змену воднага рэжыму ў сувязі з правядзеннем меліяратыўных работ у поймах рэк Олы, Лабжанкі і Гразы.

Секцыя па ахове глебы Гродзенскага абласнога аддзялення выпусціла плакат «Нашым палям — заслон ад эрозіі», дзе даны падрабязныя рэкамендацыі і парады, як праводзіць барацьбу супраць воднай і ветравой эрозіі глебы.

Секцыі, як метадычныя цэнтры павінны займаць у дзейнасці таварыства па ахове прыроды важнае месца. Прэзідыумы саветаў абавязаны аказваць ім паўсядзённую дапамогу, асабліва без зацягвання патрэбна разглядаць рэкамендацыі і слухныя заўвагі, падрыхтаваныя галіновымі секцыямі.

К. ЧАРКАС,
старшы інструктар рэспубліканскага савета БТАП

Іншы раз у нашых лясах можна ўбачыць бярозы з шарападобнымі наплывамі на ствалах (глядзі фота). Што ж гэта за наплывы?

Кап — гэта, як піша В. Нікіценка, «тканка, якая разраслася пад уздзеяннем розных раздражняльнікаў ці пашкодванняў: грыбамі, марозамі, г. зн. утварэнне яўна паталагічнага характару». У лягасах вядуць улік такіх бяроз з мэтай вызначэння іх прамысловых запасаў, таму што капы высока цэняцца мебельшчыкамі і рэзчыкамі па дрэве. І не выпадкова. Тэкстура (малюнак) драўніны капа вельмі прыгожы.

Аднак поўнай аднадушнасці ў пытанні аб капах няма. Акадэмік А. С. Яблыкаў лічыць, што далёка не ўсе шарападобныя нарасці на ствалах бяроз з'яўляюцца сапраўднымі капамі. Сапраўдны кап заўсёды мае прыгожы малюнак на зрэзе.

Цэлы шэраг спецыялістаў, якія займаюцца пытаннямі селекцыі бярозы і яе ўнутрывідаввой зменлівасцю, нязменна звязваюць паняцце «кап» толькі з адным відам бярозы — бярозай пушчэстай.

Бярозы, якія маюць капы ля асновы ствала, адносяцца да формы «капакарэньчыкавай». Аднак вучоныя лі-

чаць, што яны — вынік скаплення недаразвітых парасткаў і для ўтварэння іх бярозе патрэбна багатая, вільготная глеба. Іншыя сцвярджаюць, што капы ўтвараюцца ў выніку крываслойнага, хвалспадобнага адкладання слаёў драўніны, прычым, часцей за ўсё, на камяністых глебах.

Трэба таксама адзначыць, што на ствалах бяроз бываюць яшчэ і іншыя нарасці ў выглядзе цёмна-бурай, амаль чорнай, бясформеннай цвёрдай масы. Гэта — гаючы грыб-трутавік чага. З капамі ён не мае нічога агульнага.

К. ЧУБАНАУ

ПЛЁННАЕ ДЗЕСЯЦІГОДДЗЕ

У красавіку спаўняецца 10 гадоў з дня стварэння Беларускага таварыства аховы прыроды, арганізаванага па ініцыятыве працоўных рэспублікі.

Першы з'езд Таварыства аховы прыроды, які адбыўся 27 красавіка 1962 года, зацвердзіў Статут і выбраў кіруючыя органы. У Статуте запісана: «Беларускае таварыства аховы прыроды з'яўляецца добраахвотнай масавай грамадскай арганізацыяй, якая ставіць сваёй мэтай актыўнае садзейнічанне мерапрыемствам партыі і ўраду ў справе аховы, рацыянальнага выкарыстання і павелічэння прыродных багаццяў рэспублікі, якія маюць вялікае значэнне ў стварэнні матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізма».

За дзесяць гадоў сваёй дзейнасці Беларускае таварыства аховы прыроды стала масавай арганізацыяй і здзейсніла вялікую работу. Даволі сказаць, што яно налічвае 144 мясцовыя аддзяленні і 13 000 пярвічных арганізацый, у якіх удзельнічае больш 2-х мільёнаў чалавек. Пярвічная арганізацыя, напрыклад, «Гомсельмаша» аб'ядноўвае звыш 5 тысяч членаў. Такім жа размахам характарызуецца нашы арганізацыі ў Белдзяржуніверсітэце, Мінскім медінстытуце, саўгасе «Ціманавы» Клімавіцкага раёна, калгасе імя Леніна Стаўбцоўскага раёна і многіх іншых.

Працоўныя ўсталяюць у члены таварыства, каб сумесна берагчы і ахоўваць прыроду. У калектыве Баранавіцкай швейнай фабрыкі звыш 2 тысяч членаў нашага таварыства. Старшынёй савета выбраны тав. Пушкарскі Ф. Д. На фабрыцы рэгулярна чытаюцца лекцыі і даклады, працуе філіял народнага ўніверсітэта. На тэрыторыі фабрыкі пасаджана шмат дрэваў, дэкарэтыўных кустоў кветак. Ва ўсіх цэхах абсталяваны куткі аховы прыроды, аформлены стэнды. Створана група грамадскіх інспектараў, якая сочыць за выкананнем Закона «Аб ахове прыроды ў Беларускай ССР» на ўсёй тэрыторыі свайго раёна.

Пярвічная арганізацыя калгаса імя Леніна Стаўбцоўскага раёна (старшыня савета пярвічнай арганізацыі, галоўны аграном калгаса тав. Астахновіч З. В.) выступіла ініцыятарам сацыялістычнага спаборніцтва за рацыянальныя адносіны да прыродных багаццяў. Пачын хлебарабаў шырока падхоплены ў раёне і ў рэспубліцы.

Пярвічныя арганізацыі, гарадскія, раённыя і абласныя аддзяленні таварыства арганізуюць чытанне лекцый і дакладаў, праводзяць гутаркі і г. д. Толькі за 1971 г. сіламі лектараў і дакладчыкаў нашага таварыства сумесна з таварыствам «Веды» прачытана звыш 28 тысяч лекцый і дакладаў, праведзена звыш 80 тысяч гутарак, паказана тысячы кінасеансаў на тэмы аховы і памнажэння прыродных рэсурсаў. Акрамя таго таварыствам выдаюцца брашурны і метадычныя дапаможнікі, плакаты і лістоўкі, праводзяцца выстаўкі і конкурсы.

У абласных цэнтрах і г. Баранавічы працуюць народныя ўніверсітэты па ахове прыроды. Перадавы вопыт пярвічных арганізацый і мясцовых аддзяленняў шырока асвятляецца на старонках рэспубліканскага і мясцовага друку, а таксама па радыёвяшчанню і тэлебачанню. Ва ўсіх рэспубліканскіх, абласных і большасці раённых газет створаны пазаштатныя аддзелы.

За 1971 г. сіламі грамадскасі пасаджана каля 1,5 мільёна дэкарэтыўных дрэваў, плодовых — больш 500 тысяч, кустоў — звыш 2 мільёнаў, кветак — звыш 36 мільёнаў. Пасаджана 12 тысяч гектараў лесу. Зроблена каля 100 тысяч штучных гняздоўяў, праведзены збор кармоў для дзікіх жывёл і птушак. 4967 членаў таварыства з'яўляюцца грамадскімі інспектарамі.

У радах таварыства вядуць актыўную работу многія дзесяткі і сотні перадавікоў прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці, спецыялістаў, вучоных і дзеячоў культуры. Дваццаці аднаму актывісту прысвоена званне «Ганаровага члена Беларускага таварыства аховы прыроды». Сярод іх — заслужаны дзеяч культуры БССР Новікаў Д. Р., заслужаны аграном БССР Хабенка К. К., заслужаная настаўніца БССР Ржэўская А. І., старшыня прэзідыума савета Полацкага раённага аддзялення Партноў С. П., Герой Савецкага Саюза Цімчук І. М. і інш.

У рашэннях XXIV з'езда КПСС удзелена вялікая ўвага пытанням аховы прыроды. У Справаздачным дакладзе ЦК КПСС з'езда тав. Брэжнёў Л. І. сказаў: «Прымаючы меры для паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу, неабходна зрабіць усё, каб ён спалучаўся з гаспадарчымі адносінамі да прыродных рэсурсаў, не служыў крыніцай забруджвання паветра і вады, збяднення зямлі».

Зыходзячы з Дырэктывы XXIV з'езда КПСС па пяцігадовому плану развіцця народнай гаспадаркі ССР, распрацаван і зацверджан план асноўных мерапрыемстваў Беларускага таварыства аховы прыроды на 1971—1975 гг.

Сваю практычную дзейнасць рэспубліканскі савет праводзіць пад кіраўніцтвам Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, працуе ў кантакце з саветамі таварыстваў «Веды», паляўнічых і рыбалоўаў, аховы помнікаў гісторыі і культуры.

Адзначаючы сваё дзесяцігоддзе 2-х мільённай армія аматараў прыроды, пад кіраўніцтвам партыйных і савецкіх органаў, будзе і ў далейшым нястомна змагацца за паспяховае выкананне задач, якія ўскладзены партыяй і ўрадам на таварыствы аховы прыроды.

П. ВІЛІТКЕВІЧ,
нам. старшыні прэзідыума
рэспубліканскага савета Беларускага
таварыства аховы прыроды

АФІЦЫЙНЫ АДДЕЛ

За шматгадовую і плённую працу па ахове і ўзнаўленню паляўнічай фауны і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоўаў Дзяржкамітэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды ўзнагародзіў рад супрацоўнікаў БТПР. У іх ліку старшыня бюро Нарачанскага пярвічнага калектыву К. Г. Антонаў, ахотазнаўца Бабінавіцкай паляўнічай гаспадаркі Віцебскай вобласці А. Я. Бруеў, старшы інжынер Гомельскай аблінспекцыі Дзяржкамітэта І. Н. Радзюнаў, егер Цемравіцкага пярвічнага калектыву БТПР Р. Ф. Цярно, намеснік старшыні Пінскага гаррайсавета БТПР М. М. Яценчук, пенсіянер В. В. Пятроўскі і іншыя. Усяго Граматай БАП ўзнагароджана 60 чалавек.

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды абмеркаваў стан нагляднай і вуснай агітацыі ў арганізацыях БТПР і БАП.

У сваіх дакладах старшыня прэзідыума рэспубліканскага Савета БТПР П. А. Лугаўцоў і намеснік старшыні прэзідыума рэспубліканскага Савета БАП П. А. Віліткевіч ведамілі, што толькі за шэсць месяцаў мінулага года актывістамі БАП і БТПР было прачытана больш 20 тысяч лекцый і дакладаў, праведзена каля 3 тысяч тэматычных вечароў, адбыліся тысячы кінасеансаў аб прыродзе і яе ахове, арганізавана 11 тысяч экскурсій і паходаў па роднаму краю, у якіх удзельнічала больш 300 тысяч чалавек.

Разам з тым калегія Дзяржкамітэта адзначыла і шэраг істотных недахопаў у рабоце арганізацый БАП і БТПР. Асабліва мала надзеяцца ўвагі нагляднай агітацыі і прапагандзе ведаў аб ахове прыроды ў Гродзенскай і Мінскай абласцях, дрэнна абстаецца ў гэтых адносінах справа на такіх буйных прадпрыемствах Мінска, як МАЗ, ДПЗ-11, камвольным камбінаце і іншых заводах і фабрыках.

Пасля абмеркавання дакладаў было прынята рашэнне, накіраванае на ліквідацыю адначаных недахопаў. У прыватнасці, звернута асобная ўвага на ўзмацненне метадычнай дапамогі народным універсітэтам аховы прыроды, умацаванне і расшырэнне сувязей з мясцовымі арганізацыямі і таварыствам «Веды» і г. д.

«КІНУТЫЯ» ЗЕМЛІ... АДКУЛЬ ЯНЫ?

Узровень развіцця сучаснай навукі, тэхнічных сродкаў дазваляюць чалавеку ў кароткі тэрмін істотна змяняць на вялікіх плошчах рэльеф, водны рэжым, нават відавы склад флоры і фауны, карацей кажучы, пераўтвараць воблік зямлі. Гэта накладвае на нас асобую адказнасць, бо вынікі такіх дзеянняў бываюць вельмі значнымі і не заўсёды жаданымі.

Мы проста не маем права сёння выршаць тое ці іншае пытанне, якое звязана з умяшаннем чалавека ў справы прыроды, разлічваючы толькі на кароткатэрміновую выгаду, праектаваць які небудзь аб'ект, не прадугледжваючы мер па прадухіленню нежаданых вынікаў у будучыні. Чалавек не павінен перацэньваць магчымасці прыроды ўзнаўляць урадлівасць глебы, якасці водных крыніц, расліннага і жывёльнага свету. Наадварот, сваімі ведамі ён павінен дапамагаць прыродзе ў яе справах, у прыватнасці, залечваць раны, прычыненыя наўмысна ці ненаўмысна.

У апошнія гады партыя і ўрад прыдаюць шмат увагі ахове зямель. Гэта натуральна, бо ад урадлівасці нашых палёў залежыць вырашэнне праблемы інтэнсіфікацыі сельскай гаспадаркі, а значыцца, і паляпшэння дабрабыту народа.

Ахова зямельных угоддзяў — гэта зусім не кансервацыя іх у натуральным стане, а цэлая сістэма мерапрыемстваў, звязаных з узмацненнем барацьбы за рацыянальнае выкарыстанне глебы, унаўленне ці павышэнне іх урадлівасці.

Плошча Беларусі — каля 21 мільёна гектараў. Аднак сельгасугоддзяў з іх

толькі 1,1 га на душу насельніцтва, а ворыва яшчэ менш — 0,7 га. Гэта нават менш, чым у сярэднім па Саюзу. Інакш кажучы, добрай, урадлівай зямлі ў нас не так і многа, і яе трэба пільна ахоўваць. Наколькі гэта дзённае пытанне, гаворыць і такі факт. Нягледзячы на тое, што ў рэспубліцы ў шырокіх маштабах вядуцца работы па расшырэнню і паляпшэнню зямель, усё ж за апошнія дзесяць год плошчы пад сельскагаспадарчымі ўгоддзямі не павялічыліся. Больш таго, яны зменшыліся. Ці гэта не прамы доказ таму, што мы да сваёй зямлі адносімся зняважліва.

Адной з прычын змяншэння плошчаў сельгасугоддзяў — выкарыстанне зямель для патрэб прамысловасці і будаўніцтва. Зразумела, што нам не абыйсціся без гэтага. Ахвяраваць добрай зямлэй прыходзіцца пры распрацоўцы і здабычы карысных выкапняў. Але ва ўсіх гэтых выпадках трэба паступаць па-гаспадарску і разумна, з далёкім разлікам, думаючы не толькі аб часовых выніках.

На жаль, гэта залатое правіла не заўсёды захоўваецца. Многія арганізацыі і прадпрыемствы бачаць у землях, якія ім адводзяцца, перш за ўсё аб'ект для задавальнення сваіх вузкаведасных інтарэсаў, аднабакова падыходзяць да ацэнкі і эксплуатацыі іх, не памятаючы аб тым, што яны — часовыя землекарыстальнікі і што яны нясуць адказнасць за далейшы лёс гэтай зямлі.

Але звернемся да фактаў. Праязджаючы па дарогах рэспублікі, можна ўбачыць мноства разнастайных

кар'ераў — для здабычы пяску, гравію, гліны ці звычайнага грунту, узятага на рамонт ці збудаванне дарог. У многіх месцах гэтыя работы ўжо даўно скончаны, а кар'еры — раны зямлі, як былі так і засталіся. І псуець яны не толькі пейзаж. Закінуты кар'ер — гэта і рассаднік пустазелля, адна з прычын эрозіі глебы, тэрыторыя з парушаным гідралагічным рэжымам. Даследванні польскіх вучоных, напрыклад, паказалі, што змена гідралагічнага рэжыму назіраецца на тэрыторыі ў 10—12 раз большай плошчы саміх кар'ераў. Пагэтам надзвычайна важна як мага хутчэй рэкультываваць іх, зноў увесці ў строй параненую зямлю, вярнуць ёй урадлівасць.

І такіх зямель у нашай рэспубліцы не так і мала — 2,5 тысячы гектараў.

У свой час, атрымаўшы гэтыя землі ў часовае карыстанне, арганізацыі Гушасдора, Міністэрстваў мясцовай прамысловасці, прамбудматэрыялаў, прамысловага будаўніцтва і шэраг арганізацый іншых ведамстваў, фактычна, сапсавалі іх, не памятаючы аб тым, што Закон аб ахове прыроды і яе багаццяў патрабуе ад іх яшчэ аднаго клопату, а іменна, рэкультывацыі выпрацаваных участкаў. Больш таго, пры распрацоўцы кар'ераў не заўсёды выконваецца яшчэ адно важнае правіла — захаванне ўрадлівага слою глебы вакол іх. Гэта вядзе да таго, што нават пасля засыпкі кар'ераў, выраўноўвання іх плошчаў, зямля на доўгія гады застаецца неўрадлівай.

А рэкультывацыя выпрацаваных кар'ераў — абавязак арганізацый, якія

СТВАРАЦЬ ЛАНДШАФТЫ

З кожным годам расшыраюць свае межы старадаўнія гарады, у новыя індустрыяльныя і культурныя цэнтры ператвараюцца былыя вёскі і пасёлкі. Ужо цяпер больш паловы насельніцтва рэспублікі жыве ў гарадах. У сувязі з далейшым ростам прамысловасці колькасць гараджан у бліжэйшыя гады значна павялічыцца. Таму вельмі важна ўжо сёння клапаціцца аб заўтрашнім дні горада, аб яго забудовах, якія ў значнай ступені вызначаюць умовы працы, быту і адпачынку насельніцтва. Знешні выгляд горада, яго архітэктурны ансамбль павінны радаваць, прыцягваць увагу, выхоўваць у чалавека пачуццё цудоўнага, духоўна абагачаць яго.

Ва ўсе часы, пры ўсіх стылях самымі спрыяльнымі для здароўя чалавека былі тыя гарады, дзе архітэктура спалучалася з элементамі клапатлівай аховы і разумнага пераўтварэння прыроднага

ландшафту. Вялікая работа ў гэтым сэнсе праводзіцца і ў Беларусі, дзе за апошнія гады створана многа архітэктурных ансамбляў, праспектаў і плошчаў.

Гігіеністы ўстанавілі спецыяльныя нормы азелянення гарадоў, расліннасць павінна займаць 40—50 працэнтаў іх жылой забудовы, на кожнага жыхара горада павінна прыходзіцца 15 кв. м. зялёных насаджэнняў грамадскага карыстання. У Магілёве, напрыклад, гэта правіла не выконваецца. Тут на чалавека прыходзіцца толькі 3,1 кв. м. зялёных насаджэнняў.

Здавалася б, у ахове зялёных насаджэнняў у першую чаргу павінны быць зацікаўлены праектныя арганізацыі горада. Аднак у сапраўднасці справа абстаіць некалькі па-іншаму: Калі насельніцтва ахоўвае зялёныя куткі горада, то праектныя арганізацыі даволі часта плануюць забудовы прама на зялёных пля-

цоўках. Так знішчаюцца насаджэнні. Такіх прыкладаў можна прывесці шмат. Вось адзін з іх.

Гарадскімі арганізацыямі Магілёва прынята рашэнне працягнуць праспект Міру цераз балку Катоўскага да завода «Электрарухавік». Ажыццяўленне гэтага варыянта прывядзе да знішчэння вялікай колькасці зялёных насаджэнняў, а будаўніцтва новага жылога масіву на Машакоўцы, да поўнага знішчэння садоў на плошчы больш 200 га. Так мэта ў адным дасягаецца наўмыснай пагібельлю другога.

Падымаючы пытанне аб лёсе зялёнага ўбору Магілёва хочацца, каб гарсавет і Магілёўскі аблвыканком сур'ёзна аднясліся да лёсу зялёных насаджэнняў.

Усім вядома, што развіццё вялікіх гарадоў — працэс неабходны і складаны. Тут, вядома, непазбежны і некаторыя страты. Але можна ў некаторых выпад-

эксплуатавалі іх, запісаны ў Асновах зямельнага заканадаўства СССР і саюзных рэспублік. І чым жа яшчэ, як не безадказнасцю, імкненнем атрымаць часовыя матэрыяльныя выгады можна растлумачыць, напрыклад, дзеянні кіраўнікоў ДСР-15, ДЭУ-102, ДЭУ-178, ДЭУ-200, ДСР-8, ДСР-22.

Тут трэба сказаць і аб незразумелым лібералізме органаў, якія стаяць на варце законаў. Сведчаннем гэтаму той факт, што судовыя органы рэспублікі пакуль не разгледзелі ніводнай справы, звязанай з прычыненнем урону падобнымі арганізацыямі калгасам і саўгасам, з іх знявагай да народнай зямлі.

Кар'еры нярудных выкапняў у рэспубліцы распрацоўваюць арганізацыі дваццаці ведамстваў, прычым розных па профілю. Ці не залішне гэта? Хіба гэта не вядзе да бессістэмнай, нерацыянальнай распрацоўкі месцанараджэнняў, павелічэння плошчаў зямельных адводаў, не гаворачы ўжо аб нерацыянальным выкарыстанні тэхнікі і сродкаў. Бада яшчэ ў тым, што кожная такая арганізацыя здабывае ў месцанараджэнні толькі патрэбныя ёй выкапні, іншыя ж, спадарожныя, ідуць у адвал. Найбольш бедныя па змяшчэнню сыравіны ўчасткі кар'ераў зусім закідаюцца, «кансервуюцца». А тым часам кіраўнікі будаўнічых арганізацый «законна» патрабуюць адвядзення ў іх карыстанне новых і новых зямляў.

Гардзяржтэхнадзорам БССР падлічана, напрыклад, што месцанараджэнне сілікатных пяскоў «Палавінны Лог» у Магілёўскай вобласці, магло б забяспечваць сваёй сыравінай Магілёўскі камбінат будматэрыялаў на працягу пяцідзесяці гадоў. Аднак таму, што гэтае месцанараджэнне эксплуатаюць шэсць арганізацый, якія зноў жа клапоцяцца перш за

ўсё аб часовых выгодах, запасы каштоўных пяскоў зрасходуецца на 25—30 гадоў раней.

У сувязі з гэтым узнікла такое пытанне: ці не час падумаць аб скарачэнні ліку ведамстваў і арганізацый, якія распрацоўваюць месцанараджэнні нярудных выкапняў, ліквідацыі часткі дробных кар'ераў і стварэнні на базе буйных месцанараджэнняў спецыялізаваных кар'ераўпраўленняў, якія пастаўлялі б сваю прадукцыю другім арганізацыям цэнтралізавана. Гэта было б добра асновай для больш рацыянальнага выкарыстання і аховы нашых зямель.

Не лепей абстаіць справа і на прадпрыемствах, якія здабываюць торф на ўгнаенні і паліва. Праўда, за апошнія дзесяць гадоў восемдзесят тысяч гектараў тарфянікаў рэкультивавана, але больш дваццаці тысяч такіх зямель да гэтага часу не ўзноўлены. У асноўным гэта кар'ерныя распрацоўкі — лабірынты, запоўненыя вадой, перамычкі паміж імі, якія параслі хмызнякамі і пустазеллем. А гэта ж вялікія плошчы патэнцыяльна ўрадлівых зямель.

Многа выпрацаваных тарфянікаў, да гэтага часу не рэкультиваваных на ліку ў Міністэрства тарфянай прамысловасці, у прыватнасці, на такіх яго прадпрыемствах, як «Асінторф», «Бальшавік», «Дабееўскі мох», «1 Мая» і іншых. Але асабліва многа іх у Міністэрства мясцовай прамысловасці.

У мінулыя гады пытаннем узаўнення парушаных зямель, а таксама пытаннем комплекснага выкарыстання тарфянікаў, адводзілася мала ўвагі. Распрацоўкі ў асноўным вяліся кар'ерным спосабам. Безумоўна, што цяпер выправіць усё гэта не проста, бо рэкультывацыя кар'ерных тарфянікаў абыходзіцца даражэй, чым меліярацыя непарушаных забалочаных плошчаў. Пагэтуму пры вы-

рашэнні пытанняў меліярацыі, гэтыя аб'екты лічацца даданымі. Часткова ў гэтым ёсць рэзон. Але ці можам мы так доўга не звяртаць увагі на тое, што ў спіс «кінутых» занесены дзесяткі тысяч гектараў урадлівых зямель? Толькі за тыя гады, якія гэта зямля пустававала, яна магла б даць нам дадаткова 1,5—2 мільёны цэнтнераў зерня. У сувязі з гэтым прыйшоў час абмеркаваць і вырашыць яшчэ два важныя пытанні: аб забароне здабычы торфу кар'ерным, фактычна дзедаўскім спосабам і перадачы торфа-здабываючых прадпрыемстваў Міністэрства мясцовай прамысловасці (менавіта яны працягваюць працаваць па-старому), Міністэрству тарфяной прамысловасці. Бо ў апошняга ёсць сучасная тэхніка, больш кваліфікаваныя кадры і багаты вопыт.

Шмат пакуль непарадку і ў спецаддзеллах «Сельгастэхнікі», якія вядуць здабычу торфу на ўгнаенні.

Усё гэта вядзе да таго, што плошчы нерэкультиваваных зямель у рэспубліцы ўзрастаюць.

Зямля (хай гэта не здасца банальным) — гэта той сук, на якім сядзіць усё чалавецтва. Дык ці нам яго сячы? Ці не нам берагчы кожны кавалак сваёй зямлі, думаць аб яе патрэбах? Ці не час ужо зразумець, што так званыя «кінутыя» зямель (гэта слова фігуруе пакуль нават у афіцыйных дакументах) у нас не павінна быць. І зрабіць гэта не так ужо і цяжка. Галоўнае — усе павінны пранікнуцца адной думкай: мы — гаспадары сваёй зямлі, яна наша карміліца і раўнадушнасці да яе лёсу быць не павінна. І, нарэшце, гэта — абавязак кожнага чалавека, які жыве на беларускай зямлі.

В. БЯЛЬКОЎ,
інжынер

ках знайсці выхад і вясці будаўніцтва не шкодзячы зялёным насаджэнням.

У Беларусі ёсць гарады, пабудаваныя ў месцах з моцна перасечанай мясцовасцю (Мазыр, Магілёў, Віцебск, Орша і іншыя). Гэта цудоўная дэкаратыўная магчымасць павінна быць выкарыстана пры стварэнні архітэктурных ансамбляў.

З вялікім майстэрствам такі рэльеф выкарыстан будаўнікамі Кіева, Прагі, Будапешта, Карлавых Вар. Чаму ж у сучасны перыяд архітэктары многіх гарадоў амаль зусім не выкарыстоўваюць цудоўныя дэкаратыўныя магчымасці ў выглядзе яроў, лагчын, якія ў многіх месцах забруджаны і сталі месцамі звалак? Яшчэ крыўднай бачыць, як будаўнікі завальваюць і раўняюць рэльефы, а потым на іх месцы робяць плоскія адна тыпныя скверыкі.

У тым жа Магілёве вуліцу Фурманова жыхары абсаджалі кустамі маліны, агрэсту, парэчак. У спякотны летні дні тут заўсёды вільготна, а журчанне халоднага ручайка па дне яра прыдае цудоўнасць гэтаму вулгалку.

Другое пытанне будаўніцтва — адна тыпнасць і аднастайнасць у вырашэнні прасторавых кампазіцый. У архітэктурны

даўно ўжо склаўся асаблівы напрамак, вядомы пад назвай ландшафтнай архітэктурны, які імкнецца да гарманічнага зліцця архітэктурных аб'ектаў з навакольнай мясцовасцю. Геніяльна выкарыстаны асабліва прыроды будаўнікамі некаторых дарэвалюцыйных палацаў і сучасных санаторыяў на ўзбярэжжах Крыма і Каўказа.

Перад будаўнікамі гарадоў, гідравузлоў, прамысловых комплексаў, буйных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў паўстаюць сур'ёзныя пытанні. Па якому напрамку пойдзе далейшае развіццё навакольнага ландшафту. Ці не ўзнікне пустырь, балота, ці не разгуляецца ветравая і водная эрозія?

Па меры тэхнічнага прагрэсу кантакт паміж чалавекам і прыродай становіцца больш цесным, паглыбляецца. Праблема гэта носіць планетарны характар. Нядаўна ў Чэхаславакіі адбыўся кангрэс, на якім абмяркоўваліся пытанні архітэктурны і жыццёвага асяроддзя чалавека. Сувязь чалавека і ландшафту — галоўная тэма гэтай праблемы.

На жаль, у нашай рэспубліцы няма такога цэнтра, які б распрацоўваў навуковыя асновы пераўтварэння і стварэн-

ня ландшафту. І, нягледзячы на тое, што ландшафтазнаўства цікавяцца многія арганізацыі — архітэктурныя, батанічныя, географічныя — эфекту мы не атрымліваем. Ніхто не аб'ядноўвае гэтыя рознакаковыя намаганні, не накіроўвае іх. У гэтым выпадку вядучая роля належыць батанікам і географам, бо зялёны свет складае галоўнае звяно ландшафту. Такім цэнтрам мог бы стаць, напрыклад, Галоўны батанічны сад Акадэміі навук БССР. Кожны батанічны сад — гэта прыклад культурнага ландшафту для вызначанай зоны.

У нашай краіне створаны ўсе ўмовы для планамернага, навукова абгрунтаванага і рацыянальнага развіцця гарадоў і іншых населеных пунктаў. Чым энергічнай возьмемся мы за добраўпарадкаванне і афармленне гарадоў, тым хутчэй прыдзе прыгажосць на нашы вуліцы, двары. І тады, як сказана ў Праграме Камуністычнай партыі «мастацкі пачатак яшчэ больш натхніць працу, упрыгожыць быт і зробіць чалавека высакародным».

В. ЕУЦІХЕВІЧ,
кандыдат географічных навук

У. І. ЛЕНІН АБ АХОВЕ ПРЫРОДЫ

Чалавек ўсеабдымнага розуму, У. І. Ленін надаваў велізарнае значэнне пытанням аховы прыроды — крыніцы матэрыяльнага і духоўнага багацця грамадства, важнейшаму народнаму набытку. Нядбайныя адносіны да прыроды, разбазарванне яе багаццяў ён расцэньваў як дзяржаўнае злачынства.

Так, ужо ў маі 1918 года, усяго праз паўгода пасля Вялікага Кастрычніка, У. І. Ленін падпісаў дэкрэт аб лясах, якім абавязваў мясцовыя ўлады клапаціцца не толькі аб захаванні, але і аб узнаўленні лясоў.

У маі 1919 года быў падпісаны дэкрэт аб забароне асенняга і летняга палявання, а таксама палявання на ласёў і дзікіх козаў, а ў 1920 годзе — надзвычай важны і дэтальна распрацаваны дэкрэт аб рэгуляванні рыбага промыслу. У. І. Ленін падпісаў таксама дэкрэт аб ахове прыгарадных лясоў вакол Масквы. У выніку, нягледзячы на ўсе цяжкасці, амаль поўнасцю захаваліся цудоўны Сакольніцкі гай — «Сакольнікі». Вырашыўшы пераўтварыць паўднёвы бераг Крыма з яго багатай прыродай і спрыяльным кліматам ва ўсесаюзную здраўніцу, Ленін дакладна зразумеў неабходнасць захавання лясоў, якія пакрываюць схілы крымскай яйлы, і 28 лістапада 1921 г. падпісаў дэкрэт аб захаванні і ўзнаўленні лясоў Крыма — і што асабліва важна — аб недапушчальнасці пераўтварэння іх у «ін-

шыя віды ўгоддзяў», г. зн. фруктовай сады, вінаграднікі.

У. І. Ленін быў таксама ініцыятарам ў краіне першых запаведнікаў. Калі астраханскі аграном і партыйны работнік Н. Н. Пад'япольскі 16 студзеня 1919 г. асабіста далажыў Леніну хадайніцтва Астраханскага губвыканкома аб заснаванні ў Астрахані універсітэта і двух запаведнікаў — дэльтавага і саланчаковага, Уладзімір Ільіч з гатоўнасцю задаволіў просьбу, дадаўшы, што справа аховы прыроды мае значэнне не толькі для Астраханскага краю, але і для ўсёй рэспублікі і што ёй надаецца тэрміновае значэнне. Праект дэкрэта аб запаведніках, складзены Н. Н. Пад'япольскім па даручэнню У. І. Леніна, быў хутка абмеркаваны ў Савеце Народных Камісараў, але арганізацыя Астраханскага запаведніка была канчаткова аформлена толькі ў 1920 годзе — амаль адначасова з падпісаннем Леніным 14 мая дэкрэта аб заснаванні Ільменскага запаведніка на Паўднёвым Урале. Важна адзначыць, што ў гэтым дэкрэце было сказана: «...Заповеднік з'яўляецца нацыянальнай уласнасцю, прызначанай выключна для вырашэння навуковых і навукова-тэхнічных патрэб краіны, але ні ў якім разе не для эксплуатацыі». Абодва першыя запаведнікі былі замацаваны за асобным «адрэзам аховы прыроды» Галоўнавукі, г. зн. навуковага адрэза Нарком-

проса, які загадваў таксама музеямі і навукова-даследчымі ўстановамі.

Велізарнае дзяржаўнае значэнне мела падпісанне Леніным 16 верасня 1921 г. агульнага дэкрэта аб ахове помнікаў прыроды, садоў і паркаў. Безумоўна, Ленін не мог не адобрыць ініцыятывы кіраўнікоў Галоўнавукі ўключыць у лік дзяржаўных запаведнікаў лясы «былога царскага палявання» у Крыме. Дэкрэт аб арганізацыі дзяржаўнага Крымскага запаведніка быў з-за хваробы Леніна падпісаны 30 ліпеня 1923 года В. В. Куйбышавым. І, нарэшце, у 1924 годзе праектуецца вялізны Каўказскі запаведнік. Дэкрэт аб ім быў падпісаны ўжо пасля смерці Леніна, 12 мая 1924 года.

Як і ў іншых галінах камуністычнага будаўніцтва У. І. Ленін персанальна сачыў за тым, каб выданыя ім дэкрэты аб ахове прыроды не заставаліся «на паперы», а няўхільна праводзіліся ў жыццё. Так, 5 ліпеня 1922 г. ён адправіў у РСІ (Рабоча-Сялянскую Інспекцыю) запіску, у якой рэзка асудзіў драпежніцкае рыбалоўства ў нізоўях Дона, якое праводзілася з дазволу начальніка аховы вод. Даведаўшыся, што хабарніка толькі знялі з пасады, Ленін загадаў правесці расследаванне.

Мы павінны свята выконваць заповеды Ільіча, беражліва захоўваць усе багачыні нашай прыроды.

У ГОНАР СЛАЎНАГА ЮБІЛЕЮ

Камуністычная партыя і савецкі ўрад ажыццяўляюць штодзённы клопат аб павышэнні дабрабыту працоўных, паляпшэнню ўмоў працы і адпачынку.

У матэрыялах XXIV з'езда КПСС вызначаны канкрэтныя мерапрыемствы па ахове і рацыянальнаму выкарыстанню прыродных рэсурсаў. Мэта — паляпшэнне і ўзбагачэнне натуральнага асяроддзя, якое акружае чалавека. У вырашэнні гэтай задачы вялікая роля належыць штучным насаджэнням — ад невялічкіх сквераў да лесаахоўных палос.

Зялёныя насаджэнні перш за ўсё з'яўляюцца біялагічным фільтрам. Яны выконваюць у прыродзе санітарна-гігіенічную ролю і тым самым забяспечваюць здаровы і культурны адпачынак насельніцтва. У той жа час яны служаць яшчэ і архітэктурна-мастацкім афармленнем кожнага населенага пункта. Па-сапраўднаму прыгожым можа быць толькі такі горад, у якім архітэктурны ансамблі ўдала спалучаюцца з зялёнымі масівамі. Вось таму ў нашай краіне з кожным го-

дам пашыраюцца работы па азелененню і добраўпарадкаванню населеных пунктаў.

Разам з усімі народамі Савецкага Саюза працоўныя Беларусі прымаюць актыўны ўдзел у камуністычным будаўніцтве. Расце гаспадарка рэспублікі, з кожным годам мацнее яе эканоміка. Вялікая ўвага надаецца і таму, каб нашы гарады і сёлы былі прыгожымі і непаўторнымі. Побач з новымі будынкамі, кварталамі ўзнікаюць новыя скверы, сады і паркі. Стала традыцыяй штогод праводзіць у рэспубліцы агляды-конкурсы на лепшае азелененне гарадоў, пасёлкаў, вёсак. З вялікім уздымам прайшоў агляд-конкурс, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. У абласных і раённых цэнтрах, у калгасах і саўгасах рэспублікі пасаджана каля 700 тысяч садоў і іншых дрэў, больш за тры мільёны дэкаратыўных кустоў, зроблена 2300 газонаў, закладзена звыш 80 новых садоў і паркаў.

Кожны дзень набліжае нас да знамянальнай даты — 50-годдзя ўтварэння СССР. Ударнай працай сустракаюць савецкія людзі гэтае вялікае свята. З натхненнем і энтузіязмам выйшла грамадскасць на Усесаюзны камуністычны суботнік. Рабочыя і калгаснікі, вучоныя і студэнты, настаўнікі і школьнікі прынялі актыўны ўдзел у закладцы паркаў і сквераў у гонар 50-годдзя СССР.

Мінуць гады. Яшчэ больш зазелянеюць вуліцы і плошчы, папрыгажэюць нашы гарады і вёскі. Працоўныя атрымаюць цудоўныя месцы для адпачынку.

Дзень 15 красавіка застанеца памятным для мільёнаў савецкіх людзей. Яшчэ прыгажэйшай стала краіна Саветаў. Памаладзелі яе гарады, пахарашэлі вёскі. Работа па азелененню населеных пунктаў працягваецца. У Мінску, напрыклад, будзе закладзены парк «Дружбы народаў».

Сады і паркі, скверы і алеі, пасаджаныя ў гонар слаўнага юбілею СССР — добры падарунак надыходзячому свята.

МОЙ ГОРАД: СЁННЯ І ЗАЎТРА

Цяжка пераацаніць ролю зялёных масіваў як «лёгкай» горада і элемента яго прыгажосці. Таму змагацца за іх захаванне павінны не толькі праектыроўшчыкі і будаўнікі, але і кожны жыхар.

Віцебск сёння багаты на зеляніну. У першую чаргу трэба назваць надзвычай каштоўны зялёны масіў Юр'евай горкі, якая з'явіцца пераважаючай вяршыняй будучага горада. На яе адкрываюцца цудоўныя віды з вуліцы Фрунзе, з плошчы Чарняхоўскага, ад помніка Айчынай вайны 1812 года і іншых месц. Гэты масіў робіць больш высакародным агульнае ўражанне аб Віцебску.

Цяпер у сувязі з забудовай набярэжнай па вуліцы Калініна важна захаваць і дапоўніць і той цудоўны масіў, што цягнецца па схілу ракі. Ён палепшыць успрыманне трох цікавых высотных будынкаў: 16-павярховага дома, які будзе ўзведзены на плошчы Чарняхоўскага, новай гасцініцы на Тэатральнай плошчы і перспектыўнага дома на Успенскай горцы. Ліквідацыя ж зялёнага масіву прывядзе да загрузчвання гэтай тэрыторыі аднастайнымі дамамі, на фоне якіх згубяцца названыя ўнікальныя будынкі і помнік воінам, партызанам і падпольшчыкам, які ўжо будзецца.

Трэцім вельмі важным для будучыні горада зялёным масівам з'яўляецца пойма ракі Віцьбы, пачынаючы з парку імя Фрунзе і канчаючы плацінай ля пасёлка фабрыкі «Сцяг індустрыялізацыі». І справа не толькі ў тым, што яна далучаецца да цэнтральнай часткі горада, што тут спалучаюцца вада і зялёныя схілы берагоў. На гэту зону цяпер добра адкрываюцца шматпавярховы дом-пласціна з круглым рэстаранам, узведзены на вуліцы Леніна, і Зялёны тэатр.

На жаль, уся гэта зялёная зона пакуль закінута. І нельга не ўспомніць, што не так даўно на Віцьбе ў раёне вуліцы Талстога існавала невялікая запрада і была арганізавана лодачная станцыя ў парку імя Фрунзе. Цяпер, калі мы раскрыліся на Віцьбу вуліцай Леніна, настаў час успомніць забытае і прывесці раку ў парадак. Тут усё ўжо ёсць: вада, зеляніна, цудоўныя віды. Застаецца толькі пракласці ў пойме ад парку імя Фрунзе да плаціны ля былога млына пешаходную і веласіпедную дарожкі, зрабіць электраасвятленне, некалькі хоць бы драўляных лесвіц да ракі, пабудаваць мосцікі. Нядрэнна было б зноў стварыць тут лодачную станцыю.

Думаецца, што гэтыя мерапрыемствы, а для ажыццяўлення іх не трэба вялікіх затрат працы і сродкаў, дапоўнілі б славу горада да яго 1000-годдзя.

У. БРЭДЗІС,
архітэктар.

ДАСЬЕ БРП

Людзі, якія ішлі той лістападаўскай раницай праз парк, разгублена спыняліся. Тое, што яны ўбачылі, было страшным. Ляжалі ўжо паваленыя на зямлю стогадовыя клёны, ліпы, вязы. А бензапілы працягвалі сваю справу — падалі дрэвы. Людзі пачалі пратэставаць. Але тыя, у каго ў руках былі пілы, моўчкі, не глядзячы на абуральныя словы, працягвалі работу.

Хто ж насуперак Закону Вярхоўнага Савета БССР аб ахове прыроды загадаў гэтым людзям знішчыць дзесяткі векавых дрэў у Лагойскім парку, які аб'яўлены помнікам абласнога значэння! Хто гэтыя Іваны, што не памятаюць свайго связства з прыродай!

Назваем іх імёны.

Начальнік Лагойскага камбіната камунальных прадпрыемстваў С. Хацяноўч; старшыня раённага камітэта фізкультуры В. Сінюковіч;

старшыня райсавета ДССТ «Ураджай» Г. Мізон.

Чым жа кіраваліся яны, прымаючы гэтак галавацкае рашэнне!

Кіраваліся адным: давесці да меры мясцовага футбольнага поля... да міжнародных стандартаў!

Уціхамірыць малайцоў удалося толькі апоўдні, калі аб іх рашэнні стала вядома інспектару Дзяржкамітэта па ахове прыроды. Пілы змоўклі. Але злачынства звяршылася: ад васемнаццаці старадаўніх дрэў засталіся толькі пні.

Асобы, якія парушылі Закон аб ахове нашай прыроды, павінны панесці кару. Таму справа С. Хацяноўча, В. Сінюковіча і Г. Мізона будзе перадаана ў суд, які, спадзяёмся, вынесе правільны прыговор. Гэта стане добрым урокам для ўсіх тых, хто яшчэ не зразумеў да канца, што падобнае свавольства не застаецца непакараным.

Ёсць няпісаны закон: кожны чалавек павінен пасадзіць сваё дрэва. Гэта адно са складаных сэнсу яго жыцця на зямлі. Не так важна, калі чалавек выканае свой абавязак перад прыродай, але лепш усё ж зрабіць гэта раней, у школьныя гады. Сапраўдны настаўнік абавязкова напаміць аб гэтым вучню, дапаможа пасадзіць сваё дрэва.

Але сутнасць дзеяння настаўніка зусім не ў механічным выкананні вучнем гэтага закону. Галоўнае, каб яшчэ ў дзяцінстве ў яго сэрцы звіло гняздо адчування — рабіць зямлі дабро.

А зараз уявіце сабе такое.

Ужо не адзін вучань, а сотні іх зрабілі вялікую, добрую справу — пасадзілі ўздоўж дарог тысячы маладых дрэў, цэлы лес. Дзеці спадзяваліся: пройдзе некалькі гадоў і іх выхаванцы стануць прыгажунямі-дрэвамі. Але хутка на іх вачах адбываецца нешта незразумелае: пасаджаныя дрэвы знікаюць. Адны зламаны невуцкай рукой на пугаўе, другія падмяты трактарам, трэція зрэзаны касой камбайна...

Што адказаць настаўніку на балючыя пытанні дзяцей: хто і навошта знішчыў іх працу! І, галоўнае, як захаваць пасля такога ў іх душах вялікае адчуванне патрэбы рабіць зямлі дабро!

Гэта зусім не абстрактныя сентэнцыі. На жаль, падобнае адбылося ў Кіраўскім раёне, дзе дзве тысячы маладых дрэў, пасаджаных вучнямі Жыліцкай сярэдняй школы паміж вёскамі Няпруны-Ляўковічы, былі цалкам знішчаны. І ў асноўным у гэтым вінаваты жыхары названых вёсак і механізатары.

Але ёсць і іншыя, бадай, галоўныя віноўнікі гэтай з'явы — члены праўлення калгаса імя Дзяржынскага, на землях якога і была зроблена агідная справа.

Да іх і пытанне: якія канкрэтныя меры думаюць яны прыняць, каб падобнае не паўтарылася!

ДАСЬЕ БРП

ЗАХАВАЦЬ УДЗЯЧНУЮ ПАМЯЦЬ

Ад вёскі Хралішчава Круглянскага раёна Магілёўскай вобласці да вёскі Ганчароўка Талачынскага раёна Віцебскай вобласці працягнулася маляўнічая града курганоў — вялікіх земляных пагоркаў, якія прадстаўляюць сабой старадаўнія помнікі даўно знікнутым плямёнам, якія жылі тут не менш чым 3 тысячы гадоў таму назад.

Цяжка сказаць, чаму захаванні старажытных людзей выцягнуліся ў роўны, як струна, ланцуг, які працягнуўся на 20 з лішка кіламетраў. Магчыма, гэты ланцуг быў даўжэйшы, час сцёр многія курганы. Магчыма, яны былі вышэй, мелі агарожы і якія-небудзь асаблівасці і знакі. Да нядаўняга часу «Друцкія» курганы, як іх тут называюць, мелі канічную форму, вышыню да 5—8 м, шырыню — да 10—12.

Мы не памылімся, сказаўшы «да нядаўняга часу». Тры гады таму назад дырэкцыя саўгаса імя Нярассава Круглянскага раёна распарадзілася «упарадкаваць» поле каля пасёлка Засценак. Бульдозерамі былі сцягнуты хмызнякі, а разам з імі і шэць курганоў, якія прастаялі тут не адну тысячу гадоў і асталіся ў памяці многіх пакаленняў атрыбутам гэтай мясцовасці. Без перабольшвання можна сказаць, што пад гусеніцамі трактараў, магчыма, назаўсёды былі пахаваны тайны старажытных пакаленняў людзей, адкрыцці, знаходкі і многія старонкі нашай гісторыі.

Усе гэтыя курганы глыбока арыгінальныя і своеасаблівыя, падобных ім няма ва ўсёй Беларусі, складалі неад'ёмную частку пейзажу. Вучоныя архялагічнай экспедыцыі, якія пабывалі ў вёсцы Друцк, запісалі ў сваіх справаздачах, што «дзякуючы раскопкам некаторых курганоў ідзе слава аб дзіўным каларыце прыроды, аб некалі квітнеючых тут загадкавых і высокіх культурах старажытных плямёнаў».

Упэўнена можна сказаць, што Друцкая крэпасць, Варгучеўскія лясы і курганы складалі адно цэлае, яны неаддзельны адзін ад аднаго. Не сакрэт, што нават у наш век — век навукова-тэхнічнай рэвалюцыі ні ў якім разе нельга скідаць з ліку тую велічную працу старажытных людзей, якая была затрачана імі на земляныя распрацоўкі, асушэнне, на паляпшэнне акружаючай сённа прыроды. Мы абавязаны вельмі многім мужнасці, энергіі, таленту і працы людзей мінулых стагоддзяў. Старажытныя людзі пакінулі нам курганы — свае старыя магільні. Мы павінны захаваць іх. Захаваць удзячную памяць аб заслугах далёкіх продкаў, якія аблегчылі нам жыццё на сучасным этапе. Яны, гэтыя плямёны, нібы першыя ступенькі нашай сённяшняй узнёсласці. Крыху перайначыўшы вядомы выраз М. В. Гогаля, можна сказаць, што курганы — гэта летапіс свету: яны «гавораць тады, калі ўжо маўчаць і песні і паданні... Няхай жа яны,

хоць урыўкамі з'яўляюцца... ў такім выглядзе, у якім былі пры аджыўшым ужо народзе, каб пры поглядзе на іх асяніла нас думка аб мінуўшым і пагрузіла б нас у яго быт, звычкі, ступень разумення і выклікала ў нас удзячнасць за яго існаванне, якое было ступенню нашай уласнай узнёсласці».

Наша краіна — суцэльнае будаўніцтва. Няма ў нас ніводнага горада, ні аднаго сяла, дзе б не будаваліся жылыя дамы, заводы, школы, яслі, стадыёны. Шмат будзем вадаёмаў, каналаў. Пры гэтым мы не маем права не толькі разбураць курганы, але і наносіць ім які-небудзь урон.

Здавалася б, пытанне яснае. Наконт гэтага існуюць спецыяльныя законы, якія стаяць на варце помнікаў гісторыі культуры і прыроды. Але, на жаль, іх часта «абыходзяць» ці нічога аб іх не ведаюць. Так, напрыклад, маскоўскі вучоны Аляксееў з вялікай групай археолагаў прыязджае да нас у Беларусь амаль штогод. Яго людзьмі раскапаны курганы вакол старадаўняга Друцка, пакінуты руіны каля Мсціслаўля, Чачэрска. Разрылі, сабралі чарапкі і паехалі. Даждзі і вятры «дабіваюць» курганы. Нарэшце нож бульдозера завяршае гэтую беззаконную акцыю. Здзіўляе пазіцыя «неумяшання», занятая мясцовымі ўладамі Талачынскага, Мсціслаўскага, Чачэрскага і шэрагу іншых раёнаў, а таксама вучоных і спецыялістаў АН БССР.

У шэрагу гарадоў і вёсак Беларусі ідзе рэканструкцыя помнікаў старажытнасці, у прыватнасці, у Полацку, Магілёве, Мсціслаўлі і г. д., створаны спецыяльны тэст, адпущаны мільёныя сродкі. У гутарцы з рэстаўратарамі высвятляецца, што захаваць той ці іншы помнік, які прастаяў дзесяты гадоў без даху, вельмі цяжка. Іншы раз прыходзіцца браць пад пластмасавы каўпак толькі фундаменты, як, напрыклад, у Віцебску. Пагэтану трэба берагчы помнікі, ахоўваць іх і своечасова рамантаваць. Гэта цалкам датычыцца і курганоў, якіх на тэрыторыі Беларусі сотні. Нам трэба падумаць аб тым, каб не паўтараць амаль абсурдныя факты: у Англіі даўно раскапаныя земляныя курганы цяпер узнаўляюцца па памяці людзей і малюнкаў, якія захаваўся. Магільныя курганы насыпаюцца зноў і замацоўваюцца дзёрнам. У ЧССР, Балгарыі, Венгрыі, Югаславіі над раскапанымі стаянкамі старажытных людзей збудаваны музейныя павільёны.

Курганы — прыгажосць і гордасць нашага роднага беларускага ландшафту. Як добрыя музеі ўпрыгожваюць Ленінград, Маскву, Мінск так і курганы прадстаўляюць сабой велізарную каштоўнасць і ўпрыгожанне зямлі беларускай.

Б. ВІКТАРАЎ

ЮРЫДЫЧНЫ АДДЗЕЛ

Пытанне: Якія канкрэтныя спосабы аматарскага лову рыбы ў Беларусі забаронены? Ці магчыма ў нас паляваць на шчупакоў, скажам, з падводным ружжом?

Адказ: Дакладнае і яснае ўстанавленне дазволенах спосабаў лоўлі рыбы дано ў Пастанове Савета Міністраў БССР ад 6 красавіка 1962 г. № 174. Шосты пункт яе апавяшчае:

«Аматарскі лоў рыбы для асабістага спажывання (без права продажу рыбы) дазваляецца ўсім грамадзянам бясплатна ў светавы час сутак у азёрах, рэках і вадаховішчах:

а) ручнымі сеткамі (павукамі) размерам 1,5×1,5 м з размерам вочка не менш 24 мм, з берага;

б) спінінгамі, дарожкамі і рознымі вудамі (але не больш 10 кручкоў на рыбалова).

Усе астатнія прылады і спосабы лову для рыбаловаў-аматараў з'яўляюцца забароненымі».

Трэба таксама ведаць, што вылоў рыбы не павінен перавышаць 5 кг на аднаго рыбака ў суткі. Забаронена таксама спарванне спінінгаў, подпускаў, перамётаў, а таксама займацца падводным паляваннем з аквалангам. Зразумела, браканьерствам лічыцца прымяненне пры лоўлі рыбы выбухных і атрутных рэчываў, вогнестрэльнай і пнеўматычнай зброі, восцяў і падобных ім прылад лову. Катэгарычна забаронена рабіць у вадаёмах усялякія завалы, запруды і агарожы.

Пытанне: Я з'яўляюся членам Таварыства паляўнічых і рыбаловаў. Зразумела, у мяне ёсць сваё ружжо. Ці магу я часова перадаць яго, скажам, свайму сыну, які пакуль што не ўступіў у члены Таварыства?

Адказ: Не, не можаце. Згодна Указу Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР ад 4 снежня 1964 года «Аб узмацненні барацьбы з парушэннем парадку захоўвання і выкарыстання вогнестрэльнай зброі», перадача вогнестрэльнай наразнай зброі іншым асобам, ухіленне ад перарэгістрацыі гэтай зброі, а таксама продаж ці перадача для правадзення палявання гладкаствольных паляўнічых стрэльбаў асобам, якія не маюць паляўнічых білетаў, калі за гэтыя дзеянні не прадугледжана крымінальнае пакаранне, выклікае адміністрацыйную адказнасць вінаватых у гэтым грамадзян у выглядзе штрафу да 10 рублёў з канфіскацыяй зброі без аплаты яе кошту ці без канфіскацыі зброі».

БЯСЦЭННЫ СКАРБ

У агульным лясным фондзе Савецкага Саюза беларускія лясы займаюць невялікую ўдзельную вагу, але для народнай гаспадаркі іх значэнне цяжка пераацаніць. Нягледзячы на тое, што пры будаўніцтве замест драўніны цяпер усё часцей выкарыстоўваюцца іншыя матэрыялы, аднак, патрэба ў ёй не памяншаецца. Толькі ў побыце і вытворчасці чалавек выкарыстоўвае не менш дзюж тысяч самых разнастайных прадметаў, вырабленых з драўніны.

Лес, вядома, дарагі нам не толькі як крыніца сыравіны, але ён — прыгажосць зямлі, надзейная яе абарона ад воднай і ветравой эрозіі, рэгулятар воднага рэжыму рэк і азёр, сябра палёў. Зялёныя гаі, якія раскінуліся вакол гарадоў і вёсак, аберагаюць іх летам ад спекі і пылу, зімой — ад сцюжы. Дрэвы і хмызнякі засцерагаюць паветра ад забруджвання, паглынаюць вуглекіслату і абагачаюць атмасферу неабходным для жыцця кіслародам. Мабыць таму і называюць лес «фабрыкай кіслароду».

У беларускіх лясах ёсць нямала карысных раслін — аб'екта нарыхтовак. Лес — месца, дзе знаходзяць свой прытулак дзікія жывёлы, якія з'яўляюцца пастаўшчыком мяса, футра, шэрсці, пяра і г. д. Таму значэнне лесу ў народнай гаспадарцы і жыцці чалавека займае асаблівае месца.

Беларусь у мінулым была багатая сваямі лясамі. Напрыклад, лясістасць яе трох губерняў — Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай у 1837 годзе дасягала 41 працэнта. Каля 70 працэнтаў усіх лясоў у тыя часы належала буйным памешчыкам і іншым прыватным асобам.

Развіццё капіталізму ў Беларусі вызначылася перш за ўсё хуткім знішчэннем лясоў. Гэтак са сярэдзіны XIX стагоддзя географічнае палажэнне краю: зручныя сплавныя шляхі, густая сетка чыгунак і блізкасць рынку збыту ў асабе развітых заходнеўрапейскіх краін. Высякаліся цэлыя зоны, якія знаходзіліся паблізу гарадоў і транспартных шляхоў.

У. І. Ленін пра той час пісаў: «Па меры таго, як знішчаюцца лясы пры драпежніцкім гаспадаранні лесамыслоўцаў (а гэты працэс ідзе з вялікай хуткасцю), — усё мацней адчуваецца патрэба ў замене дроў каменным вугалем...» (У. І. Ленін, поўны збор твораў, т. 3, стар. 529). У той жа час лесаўзнаўленню не прыдавалася ніякай увагі. Такое знішчэнне лясоў прывяло да таго, што лясістасць Беларусі да 1912 г. знізілася да 33 працэнтаў. За перыяд з 1882 па 1914 гг. лесаўзнаўленне штучным шляхам было праведзена толькі на дванаццаці тысяч гектараў пры высечцы лесу на плошчы каля васьмісот тысяч гектараў.

У першыя гады маладой Савецкай улады былі прыняты меры па ўпарадкаванні лясной гаспадаркі. Так, 27 мая 1918 года У. І. Леніным быў падпісаны

дэкрэт аб лясах, які ўстанавіў важнейшы палажэнні савецкай лясной гаспадаркі і намеціў шляхі яе далейшага развіцця. Лясы сталі агульнанародным скарбам. З гэтага моманту пачынаецца новы перыяд у развіцці лясной гаспадаркі і лесаэксплуатацыі ў нашай краіне.

Вялікая ўвага была звернута на правядзенне лесаўладкавання. Прымаюцца меры па ачыстцы лесу, ахоўе яго ад пажараў і самавольных парубак, праводзяцца лесаўзнаўленчыя работы. З 1922 па 1941 год у Беларусі былі пасаджаны і пасеяны лясы на плошчы ў 340 тысяч гектараў. Да таго часу лясная гаспадарка рэспублікі ўжо мела кадры спецыялістаў, свой вытворчы і жылы фонд, транспарт.

Але быў і другі час. Суровы 1941 год. Спалены і разбураны тысячы сёлаў і гарадоў, фабрык і заводаў. Значны ўрон быў нанесены і лясной гаспадарцы рэспублікі. Амаль цалкам былі разбураны і спалены жылыя і гаспадарчыя збудаванні, транспарт лясніцтваў і лясгасаў, знішчаны планавыя і картаграфічныя матэрыялы. За вайну было загублена каля 1,5 мільёна гектараў пераважна спелага лесу. Да 1945 года лясістасць рэспублікі знізілася да 21,5 працэнта і была самай найменшай за ўсю гісторыю.

Пасля вайны работнікі лясной гаспадаркі Беларусі пры актыўнай дапамозе партыйных і савецкіх органаў павялі наступленне на высечкі, гары і пустэчы ваеннага часу. Разам з гэтым засяваліся лясамі пяскі і непрыгодныя для сельскагаспадарчых работ землі калгасаў і саўгасаў. За апошнія гады ў Беларусі штучна створана звыш 1,5 мільёна гектараў лясоў, што складае амаль трэць усёй плошчы. У мінулым годзе маладыя лясы пасаджаны і пасеяны на плошчы 41 тысяч гектараў, з іх на землях калгасаў і саўгасаў, не прыгодных для сельскагаспадарчага карыстання, — 10 тысяч гектараў.

Трэба адзначыць, што пачынаючы з 1950 года, штогадовы аб'ём лесанасаджэнняў перавышае плошчу агульных высечак на 10—13 працэнтаў. Партыя і ўрад удзяляюць асобую ўвагу ўзнаўленню і ахоўе зялёных насаджэнняў, рацыянальнаму выкарыстанню лясных багаццяў, а таксама тэхнічнаму забеспячэнню прадпрыемстваў лясной гаспадаркі, якія ў сучасны момант маюць каля 900 трактараў, звыш 500 аўтамабіляў, сотні лясных сеялак, лесапасадачных машын, культыватараў і шэраг іншай лесагаспадарчай тэхнікі.

Нядаўна падведзены вынікі вялікага працоўнага і творчага шляху нашага народа па выкананню плана восьмай пяцігодкі. Значны ўклад у развіццё народнай гаспадаркі краіны ўнеслі і лесагаспадарчыя Беларусі. Радзіма высока ацаніла іх працу. Тры прадпрыемствы лясной гаспадаркі краіны, у тым ліку Баранавіцкі вытворча-паказальны лясгас, узнагарод-

жаны ордэнам «Знак Пашаны», а звыш 150 работнікаў лясной гаспадаркі БССР — ордэнамі і медалямі СССР. Кавалерамі ордэна Леніна сталі дырэктар Баранавіцкага вытворча-паказальнага лясгаса П. Д. Кліменкаў, брыгадзёр Пінскага лясгаса Т. П. Пажывілка, памочнік ляснічага Ваўкавыскага лясгаса Г. В. Скаскевіч, дырэктар Старобінскага лясгаса Л. П. Корзун.

Як баявую праграму дзеянняў успрынялі лесагаспадарчыя рэспублікі Дырэктывы XXIV з'езда КПСС на пяцігадоваму плану развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гг., у якіх намечаны шэраг мерапрыемстваў, якія будуць садзейнічаць больш поўнаму выкарыстанню нашых лясных багаццяў. У новай пяцігодцы лесагаспадарчыя работы на 166 тысяч гектараў.

Вялікую дапамогу аказваюць лесагаспадарчыя калгасы і саўгасы. Лясгасы адпускаюць драўніну, піламатэрыялы для будаўніцтва жывёлагадоўчых і іншых аб'ектаў, дровы для ацяплення, вырабляюць звыш ста назваў прадметаў народнага спажывання.

Будуць створаны новыя лясы на 50 тысяч гектараў: пяскоў, у ярых і на іншых непрыгодных для сельскагаспадарчай вытворчасці землях. На 4,4 тысячы гектараў будуць створаны полеахоўныя лясныя палосы.

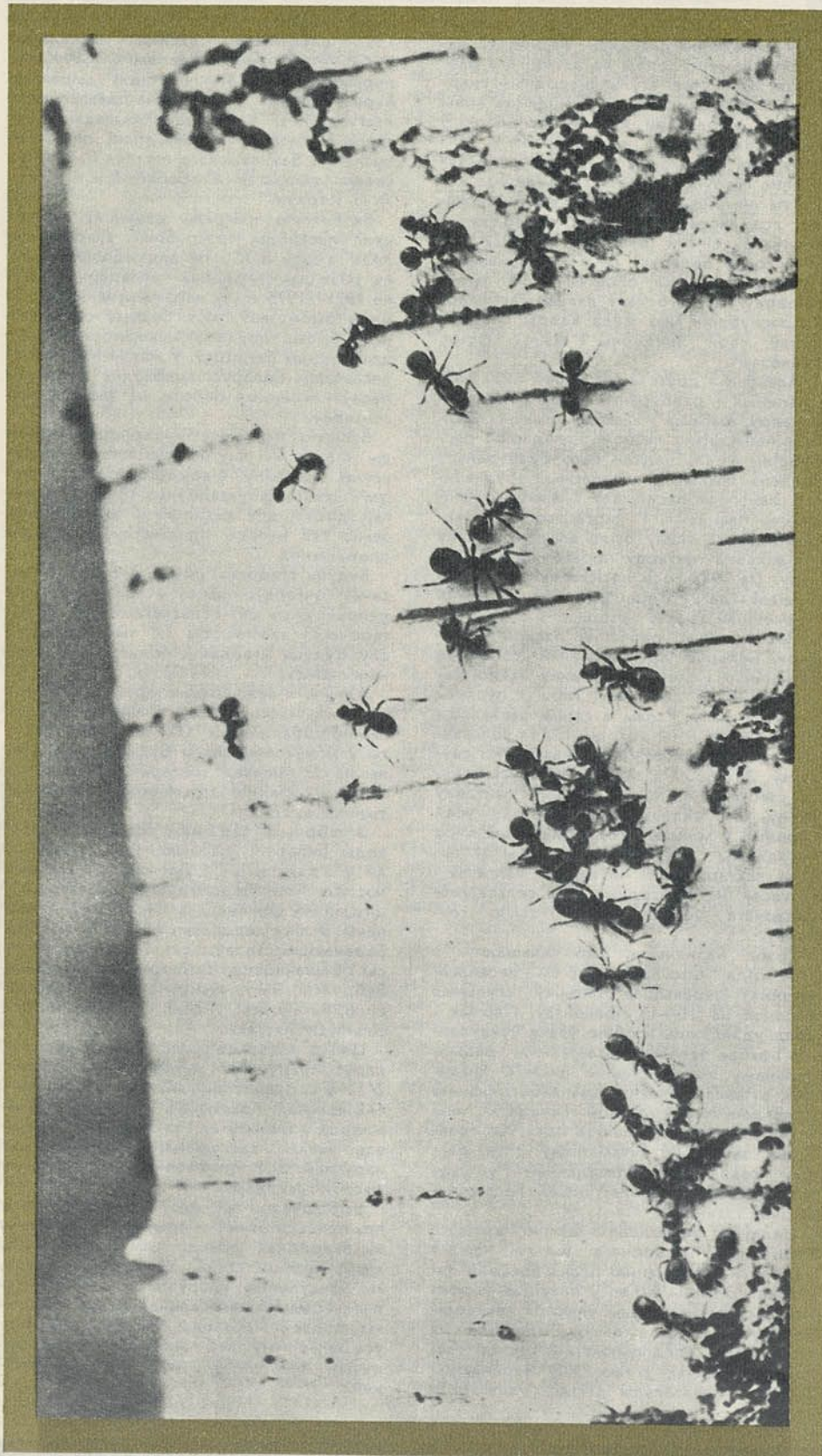
Адным з важных фактараў павышэння прадукцыйнасці лясоў з'яўляецца асушэнне забалочаных зямель. Гэтыя работы ў новай пяцігодцы будуць праведзены на 55 тысяч гектараў. Таксама далейшае развіццё атрымаюць прафілактычныя высечкі.

З творчым пад'ёмам прыступілі лесагаспадарчыя Беларусі да выканання рашэнняў XXIV з'езда КПСС. Дасягнуты значныя поспехі. План першага года дзевятай пяцігодкі па важнейшых паказчыках выкананы. У ліку перадавых калектываў ідуць Баранавіцкі, Талачынскі, Гомельскі, Мінскі і Бешанковіцкі вытворча-паказальныя, Бабруйскі, Багушэўскі, Чачэрскі, Калінкавіцкі, Рагачоўскі, Лідскі, Старадарожскі і Клічаўскі лясгасы.

Цяпер у сістэме лясной гаспадаркі Беларусі працуе 1324 чалавек з вышэйшай, 2432 з сярэднеспецыяльнай адукацыяй і 642 чалавекі практыкаў. 717 чалавек займаецца ў інстытутах і тэхнікумах. Гарнароўвае званне заслужанага лесагаспадарчыя Беларускай ССР прысвоена 21 работніку лясной гаспадаркі.

Вырошчваць лес, ахоўваць і памнажаць прыгажосць зямлі — прыроду — не менш высакародная праца, чым вырошчваць хлеб, плавіць сталь, здабываць вугаль. На ўзнаўленне лясоў затрачваюцца вялікія сродкі і каласальная праца савецкіх людзей. Лесагаспадарчыя Беларусі аддаюць усе сілы таму, каб пакніць зямлю будучым пакаленням яшчэ больш цудоўнай.

МУРАШЫНЫМІ СЦЕЖКАМІ

Мой сусед, Рыгор Паўлавіч, трыццаць гадоў здабываў вугаль у шахтах Данбаса. Атрымаўшы пенсію, пераехаў на бацькаўшчыну, перасыпаў даўно пакінуты дом, абшалаваў яго. Затым абзавёўся «Волгай», тэлевізарам, газавай плітой і зажыў у сваё задавальненне.

Ранкам яго будзіў гвалт варон і сарок, якія аблюбавалі для адпачынку і плётак адзічэную, забытую грушу, якую пасадыў яшчэ прапрадзед. Грушы былі каравымі, зморшчанымі. І тым не менш, Рыгор Паўлавіч, спачатку, выходзячы на пахнуўшы смалой і фарбай ганак, узрушана гаварыў:

— Добра! Як я раней не бачыў гэтага характа!

Але сварка нахабных птушак становілася ўсё больш надакучлівай і спынялася толькі ноччу — на тры-чатыры гадзіны, а затым, яшчэ да зары ўспыхвала з новай сілай. Ранкам, каля ганка яго дома мы размаўлялі як у кавальскім цэху: амаль крычалі адзін аднаму ў вуха.

Кірмаш крыклівых птушак, нарэшце, надакучыў Рыгору Паўлавічу. Усё часцей і часцей ён запускаў у карычневы шацёр грушы то камень, то палку. Але гэта не дапамагала. І тады сусед запрасіў мяне на ваенны савет.

Вырашылі спілаваць стогадовую грушу. Абсеклі сукі, парэзалі ствол, і, нарэшце, выпраміліся. Усё! Але, божа, як пустэльна і дзіка стала навокал!

І тады мы вырашылі замест адной спілаванай грушы пасадыць дваццаць плодовых дрэў. Выкапалі ў лесе дзічкі, пасадылі іх і праз год прышчэпілі на іх шэсцьдзесят чаранкоў, якія прыслалі з усіх кантынентаў свету.

Сад быў нашым гонарам. Увесь вольны час мы працавалі ў ім. Усё рабілі па навуцы. Дрэвы раслі на дзіва. Учопіўшыся каранямі ў рыхлую тарфяную глебу, яны імкліва пацягнуліся ўверх, і ўжо на трэці год адзеліся стракатым буйным цвіценнем.

У сярэдзіне чэрвеня Рыгор Паўлавіч прынёс да мяне скручанае лісце маладых парасткаў: тля. Увечары паступіла чарговае данясенне. Зялёныя вусені раздзяваюць ананас-бержаніцкую, дыяну, пармен-залаты. Зрабілі прыкладныя разлікі: вусень з'ядае ў шэсць тысяч разоў больш, чым важаць сам.

Пачалася барацьба. Мы апырсквалі дрэвы цэлы выхадны. У панядзелак вечарам праверылі вынікі і жахнуліся: вусеняў не зменшылася, а тлі стала больш. Зноў ядахімікаты, зноў праверка і зноў расчараванне. Нехта падказаў «народны сродак»: пачак пральнага парашку «Беларусь» на вядро цёплай вады. Не дачакаўшыся мяне, Рыгор Паўлавіч выліў гэтую сумесь на дрэвы і ад радасці прытанцоўваў, калі знаходзіў пачарнеўшую тлю ці вусеняў шаўкапрада, якія курчыліся ад апёкаў.

Размеры трагедыі выкрыліся назаўтра. Нібы варам ашпараныя стаялі ў чорнай жалобе дрэвы. І абняло гора сіваю галаву Рыгора Паўлавіча. Боль павялічвалі насмешкі прахожых і суседзяў. З такой цяжкасцю здабытыя і прывітыя чаранкі «старпа», «джанатана», «ружовай Жыронды» былі прыгоднымі толькі для мятлы.

З-за блыхі было спалена футра.

Бязмерная шчодрасць прыроды, але, як бачна, яна бывае і няўмольна суровай, нават мсцівай. Прырода не даруе няўмелага абыходжання з яе багаццямі, знявагі да яе законаў.

Толькі ў канцы чэрвеня ў сад зноў прыйшла вясна. З'явілася маленькае клейкае лісце. На наш страх гэта яркая зелень з'явілася нібы прывабным агеньчыкам, на які з усяго суседняга лесу зляталася тля і паўзлі вусені.

Але ўрок пайшоў на карысць. Рыгор Паўлавіч адшукаў заслужанага агранома БССР Кірыла Калінкавіча Хабенка, атрымаў рэкамендацыі і вярнуўся дадому, поўны мужнасці і адвагі для барацьбы з нязванымі гасцямі...

Аказваецца, у прыродзе ўсё проста і мудра. Абарона раслін ад шкоднікаў можа быць дасягнута рэгуляваннем колькасці карысных і шкодных відаў насякомак. Ядахімікаты павінны прымяняцца ў рэдкіх выпадках, як выключная мера. Чалавек звярнуўся за дапамогай да хіміі каб знішчыць ворагаў лесу і ўраджаю. Але, на жаль, складаюць зброю не шкодныя насякомыя (напрыклад, каля 160 відаў членістаногіх маюць устойлівасць да многіх ядахімікаў), а карысныя насякомыя, птушкі і чолы.

Апынуўшыся па-за канкурэнцыю, паразіты хутка ўзнаўляюць сваю колькасць, і нават падвойваюць яе.

Вось чаму мы і вырашылі выпрабаваць біялагічную зброю. На краю лесу, каля агарода, вырашылі пабудаваць «небаскробы» для рыжых лясных мурашак з такім разликам, каб атрымаць у распараджэнне садоўніка не эпідэмічную, а пастаянную біялагічную абарону. Зрабіць гэта могуць не «камандзіраваныя», а аселяю мурашкі, гэтыя маленькія працаўнікі лесу.

На паўштыха лапаты ў радыусе 30×40 см быў выбраны пясчаны грунт, які пайшоў на збудаванне вала вакол пляцоўкі (каб агародзіць «небаскроб» ад пранікнення сырасці). Ва ўпадзіне прабілі ломікам шэсць паўметравых адтулін пад вуглом 45° і ўстанавілі ў іх сухія пруты (імітацыя пад высохлыя карані дрэва). У гэтых норах рыжыя вандруны адпачываюць у спякоту летніх дзён і саграваюцца ў зімнія марозы. Дзве смалістыя дошкі, пакладзеныя на канцы вытырнутых з адтулін пруты, ператварыліся ў стол «прыёмнай» залы і месцаў для «канферэнцый». Па баках дошак уваткнулі гладкія калы (10 штук), а на дошкі паставілі пянёк з рэшткамі каранёў. На пянёк насыпалі сухіх іголак.

Вось і гатова жыллё. Засталося запраціць наваёслаў.

Але дзе ж узяць іх? Аб гэтым трэба раскажаць больш падрабязна.

Мы абыйшлі лес ад станцыі Калодзішчы да станцыі Гарадзішча. 108 дзейнічаючых тэрыконаў налічылі. Гэта, прыкладна, на тры гектары лесу адна мурашкая сям'я. Малавата. Калі ўлічыць, што жыхары аднаго сярэдняга мурашніка на працягу года знішчаюць да пяці мільёнаў шкодных насякомых (дарэчы, здабычай лясных санітараў становяцца не толькі дробныя вусені, але і буйныя насякомыя, якія ў дзесяткі і сотні разоў перавышаюць па сіле і вазе адважных байцоў), то, зразумела, два-тры такія мурашнікі надзейна абараняюць ад шкоднікаў цэлы гектар лесу. Французскі вучоны Рэмі Шавей піша: «Два мурашнікі на гектар — і лес будзе здаровым».

Ад чаго ж у гэтым зялёным наваколлі Мінска аказалася недастаткова мурашковых сям'яў?

Горш не бывае. Частка мурашнікаў разбурана палкамі. Можна на мінуўвіць, як хуліганы, раскідаўшы гнёзды,

выдавалі цялячае захапленне з прычыны паднятай мурашкамі мітусні.

Ёсць у гэтых маленькіх лясных працаўнікоў і іншыя ворагі. Гэта — браканьеры. Рознымі, самымі варварскімі спосабамі, у вялікіх колькасцях, збіраюць яны мурашак для выпрацоўкі з іх спірту. На станцыі Езярышча мы сустрэлі пенсіянера з трохлітравой банкай, даверху поўнай мурашынымі яйкамі. Колькі ж яму спатрэбілася знішчыць хатак маленькіх веліканаў, каб сабраць столькі яечак (гэта апанутыя ў кокан кукалкі).

— Для кармлення хатніх спяваючых птушак і залатых рыбак, — без цені смутку растлумачыў гэты варвар у шыракаполым фетравым капелюшы.

Са 108 агляданых намі мурашнікаў 54 мелі свежыя пашкоджанні ці былі аслаблены ў выніку разбурэння ў мінулым. Маркотная і абуральная заканамернасць: чым бліжэй да горада, тым больш у лесе людзей, тым менш мурашнікаў. У такіх месцах пагаршаюцца ўмовы для гнездавання птушак. На ранішняй ці вясчэрняй зорцы тут не пачуеш меладыхных спеваў драздоў, малінавак, пенчак і многіх другіх прадстаўнікоў перыстага царства.

Знікаюць мурашкі з лесу — услед за імі знікаюць і іх спадарожнікі. І тады да бяды зусім блізка. Мурашкі разам з іншымі насякомымі, дрэвамі, травамі, грыбамі, птушкамі і рознымі бактэрыямі ствараюць згуртаванне, якое складалася тысячагоддзямі — лес. І з гэтага згуртавання нічога выключыць нельга.

Відаць, прыйшоў час паставіць пытанне аб неабходнасці закона абароны карысных насякомых.

Каб неяк напярэць становішча, ляснікі сталі рассяляць мурашыныя сям'і. Гэтак мастацтва навучылі яны і нас. Самае галоўнае ў гэтай справе — не абядніць лес, не аслабіць мурашнікі, якія рэдка стаяць. Па парадзе работнікаў Калодзішчанскага лясніцтва мы накіраваліся ў маленькі лясок каля Калодзішч і былі прыемна ўражаны мноствам мурашыных тэрыконаў. Адзін каля аднаго. Пяцьдзесят восем сям'яў на ўчастку двух гектараў. Гэты сясоннічак не мае расліннай сувязі з іншымі лясамі і таму аказваўся яўна перанаселеным маленькімі працаўнікамі.

Спачатку мы забралі цалкам маленькую сям'ю, якая размясцілася пад бокам вялікага тэрыкона. Акуратна, каб не падавіць мурашак, маленькімі долямі перасыпалі ігліцу і камячкі зямлі ў 40-літровую банку і накрылі яе змочанай мешкавінай. Затым адрэзалі роўную палову сярэдняга па велічыні мурашніка, які стаяў у двух метрах ад вялікага, і перасыпалі ў другую банку. Пры гэтым імкнуліся захаваць конус хаткі, інакш яна можа зацячы, і тады загінуць яе жыхары.

Взялі асцярожна. На прыгатаваных месцах высыпалі ігліцу разам з мурашкамі, яйкамі і кукалкамі. Праз 20 хвілін, калі мурашкі пачалі ратаваць яйкі і маленькіх сваіх сабратаў, выцягнулі з «хатак» калы і гэтым дазволілі лясным жыхарам без асобных намаганняў пранікнуць у «падвал» і ў сярэдзіну новага жылля. На другі дзень перасяленцы прыступілі да выканання сваіх прамых абавязкаў: заняліся апрацоўкай соснаў, бяроз, пладовых дрэваў, кустоў.

Аднак не трэба думаць, што вы ўжо перахітрылі мурашак. Наўмысна пераселеныя рыжыя байцы не адрозд падрэдкаюцца волі чалавека. Яны мо-

гуць разбегчыся ў любы момант. З першых гадзін разведчыкі працэсваюць мясцовасць на 30—40 метраў вакол новага жылля і прымячаюць падыходзячыя мясціны, куды ў выпадку неабходнасці можна тэрмінова перабрацца з усімі сваімі пажыткамі. Вось чаму ў 10—15 метрах ад пабудаванага для мурашак жылля неабходна зрабіць запасны дом, які рыжыя разведчыкі «самі» знойдуць і «самі» заселяць.

Цікава назіраць за работай рыжых перасяленцаў. Сцяжынікі, якія промяняюць рыжыходзяцца ад мурашніка, нагадваюць плошчы і вуліцы вялікага горада. А па дарожках спяшаюцца з ношамі мурашкі: з лічынкай насякомага, жучком, іголкай хвоі. Назад бягуць паражняком, кожны па сваёй сцяжыніцы, і, відавочна, па сваёй справе. Вялікай сілай і настойлівасцю валодае кожны працаўнік. Пагэтакі не дзіўна, што сям'я ў 6—8 мільёнаў асобін «спажывае» за сезон некалькі цэнтнераў лясных паразітаў.

Кожная мурашыная сям'я ўзначальваецца маткай, якая адкладвае яйкі і арганізуе парадак у сумятлівым небаскrobe. Вырошчванне і выхоўванне маладняку лічыцца адной з галоўных задач. З гэтай мэтай мурашыная сям'я дзеліцца па спецыяльнасцях: рабочыя мурашкі — фуражыры, якія кормяць матку, маладняк, ствараюць рэзерв харчавання, наліваючы асобных мурашак кіслатой і ператвараючы іх у маларучомыя «бочкі», вакол якіх у пахмурнае надвор'е вялікае ажыўленне. Затым ідуць «нянькі», якія даглядаюць яйкі, кукалкі, маладняк. Вартаўнікі, салдаты, санітары, архітэктары, будаўнікі — вось няпоўны спіс першакласных спецыялістаў, якія насяляюць мурашыны дом. І для ўсіх ёсць работа.

Малая мурашка целама, ды вялікая справай. Нездарма ў Францыі, ГДР, Італіі, Аўстрыі і шэрагу іншых краін прыняты спецыяльныя законы, у якіх гэтыя лясныя працаўнікі ўзяты пад ахову дзяржавы. Разбурэнне мурашнікаў у Італіі, напрыклад, караецца 3 гадамі турэмнага зняволення. У ГДР і Аўстрыі створаны мурашыныя фермы, дзе спецыялісты займаюцца вырошчваннем і рэалізацыяй гэтых насякомых. Італія закупіла ў суседняй Аўстрыі і вывозіць іх цэлымі грузавікамі. Разлік ідзе залатой валютай.

...Неяк раніцай у чэрвені мінулага года Рыгор Паўлавіч прыйшоў да мяне з трывогай: шпакі разбураюць мурашнікі ў яго садзе.

— Нарабіў шпакоўняў на сваю галаву, — скардзіўся ён.

Трывога аказалася дарэмнай. Шпакі доўга сядзелі на яйках, і ў іх завяліся паразіты. Ubачыўшы ўнізе мурашнікі, птушкі апусціліся на іх і мінут пяць капашыліся ў сухой ігліцы. Потым атрэсліся і зноў вярнуліся ў шпакоўні.

Выходзіць, што мурашка — сябра не толькі людзей і лесу. Яна — сябра і надзейны санітар многіх карысных птушак. Яны да яе звяртаюцца за дапамогай, калі іх пачынаюць адаляваць паразіты.

У прыроды ёсць шмат сродкаў, якія ў разумнай садружнасці з хіміяй забяспечваюць надзейную абарону нашага зялёнага сябра. Пазнаць стратэгію біялагічнай абароны раслін, значыць, пастаянна памнажаць натуральныя багацці нашай Радзімы.

В. ДАНИЛАЎ

«КАРОЛЬ ЛІР»

І ІНШЫЯ

Лясная скульптура мае свае традыцыі. Дастаткова ўспомніць вядомы далёка за межамі Літвы Каўнаскі музей. У апошнія гады падобныя вернісажы збіраюць вялікую аўдыторыю і ў Маскве.

Лясная мініятура зразумела кожнаму. Больш таго — яна даступна кожнаму. Толькі не ўсе дасягаюць рубяжы, за якім пачынаецца сапраўднае мастацтва. Як правіла, гэта ўдаецца людзям выдатнага густу цярпалівым і, вядома, сапраўднаму ўлюбёным у прыроду. Раўнадушнаму ці карысліваму тут няма чаго рабіць.

Першая ў рэспубліцы выстаўка «Прырода і фантазія», арганізаваная ў канцы мінулага года ў Мінску гарадскім таварыствам па ахове прыроды, сабрала ўся-

го чатырох аўтараў. Зразумела, што ў сталіцы, тым больш ва ўсёй Беларусі, такіх умельцаў значна больш. І каб у далейшым не вяртацца да гэтага, скажам: такія выстаўкі ў культурным жыцці рэспублікі павінны стаць пастаяннымі. У будучым для іх патрэбна адшукаць спецыяльнае памяшканне, дзе многа прасторы і святла. Тут дапушчальна і памарыць. Не за гарамі той час, калі музей беларускага побыту будзе ўсё-такі створан. І тады лясная скульптура зойме ў ім пачэснае месца.

Пакуль што прыгледзімся да таго, што ўжо ёсць. Якое багацце сюжэтаў, тэм, асобных характараў. Ідучы на выстаўку, я, прызнацца, разлічваў стрэць, галоўным чынам, фігуркі звяроў і птушак. Якое

прыемнае расчараванне! «Кароль Лір», «Пяшчотнасць», «Гапак», «Хімеры», «Сатыр», «Нарачанскі лясун»... Ёсць, вядома, і анімалістычныя вобразы: «Кенгуру», «Горны казёл», «Аднарог»... Усяго не пералічыш.

Лепш пазнаёмімся з аўтарамі. Галоўны творца — прырода, як кажуць, па-за конкурсам.

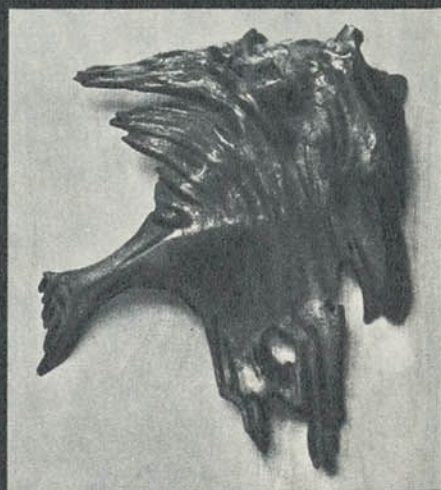
Мастак Леанід Чарняўскі, інжынер Фелікс Алееў, рэжысёр Сяргей Дубравін. Усе трое працуюць, прыблізна, у аднолькавай манеры, блізкай да натуральнай школы. Звяртаюць увагу на дэталі. Умяшанне разца ў такіх выпадках абавязкова. Іх рэчы вельмі добра пасуюць да інтэр'еру жылога памяшкання, дзе мэбля мае статычныя формы. Драўля-

ныя скульптуркі з іх дынамізмам і выразнасцю ствараюць атмасферу непасрэднасці, нейкага душэўнага спакою.

Іншы стыль выбраў архітэктар Леў Пагарэлаў. Яго крэда — лаканізм, артыстычнасць апрацоўкі. Ён амаль не ўмешваецца ў форму, створаную прыродай. Толькі ўважліва сочыць за фактурай, якая ўласціва жывым прататыпам.

...У сваёй эстэтычнай практыцы мы звычайна сустракаемся з такімі класічнымі матэрыяламі, як мармур, бронза, гіпс. Да дрэва прывыклі менш. А мо і дарэмна? Дрэва таксама прэтэндуе на вечнасць.

Д. ІСАЕЎ

ЧЫНГІЗ— МОЙ СЯБРА

У апошні час аб лёсе ваўкоў пішуць усё часцей і часцей. На гэту тэму выдаюцца нават кнігі, здымаюцца кінафільмы.

Цікаваць да лёсу гэтага зверга зусім не выпадкова: мы, здаецца, пачынаем разумець, што пры былых адносінах да яго ў недалёкай будучыні воўк можа папоўніць ужо даволі вялікі спіс вымершых жывёл і птушак. Пагэтану дасведчаныя людзі б'юць трывогу! Воўк павінен застацца ў нашых лясах (такія іх колькасць, якая неабходна для падтрымання не зусім яшчэ нам зразумелых узаемасувязей у жывёльным свеце).

Аб незвычайным сярод жывёл розуме, кемлівасці ваўка напісана ўжо нямала. Я хачу каротка расказаць аб тым, што назіраў сам, выхоўваючы ваўчана па клічцы Чынгіз.

Людзей, якія назіралі за маім Чынгізам, здзіўляюць яго таварыскасць, асэнсаваныя гульні з дзецьмі. Не ўкладваецца ў людзей у галаву: як так! І гэта той самы страшны воўк, той самы звер, які рэжа авечак і кароў, якім нас страшылі ў дзяцінстве! Ды і ці толькі ў дзяцінстве!

Неяк я глядзеў тэлеперадачу «У свеце жывёл». Там гаварылася, што выхаваны чалавекам воўк, бывае вельмі адданы гаспадару, але строгі да акружаючых. Часткова гэта так, але ўвогуле такія вывады няправільныя. Тых «акружаючых», якія, падыходзячы да вальера, стараюцца ўчыніць ваўку непрыемнасць, ці кідаюць у яго камямі, ён сапраўды не любіць і казвае ім іклы.

Але што ж у гэтым дзіўнага!

Ці гэта не права на самаабарону! І чалавека, і зверга. Праўда, такіх «акружаючых» адзінкі. Але і ім трэба растлумачыць, што такія адносіны, не толькі да ваўка — адсутнасць выхавання, знявага да нашых меншых братоў.

Але раскажу, чаму ваўчана навучылася за паўгода, аб чым новым мне давялося даведацца ў паводзінах ваўка ў няволі.

Калі я вёз яго ў Мінск, у машыне яго нудзіла, ён баяўся шуму матара, паху бензіну і па сённяшні дзень Чынгіз баіцца аўтамабіля, пагэтану, калі трэба было ўзяць яго на качынае паляванне, каб прывучыць да выстралу і вады, прыйшлося завабіць яго ў клетку і затым у клетцы ўнесці ў машыну. Але хутка ўсе трывогі рассеяліся: Чынгіз прывык да выстралу, плаваў са мной у лодцы па азёрах, разам прадзіраўся праз чароты.

Аднойчы я з Чынгізам адправіўся ў лес. Ён адыходзіў ад мяне недалёка, часта вяртаўся, каб пагуляць са мной і з лайкай Буранам. Але вось сабака ўбачыў вавёрку і азартна пачаў брахаць на яе. У горадзе на брэх сабакі Чынгіз не рэагуе, нейкі абьякавы да яго, а вось у лесе ён павёў сябе інакш. Відаць, праявіўся інстынкт самааховы і ён стрымгалоў кінуўся ад сабакі. Толькі я яго і бачыў!

Як на злосць, я забыўся свой ражок, а на гук ражка майго таварыша ён не вяртаўся. Трывогу маю ўзмоцнілі і два выстралы, пачутыя ў тым баку, куды скрылася ваўчана. Давялося мне вяртацца дадому за ражком. Доўга потым я хадзіў па асеннім лесе, трубіў у ражок, гукі яго гаслі ў яловых лапах, думаў ужо, вядома, аб тым, што не ўбачу больш свайго Чынгіза. Потым азірнуўся, а Чынгіз ідзе за мной, — асцярожны, перапалоханы, на павадок не даецца.

Вяртанне яго з лесу было яўным абвяржэннем прымаўкі «колькі ваўка не кармі — усё ў лес глядзіць». Праўда, пакідаючы са мной лес, ён многа разоў азіраўся.

А месяцы праз два, здарыўся выпадак, які яшчэ раз падкрэсліў розум і кемлівасць майго Чынгіза. Неяк рабаты кінулі яму забітага голуба. Чынгіз не адмовіўся ад пачастунку і прыняўся за птушку. Раптам асколак вострай косткі ўлез яму ў нёба, засеў паміж пярэднімі зубамі. Чынгіз так і гэтак нама-

гаўся лапамі вырваць костку, але гэта яму не ўдавалася. Тады ён залез на скрынку, пярэднімі лапамі стаў на край будкі (на будцы ляжала лайка) і пакратаў яе за лапу. Гледзячы сабаку ў вочы, ён раскрыў пашчу, чакаючы што той акажа яму дапамогу. Але сабака не зразумеў яго.

Чынгіз яшчэ крыху пастаяў у роспачы, затым злез са скрынкі і прыняўся вырываць костку. У адчаі ён зноў падняўся на будку і, як і ў першы раз, паўтарыў сваю «просьбу». Сабака нават не паглядзеў у яго бок. Я хацеў ужо пайсці па нож, каб дапамагчы Чынгізу, але ён сам спрытна дастаў яе.

Напэўна, калі б на месцы сабака быў воўк, ён бы дапамог Чынгізу ў яго бядзе.

Магчымасць назіраць такую сцэну ў прыродных умовах, зраўмела, амаль роўная нулю. Можна таксама хоць дзесяць гадоў трымаць ваўка ў няволі і не ўбачыць таго, што ўбачылі мы. Гэты выпадак, магчыма, адкрывае новую старонку ва ўзаемаадносінах паміж гэтымі разумнымі зьвярамі.

Чакайце, не раз гаварылі мне, але ўсё ж воўк — гэта воўк і паляўнічы. Але ж і мы не гарохам страляем. Воўк паляваў яшчэ тады, калі чалавека, відаць, зусім не было на зямлі.

Дык у чым жа яго грэх? У тым, што ён хоча есці! Але ж усім вядома, што ваўкі харчуюцца большай часткай рэшткамі загінуўшых жывёл і забіваюць хворых і слабых. Тым не менш і сёння галава ваўка каштуе немалую суму. Б'юць яго карцеччу, труцяць мыш'яком, ловаць пасткай, разбураюць логава. Рады яго хутка памяншаюцца, але ён, знікаючы з планеты, усё яшчэ цвёрда стаіць на сваіх магутных, жалезных нагах, упарта апучыўшы лабату галаву. Магчыма, не баюся так сказаць, ён думае ўжыцца з чалавекам. Ён не палюе ў тых угоддзях, дзе яго логава. Ён не нападае на чалавека (за рэдкім выключэннем). Ён выконвае ролю санітара ў лесе. І пасада гэта цяжкая. У апошні час яго абавязкі вырашыў узяць на сябе чалавек. А ці справіцца ён? У Аўстраліі, напрыклад, дзе ўсе ваўкі былі знішчаны, цяпер іх завозяць здалёк — дзічыны стала менш. Значыць, патрэбен у лесе воўк, але гэта зусім не азначае, што яго колькасць не павінна рэгулявацца.

А ў Беларусі, між тым, ваўкоў засталася каля двухсот, а ў Польшчы ўсяго сто...

Чынгіз зарэгістраваны пад нумарам 3, яму зроблена прывіўка супраць шаленства, ён паступова прывыкае да намордніка, як і раней, ахвотна гуляе з дзецьмі. Але ў мяне часта пытаюць: а што будзе з ім далей, навошта я яго трымаю?

Што ж, адкажу.

Паспрабую прывучыць яго да палявання на дзіка, і, магчыма, да іншых відаў палявання. Для палявання на дзіка яму дастаткова выгнаць жывёлу з густога ельніку, затрымаць яе. Чынгіз у лесе заўсёды са званочкам. Гэта дае магчымасць сачыць за яго перамяшчэннем. Да ражка ён прывучаны. Навучыўся ён ужо падаваць мне і высушаную заячую шкуру.

А што, калі паводзіны Чынгіза змяняцца?

Зразумела, гэта галоўнае пытанне. Нядаўна я напісаў аб ім знаёмаму егеру Мікалаю Маркавічу Купрашу. Калі Чынгіз пачне дрэнна сябе паводзіць у горадзе, ён будзе адпраўлены ў Белаежскую пушчу. Але там, напэўна, ён будзе помніць чалавека і сабаку, да якіх ён моцна прывык, і, хутчэй за ўсё, трапіць пад кулю. Думаю я так не без падстаў. Нядаўна я быў на паляванні з сабакай, а Чынгіза пакінуў у вальеры. На працягу гэтага дня ён імкнуўся зрабіць дзірку ў сетцы, уцячы за намі.

Калі я вярнуўся з палявання і выпусціў яго, ён не пачаў, як звычайна, бегач па стадыёне, а прыціснуўся да маіх каленяў. Так і стаяў, пакуль я не павёў яго дамоў. Калі я стаў залатваць дротам дзірку ў сетцы, Чынгіз выскліўся і зарычаў: ён зразумеў, што я знішчаю вынік яго дзённай працы.

Такі ён — мой сябра, Чынгіз...

Ф. РЭУЗІН.

ВАРОНА - ЗЛАДЗЕЙКА

Цяжка цяпер вызначыць, адкуль у нашу мову такія выразы праніклі: «як варона», «правароніў», «не страляй варон» і г. д. Мы так часта паўтараем іх механічна, не сумняваючыся, што варона — птушка не вельмі разумная, павольная, няўважная. І гэтыя ацэнкі мы шчодрой рукой раздорваем нібы па заслугам.

Не паспеў чалавек своечасова прыкмеціць нешта груба гавораць праяваў, і мы тут жа — «як варона». Дапусціўшы іншы які-небудзь промах і для яго ўжо гатова азначэнне — «правароніў». Вядома, гавораць так часцей за ўсё людзі, якія зусім нічога не ведаюць пра варон.

Аб адным яны ніколі не задумваюцца, што сама варона не такая ўжо неразумная, як некаторым здаецца. Яна хутчэй, трэба сказаць, птушка хітрая. Яе часта праследуюць у некаторых месцах паляўнічыя, лічаць яе шкоднай.

Але адкажыце, ці многім ўдалося злавіць, застрэліць гэтую варону? З гэтай аблавы ўсе яны выходзілі цэлымі, за выключэннем адной-дзвюх, відаць, вельмі старых, якія загінулі ад рукі самага вопытнага паляўнічага. У паядынку паляўнічага з варонай часцей за ўсё, і як гэта не парадаксальна, перамагае... птушка! Яна аказваецца хітрайшай, больш прадбачлівай. А хітрасць птушак і жывёл, у першую чаргу, хутчэй прызнак розуму чым глупства.

Тут я хачу падзяліцца сваімі назіраннямі.

З некаторага часу пачаў я заўважаць, што яйкі курэй бясплодна знікаюць. У чым справа? І вось аднойчы, выпадкова, я ўбачыў, што ў двары разам з курамі, прагульваецца... варона. У далейшым, некалькі дзён узпар яна ж нязванай гасцяй прагульвалася сярод курэй. А каб не спалохаць іх сваім з'яўленнем злёту, варона прыходзіла да іх пешшу, збоку, і ціхамірна разам разгульвала, пільна назіраючы, якая з курэй пойдзе на сваё месца ў хлеў. Так яна з «правадніком» прабіралася да мэта.

Вырашыў я падстрэліць тую варону. На другі дзень убачыў яе на высокай бярозе, што стаіць у канцы нашай вёскі, не так далёка ад маёй хаты. Згараючы ад нецярплівасці адпомсціць і падбухторваемы да таго ж жонкай, якая ў першую чаргу цярпела ўрон ад прапачы курных яек, я хутка зарадзіў сваю двухстволку буйным шротам, узвёў куркі і ціха, вельмі асцярожна, накіраваўся да сваёй мэты. Калі зладзейка-варона, думаю я, паспрабуе ўзляцець, я адразу здубальтую «наўскідку» і з ёй раз і назаўсёды будзе пакончана. Так і набліжаўся, не спускаючы вачэй...

Але не паспеў я падысці, як гаворыцца, на выстрал, як яна, распластаўшы крылы, зрабіла круты віраж... і знікла, як і не было.

Разы два ці тры яна прыходзіла. Гэтыя выпадкі пацвердзілі мае меркаванні, што тут нешта не тое... што варона нібы адгадвае замысел паляўнічага.

Бывала, толькі пагляджу падазрона на яе, калі яна сядзіць, адразу знікае. Наадварот, калі нічога дрэннага не задумваеш, не звяртаеш на яе ўвагі, яна будзе сядзець, пакуль не спалохаеш яе наўмысна. Успомніце, як надаядліва ходзяць вароны па полі ў час ворыва, не баючыся чалавека? Сакрэт у тым, што варона бачыць не толькі паляўнічага, але і яго вочы, сочыць за ім, разумее яго намер. Інакш як жа магчыма ўлізнуць раней, чым паспееш прыцэліцца, ці націснуць на спускавы кручок.

Прапаную прымаўку: «Не страляй варон» замяніць: «Вучыся, паляўнічы, страляць варон».

С. ШКАДЗІНСКІ

ЖЫВАЯ КРЫНІЦА

Неяк, адразу, доўга не вагаючыся, вызначыў ён свой шлях: урачом на сяло. І дваццаціпяцігадовы Мікола Турко бярэ накіраванне ў Дабравольскую ўчастковую бальніцу. Там, у вясковай цішы, прыйшлі да яго сталыя думкі. Стаць узкім спецыялістам ці быць доктарам у поўным сэнсе гэтага слова? Выбраў другое.

Ужо тады, за дзесяць год да шырокай і вострай размовы пра акружаючае асяроддзе, Турко правільна разумеў гэтую праблему. Разумеў у першую чаргу, як медык. Што значыць для доктара зразумець хваробу? Гэта значыць, як мага хутчэй наладзіць рытм работы ўсяго арганізма чалавека. Рытм, які дыктуецца законамі прыроды. Практыка паказвае, што многія захворванні, асабліва іх абстрактныя, носяць сезонны характар. Асобныя з іх звязаны нават з фазамі месяца. Цяпер ужо ўстаноўлена, напрыклад, што рытм біятоку мозгу мае тую ж частату, што і пульсацыя магнітнага поля зямлі.

Цяпер устаноўлена... А тады многае ашчупвалася чыста інтуітыўна. Колькі ўзнікала розных пытанняў, колькі было прачытана спецыяльнай і папулярнай літаратуры! І рашэнне прыйшло адно, цвёрдае і непакіснае: будаваць бальніцу новага тыпу. Што азначае паехаць мясцоваму жыхару на курортнае лячэнне, скажам, у Геленджык? На адну толькі адаптацыю пойдзе каля двух тыдняў. І ці ўсім горна-марскі клімат дапаможа? Не, хворага не абавязкова адрываць ад яго роднага асяроддзя.

Турко, атрымаўшы пасаду галоўнага ўрача Свіслацкай раённай бальніцы, пачаў з... сумненняў. Ён быў перакананы, што ўчастковыя бальніцы, распыраныя па ўсяму раёну, ужо не адпавядаюць часу. Што яны маральна ўстарэлі. Дзейнасць іх можна параўнаць з праектамі міжкалгасных электрастанцый, пра якія ўжо даўно забыліся.

Пачалася рэарганізацыя. На свой страх і рызык. Ніякіх цыркуляраў наконт гэтага Мікалай Аляксандравіч не меў. Тут было так: апраўдаеш эксперымент — пан, не — атрымоўвай сінякі і шышкі.

Цяпер застаўся толькі адзін участак — Дабравольскі. На тое ёсць свая прычына — ён спецыялізаваны. Тут лечаць сардэчна-сасудзістыя захворванні. Персанал жа, уся гаспадарка іншых участкаў апынуліся ў адным месцы.

Ці не авантура гэта? А што рабіць, калі спатрэбіцца хуткая медыцынская дапамога? Не везці ж хворага за дваццаць пяць кіламетраў, ды яшчэ па благой дарозе...

Прышлося даказваць з карандашом у руках. Па-першае, маючы густую сетку тэлефоннай сувязі і заўжды спраўны машынны парк, не так цяжка своечасова транспартаваць хворага. Па-другое, тая дапамога, якая яму будзе аказана ў бальніцы з сучасным абсталяваннем і дзе ёсць спецыялісты рознага профілю,

не ідзе ні ў якое параўнанне з лячэннем на участку. Адзін толькі факт. Пры мясцовых бальніцах сустракаліся выпадкі хатніх родаў. Вось табе і «дапамога пад бокам». Пасля ўзбуйнення гэтых непрыемных з'яў больш не назіралася.

Сбраўшы пад адным дахам ледзь не ўсе медыцынскія сілы раёна, Турко зрабіў толькі першы крок у задуманай ім справе.

Знешне здавалася, што доктар праяўляе звычайную спрактыкаванасць, мае «прабіўны» характар. Перад ім стаіць пэўная мэта, і ён дабіваецца яе ўпарта і настойліва. Але ўсё было куды складаней. Тут ні ў якім разе нельга скідаваць з рахунку пачуцці. Інакш нічога не будзе зразумелым.

З чаго гэта пачалося? Памяць, нібы з лянівага агню, выхоплівае асобныя малюнкi. Стракаты ад кветак луг... Наўсцяж ляглі палатныя дарожкі. Доўгай зімой, сядзячы за кроснамі, ткалі бабы кужаль. З надыходам поўнага цяпла раскрывалі куфры і выносілі важкія губіцы да ракі: паласкалі, білі пранікамі, а затым расцілалі па траве — бялілі пад сонцам. Ёй,

дзятве, сказана было пільнаваць. Каб гусі ці птушка якая не запэцкалі.

Што гэта было за палатно — цуда! Метр ушыркі. Лілося быццам шоўк. Матуліна работа. І з якой пяхчотай ільнула да цела кашуля, пашытая з той тканіны!

Мо з тае пары і захавалася ў яго любоў і пашана да ўсяго дамашняга, свайго?

Здарыцца вольная часіна і Мікалай Аляксандравіч адразу ж збіраецца ў родныя Трашчыцы, што ля Карэліч. Як там маецца маці? Ганне Пятроўне ўжо за семдзесят. Іх шасцярых выхавала. Разляцеліся сыны, як тыя сакалы. Адзін у Кіеве жыве, другі аж у Усць-Каменогорску... Толькі ён, Мікола, асеў непаладлёк. Нейкая сотня вёрст — гэта ж нішто. На просьбу пераехаць маці адказвае адмоўна. І ён разумее яе: для сялянскай душы свой кут, свой агародчык і садок — нешта большае, чым проста сродкі для існавання. Ён разумее і не настойвае на перездзе.

І ў сваёй урачэбнай практыцы Мікалай Аляксандравіч стараецца пазбягаць стэрытыпаў. Аднолькавых хворых не бывае. Перш чым лячыць адну немач — ведай усяго чалавека. Машыны-пасрэднікі, вядома, неабходны, але яны не павінны падмяняць сабой непасрэдны чалавечы кантакт паміж урачом і пацыентам. Гэтая ісціна, вядома яшчэ з часоў Гіпакрата, на жаль, часта забываецца.

...Дванаццаць гадоў узепар Мікалай Аляксандравіч не браў водпуску. Пакуль начальства спецыяльнага загаду не напісала. Усё ўладкоўваў сваё дзецішча — новую бальніцу. На клопаты не хапала не толькі дня, але і ночы. «Каму патрэбны такія ахвяры?» — спытае рашуча настроены крытык. Доктар нічога яму не скажа. Ён неяк па-дзіцячаму саромеецца расказваць пра сябе. «Навошта ўсё гэта?... Пачакайце, калі пабудуем бальніцу поўнасна...»

Я падумаў: тое, што мы адносім да эстэтычнага — для яго даўно ўжо стала прадметам элементарнай этыкі.

Гмахі новага лячэбнага комплексу здзіўляюць сваёй... нетыповасцю. Гэта не той шэры казённы будынак з бязлікімі вокнамі, з хмурым пад'ездам. Тут усё прадумана. Ад лоджый у кожнай палаце да вонкавых сцен «замкавага» адценку. Светлыя, прасторныя кабінеты, прыёмныя пакоі. Ніякага намёку на цясоту. На апошнім, шостым паверсе — сальрый.

Праект бальніцы Мікалай Аляксандравіч узяў у сваіх літоўскіх сяброў. Ужо потым, на хаду ён уносіў свае канструктыўныя змены. Як-нік Мікалай Аляксандравіч акрамя медінстытута закончыў яшчэ і будаўнічы тэхнікум. Апошнія гады, як шуткуюць калегі, ён быў «паміж скальпелем і чарчэжнай дошкай».

Унікальнасць Свіслацкай бальніцы

не толькі ў яе архітэктурным рашэнні. Урэшце рэшт, не такое ўжо яно і дзіўнае. Уражаее другое: добраўпарадкаванне гарадка. На яго тэрыторыі выкапана штучнае возера, ёсць лодкі для прагулак. Пабудаваны спартыўныя пляцоўкі. Не прымітыўныя, часовыя, а капітальныя, з выкананнем усёй тэхналогіі. Валейбольныя, баскетбольныя, гарадошныя... Тое што патрэбна пры назначэнні лячэбнай фізкультуры.

Ад возера адыходзіць цэлая сістэма каналаў. Пасаджан парк. Зялёная зона вакол бальніцы — больш шасцідзесяці гектараў.

А якія дрэвы, расліны і кветкі растуць на двары бальніцы! Чаго тут толькі няма: туя, блакітная ёлка, чырвоны дуб, сасна італьянская, самшыт, жоўтая акацыя, кітайскі мак, флоксы... Ёсць свая аранжарэя. На дзядзінцы — досыць вялікі фантан, абнесены берагамі з дэкаратыўнага камяня, пад ільдом плаваюць рыбы.

Аднаму чалавеку зрабіць такое было б не пад сілу. Турко змог зацікавіць усіх, хто быў побач. Раўнадушных не аказалася. Многае, калі не ўсё, зроблена на грамадскіх пачатках. Урачы Віктар Панізікаў, Анатоль Булай, электрык Міхаіл Ляўковіч, фельчар Аляксей Якута і многія іншыя былі і застаюцца вернымі памочнікамі галоўрача ва ўсіх яго пачынаннях. Удзячны Мікалай Аляксандравіч і таварышам з райкома партыі, ад якіх ён мае пастаянную падтрымку, а таксама Ганне Сяргееўне Смірновай — старшыні райкома прафсаюза медыцынскіх работнікаў.

У жніўні бягуца года карпусы ўвойдуць у строй. Бальніца на дзвесце дваццаць ложкаў будзе гатова.

— І пачнем генеральнае зялёнае наступленне, — гаворыць Турко. Я нават не ведаю, што сказаць:

— Як? Таго, што ёсць — мала?

— Не ў тым справа, — усміхаецца Мікалай Аляксандравіч, — батанічны куток — не самамэта. Усё што расце і красуе ў нас — не толькі для хараства. Гэта яшчэ і гаючы воды, прыемны танізуючы пах, фітанцыды, іёны... Ад іх прамае карысць. І чым больш будзе зялёны, тым лепей.

Што ж, гэта будзе адзіная ў сваім родзе бальніца. Другой такой у рэспубліцы няма. Бальніца-санаторый. Са сваім мікракліматом, са сваёй мінеральнай вадой (пошукі яе вядзе Акадэмія Навук), нарэшце, са сваёй школай лячэння. Не, мы не агаварыліся са школай. Бо трэба мець на ўвазе, што паралельна з будаўнічымі і іншымі работамі ўвесь час прадаўжаецца інтэнсіўная вучоба медперсоналу. Так, напрыклад, сёстры прайшлі ў іншых цэнтрах рэспублікі спецыялізацыю па лячэбнай фізкультуры. Перш за ўсё гэта будзе бальніца комплекснага тыпу, дзе прыродзе адведзена адна з першых роляў.

■

Пры развітанні, па нейкай рэпарцёрскай інерцыі, я спытаў:

— Мікалай Аляксандравіч, хто з пісьменнікаў вам больш за ўсё падабаецца? Доктар адказаў не задумваючыся:

— Талстой і Тургенеў. Геній іх яшчэ і ў тым, што чалавека яны разглядалі ў цеснай і непарыўнай сувязі з прыродай.

У ПЯРВІЧНЫХ КАЛЕКТЫВАХ

Бабруйскі гарадскі савет па ахове прыроды праводзіць шматбаковую работу па зберажэнню прыгажосці роднага краю. Вялікую дапамогу ў гэтай справе савету аказваюць грамадскія інспектары.

У канцы 1970 года ва ўсіх пярвічных арганізацыях была перагледжана дзейнасць інспектараў. Як гэта ні парадасальна, але з многімі тады прыйшлося «развітацца». У 22 пярвічных арганізацыях іх засталася ўсяго каля ста чалавек. Вядома, адказнасць кожнага за справу значна павысілася. Але і справы ў раёне пачалі наладжвацца.

Спачатку галоўнае ўвага інспектараў была накіравана на двухмесячнік па ахове нерастуючай рыбы і ахове яе моладзі. Дзеля гэтага ў раёне правялі расшыранае пасяджэнне БТАП і БТПР і інспекцыі Белрыбвода. Распрацавалі план галоўных мерапрыемстваў, а таксама склалі графік дзяжурства на вадаёмах. Выпіскі з рашэння прэзідыума накіравалі на імя дырэктараў прадпрыемстваў, старшын мясцомаў. Было прынята спецыяльнае рашэнне гарвыканкома па правядзенню двухмесячніка. Адначасова праводзілася агітацыйна-масавая работа ў школах горада і раёна.

І вось вынікі: браканьерам няма літасці, а тыя, што былі вельмі прагнымі, атрымалі па заслугах. Больш трыццаці пратаколаў складалі грамадскія інспектары. Вялікую дапамогу ў гэтай справе ім аказалі юныя школьнікі. Было выпушчана некалькі нумароў сатырычнай газеты «Ворагі прыроды», дзе змяшчаліся здымкі браканьераў.

Усе заўважылі, што калі сілы не распыляць, а ўмела накіроўваць іх на тую ці іншую справу, вынікі заўсёды прыемныя. Гэты метад і ўзялі за аснову ў раённым савеце па ахове прыроды. Грамадскасцю было арганізавана шмат праверак аўтатранспарту, яго тэхнічнага стану. Па гэтаму рэйду было складзена 29 пратаколаў. Большасць матэрыялаў накіравалі ў ГАІ.

Шмат клопату ўкладваюць жыхары горада ў тое, каб рака Бярэзіна была чыстай. Зусім нядаўна пастаянная камісія на сваім пасяджэнні вынесла рашэнне аб спыненні будаўніцтва каналізацыі шыннага завода, які меў намер скідаць ваду ў Бярэзіну ў раёне гарадскога пляжа.

Грамадскімі інспектарамі здзейснена яшчэ шмат добрых спраў, але гэта пакуль што пачатак у іх рабоце, бо ёсць у Бабруйскім раёне яшчэ цэлы шэраг недахопаў па ахове прыроды. Але курс, які ўзяў гарадскі савет па ахове пры-

роды, апраўдаў сябе. Курс гэты — грамадскія арганізацыі.

■

На ўсход ад Віцебска да Смаленскай вобласці распасціраюцца вялізныя паляўнічыя ўгоддзі і вадаёмы, якія замацаваны за Лёзненскім раённым саветам таварыства паляўнічых і рыбалоўаў. Агульная плошча ўгоддзяў складае больш 113 тысяч гектараў. Уся яна раздзелена паміж пярвічнымі калектывамі, якія аб'ядноўваюць каля 700 паляўнічых і рыбалоўаў-аматараў.

Аб якасці работы любога паляўнічага калектыву мяркуюць па наяўнасці і колькасці росту паляўнічай фауны ў яго ўгоддзях. Прэзідыум райсавета, бюро пярвічных калектываў галоўнай сваёй задачай лічаць прыцягненне ўсіх членаў таварыства да ўдзелу ў ахове фауны. Члены бюро пярвічных калектываў назіраюць за тым, каб кожны паляўнічы прымаў удзел у ахоўных мерапрыемствах. Прытым, гэты ўдзел плануецца з улікам пажаданняў членаў БТПР, характару іх работы, узросту і стану здароўя.

У адрозненне ад нядаўніх гадоў цяпер Лёзненская раённая паляўнічая гаспадарка вырабляе і нарыхтоўвае дастаткова кармоў. Кожны пярвічны калектыў вылучае па некалькі чалавек, якія перыядычна наведваюць месцы падкормкі, ачышчаюць пляцоўкі, кармушкі і саланцы ад снегу. Вось чаму на працягу некалькіх гадоў ва ўгоддзях Лёзненскага райсавета ТПР не было ніводнага выпадку падзяжу звяроў ад бяскорміцы.

Сур'ёзным заслонам на шляху браканьерства ў раёне з'яўляецца грамадская інспекцыя. Група інспектараў пры райсавеце дзейнічае даўно і паспяхова. Менавіта ім належыць заслуга ў тым, што амаль ні адно парушэнне паляўнічых правілаў не засталася нявыкрытым. Вялікую работу правялі яны і ў выяўленні незарэгістраваных ружжаў.

У лёзненскіх паляўнічых многа сярброў і актыўных добраахвотных памочнікаў сярод мясцовага насельніцтва. Але асаблівую дапамогу аказваюць ім навучэнцы школ. У раёне створана 5 секцый юных прыродалюбцаў. Работу з імі райсавет і пярвічныя калектывы лічаць важнай справай. А што гэта дае, відаць на прыкладзе Чарніцкай школы-інтэрната імя Героя Савецкага Саюза А. І. Кальцова.

У мінулым годзе Чарніцкая школа стала пераможцам рэспубліканскага конкурсу па захаванню і павышэнню паляўнічай фауны і рыбных запасаў.

КАРАЉІ НАРАЧЫ

Сярод марэнных узгоркаў Балтыйскай грады знаходзіцца адзін з самых маляўнічых куткоў нашага краю — Беларускае Паазёр'е. Яго паўднёвае крыло — Нарачанскі край — здаўна вядомы сваімі азёрамі: Нараччу, якое шануюна завуць морам, Свір'ю — доўгай булавой, якая выцягнулася ад гарадка Свір да пасёлка Вішнева, Сарачанскімі азёрамі, падобнымі на блакітныя пацеркі, нанізаныя на блакітную ж нітку.

А вось аб азёрах Балдукскай групы ведаюць не ўсе, у асноўным турысты, якія «ахрысцілі» іх па-свойму — Блакітнымі. Іх тут некалькі: Балдук, Глубля, Глубелька, Балдучыха, Мёртвае, Ячмянёк і іншыя. Азёры гэтыя, праўда, невялікія, але даволі глыбокія. Глыбіня некаторых з іх дасягае 17—40 метраў.

Паходжанне гэтых вялізных блакітных чаш дакладна не вядома. Адны лічаць, што азёры з'явіліся між марэннымі градамі ў час таення ледавікоў, іншыя бачаць у іх вынік дзейнасці талых ледавіковых водаў, якія падалі з велізарнай вышыні.

Так ці інакш, але азёры гэтыя, высокія ўзгоркі вакол, пакрытыя сасновымі і змешанымі лясамі — не зусім звычайны для нашага краю пейзаж. Ён тыпічны хутчэй для Карэліі. І вада ў Блакітных — не зусім звычайная. Узяць хаця б Балдук. Гэта самае вялікае з тутэйшых азёраў і самае глыбокае — сорак метраў! Вада ў ім выключна празрыстая, халодная, багатая кіслародам. Па складу іх фауны яно адносіцца да сігава-рапушковых вадаёмаў.

Насупроць Балдука, за рэчкай Страчай, знаходзяцца Глубля і Глубелька. Іх імёны гавораць самі за сябе. Максимальная глыбіня першага з іх 27 метраў, а другога — 17, па плошчы ж яны невялікія. Азёры гэтыя цікавыя яшчэ і тым, што ў іх паступова накапляюцца вапнавыя (карбанатныя) адкладанні. Магутнасць мергелей больш двух метраў. Яны і надаюць вадзе своеасаблівы блакітна-зеленаваты колер з-за якога і завуць усю групу азёраў Блакітнымі.

Маляўнічыя, цікавыя і іншыя азёры гэтага кутка. Вада Ячменка, напрыклад, мае самую высокую ступень мінералізацыі ў параўнанні з іншымі беларускімі азёрамі. Мёртвае непаўторна сваімі берагавымі контурамі, яго не пераблытаеш ні з якім іншым возерам.

Своеасабліваць, унікальнасьць ландшафту, а таксама навуковая каштоўнасць Блакітных азёр бяспрэчны. Вось чаму гэты куток нашага краю прапанавана аб'явіць ландшафтным заказнікам. Захаваць яго для нашчадкаў — наша агульная справа.

Е. МИГАЛЬ

ШО — ВОЗЕРА ЛЕГЕНД

У паўднёва-ўсходнім кутку Глыбоцкага раёна знаходзіцца даволі вялікае па размерох возера Шо. Плошча люстэрка яго вады складае 7,5 квадратных кіламетра.

Возера Шо неглыбокае. Найбольшая яго глыбіня складае каля 3 метраў. Летам вада ў возеры добра прагрэваецца і дзякуючы інтэнсіўнаму ветравому перамешванню па ўсёй тоўшчы добра насычаецца кіслародам. Багаты раслінны і жывёльны свет вадаёма.

Больш за ўсё ў возеры шчупакоў. Адноўчы рыбакі завезлі ў Шо малькоў сазана, аднак яны хутка былі знішчаны драпежнымі рыбамі, не прыжыліся ў возеры. А колькі на возеры качак! Восенню іх чароды наліваюць па 100—200 штук у кожнай. Тут і качкі-крыжанкі, шэрыя качкі і чыркы-свістункі, і чыркы-траскункі. Перад самымі замаразкамі на возеры збіраюцца чароды вялікага крохала. Гэта птушкі, падобныя да дзікіх качак, толькі яны больш стракатыя і насы ў іх вострыя. У вёсках над возерам Шо гэтых птушак называюць «нырцамі». У пагоні за рыбай яны залазяць у рыбацкія сеткі і выблытаць іх адтуль не такая ўжо лёгкая справа. Паляўнічага значэння гэтыя птушкі не маюць.

Казкамі і легендамі авяяна возера Шо і надазёрныя прасторы. Непадалёку ад паўднёвага берага ў возеры ёсць месца, якое тутэйшыя рыбакі называюць Крыжы. На невялікай глыбіні бачны валуны розных замыславатых канфігурацый. Легенда гаворыць, што калісьці на гэтым месцы былі могілкі, дно возера апусцілася, пахаваўшы іх пад вадзяной гладзю.

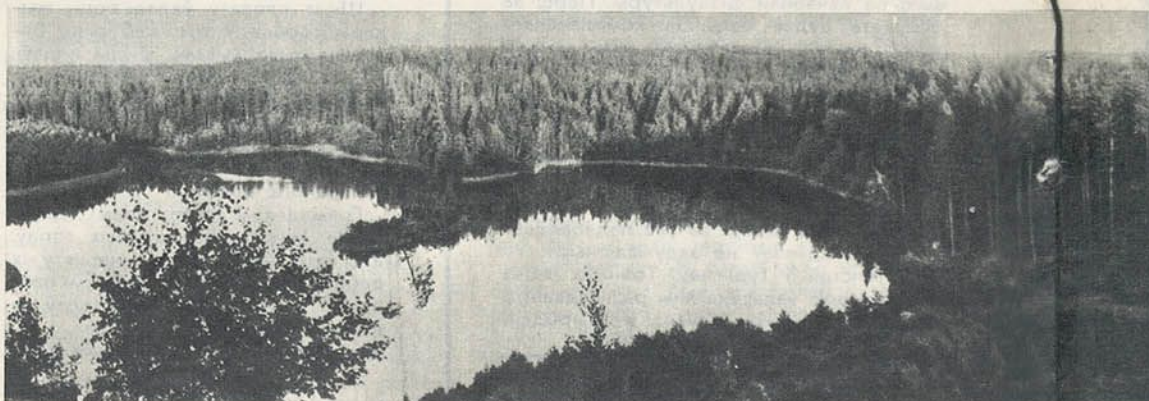
Легенда ёсць легенда. А вось сапраўды на паўднёвым беразе возера, у двух кіламетрах ад вёскі Сшо, знаходзілася старадаўняе крывіцкае пасяленне. У 1928 годзе польскія вучоныя, муж і жонка Е. і В. Галубовічы вялі археа-

лагічныя раскопкі. Імі былі знойдзены шматлікія каменныя прылады, а таксама тыпавыя крывіцкія кольцы, драцяныя, бранзалетападобна звязаныя. Нездарма ў ваколіцах гэтай стаянкі і цяпер сустракаюцца каменныя сякеры. Полацкія князі па шляху ў Мінск не адзін раз рабілі прыпынак на маляўнічых берагах возера Шо. Рускія войскі, наступаючы з Полацка, грамілі на берагах возера напалеонаўскіх заваёўнікаў. У гады грамадзянскай вайны ўпартыя баі ішлі паміж атрадамі маладой Чырвонай Арміі і беларускімі. Суро́ва шумелі надшанскія лясы ў гады мінулай вайны. Тут партызанскія брыгады імя Кароткіна і імя Суворова змагаліся з нямецкімі захопнікамі. Вечна аб гэтым будзе напамінаць людзям помнік, узведзены на беразе ракі Шошы.

Многа было зроблена пасля вайны па расшырэнню лесанасаджэнняў на берагах возера Шо, па ахове фауны тутэйшых мясцін. І гэта дало свой добры вынік. Статкі ласёў ідуць цяпер ляснымі сцяжынкамі да рэчак і крыніц, каб напіцца празрыстай вады. Часцей сталі сустракацца казулі і дзікі, яноты. Папоўніліся і рыбныя запасы возера.

У будучым намячаюцца вялікія работы па паглыбленню і выпраўленню рэчышча ракі Шошы. Гэта вельмі добра, бо сотні гектараў забалочаных лугоў ва ўрочышчы Плашнягі стануць больш урадлівымі. Рыбалоў, аматараў прыроды не можа не турбаваць пры гэтым такое пытанне, каб з паглыбленнем русла ракі Шошы не стаў ніжэйшым узровень вады ў возеры Шо. Ён і без гэтага тут не высокі, таму рашаць гэтае пытанне трэба асцярожна, разумна, каб не нанесці шкоду флоры і фауне гэтага цікавага возера — аднаго з прывабных для турыста куткоў нашага краю.

І. ВОЛКАЎ

З-за хмары выглянула сакавіцкае сонца. Яго праменні асвяцілі дахі хат, лес, застыўшы па два бакі Ятранкі, пакрытай сінім снегам. Пад калматымі белымі буркамі спяць старыя елкі. Ні гуку, ні шалаху. Стомленая за год ад гарадской суматохі, я радуся спакою і навакольнай прыгажосці.

У прыродзе Дзятлаўшчыны няма экзатычнасці, якая вельмі мілая сэрцу сучасных рамантыкаў-турыстаў. Тут няма вадаспадаў, як у Карэліі, і бурных горных рэчак, як у Сібіры. На першы погляд, гэта самая ціхая і сціплая зямля пад звычайным небам. Чым глыбей разумееш яе, тым усё мацней пачынаеш адчуваць цяжка тлумачальную яе ўладу над сабой. Як быццам бы ты сам з'яўляешся часціцай гэтых нешырокіх рэчак, бярозавых і дубовых гаёў, лясоў, якія выстуджаны ветрам і марозам. І становяцца зразумелымі бессмяротныя словы Якуба Коласа, Янкі Купалы, Леаніда Ляонава і другіх выдатных сыноў краіны. Канстанцін Паустоўскі, тонкі і натхнёны спявак рускага лесу, да канца сваіх дзён гаварыў аб тым, што «сваімі маральнымі якасцямі, талентам і творчай сілай рускі народ абавязаны нашай прыродзе».

Я ў думках перабіраю імёны сваіх землякоў: партызана Вялікай Айчыннай вайны Уладзіміра Вікенцэвіча Хрышчановіча, Аляксея Раманавіча Уладзімірава, Уладзіміра Якаўлевіча Праконіна, Мікалая Валяр'янавіча Брында — і зноў пераконваюся ў дакладнасці слоў пісьменніка.

Калгасны пасечнік Мікалай Валяр'янавіч Брында (чамусьці пасечнікі, як і леснікі, заўсёды схільны да філасофскіх роздумаў) заўважыў неяк мне, што нашу беларускую прыроду можна да канца зразумець толькі праз усе разнастайныя сувязі з чалавекам. Мікалай Валяр'янавіч не заканчваў вышэйшых навучальных устаноў, ён толькі прайшоў праз «універсітэты» жыцця. І гэту думку выказаў не так гладка і навукова, а ў форме жыццёвай мудрасці: «Чалавек не воўк — бачыць у лесе толк», — сутнасць якой менавіта такая. «Бачыць у лесе толк» — гэта значыць не толькі карыстацца яго дарамі, але і цешыцца яго характам.

Мікалай Валяр'янавіч жыве ў вёсцы Навасады Дзятлаўскага раёна,

ВАЛЯР'ЯНЫЧ

што ў 9 кіламетрах ад Наваельні. У ваколіцы пра яго гавораць, што ён майстра на ўсе рукі. Пасечнік, садзю, кіраўнік самадзейнасці, шавец, цяслар, скрыпач, нарэшце, заядлы рыбалоў і паляўнічы. Ды ці пералічыш усе яго прафесіі і захапленні. Мне здаецца, што мнагаграннасць жыццёвых інтарэсаў Мікалая Валяр'янавіча ў многім вызначаецца ўплывам акружаючай яго прыроды. Невыпадкова, у расказах Мікалая Валяр'янавіча аб мінулым і цяперашнім Дзятлаўскага краю, аб сваім калгасе, аб людзях вёскі, аб сваёй сям'і заўсёды сустракаюцца ўспаміны, якія чэрпаюцца з жыцця расліннага і жывёльнага свету.

Валяр'янавіча, калі ён свабодны ад работы, не прыходзіцца доўга праціць. Мабыць, яму самому хочацца ўспомніць далёкае дзяцінства, цяжкае юнацтва ў панскай Польшчы, пасляваенны час, які прынёс на Гродзеншчыну так многа змен. З асобай сардэчнасцю і цеплынёй ён гаворыць аб родных лясах, паляўнічых сцяжынках, рэчках і азёрах, сярод якіх прайшло яго жыццё.

Да 1939 года ён быў адгароджаны ад свайго зялёнага сябра сцяной усялякіх забарон і абмежаванняў. Больш месяца адсядзеў Мікалай Валяр'янавіч у Навагрудскай турме за паляванне без дазволу памешчыка. Уз'яднанне з Савецкай Беларуссю палажыла канец безразважным вольнасцям панскай пугі, збіла ўсе пугі, якія не пускалі ў лес сапраўдных уладальнікаў. Сотні кіламетраў сцяжынак пакінулі пасля сябе атрады беларускіх лесаўзнаўленцаў. Быў сярод іх і М. Брында.

Можна, каб заспакоіць свайго дэпытлівага слухача, ён хітра ўсміхаецца, часта пачынае бясконцыя расказы аб подзвігах сваёй сабакі Мушкі, аб фантастычных рыбалках, аб паляваннях на зайцаў і дзікоў. Тут цяжка адрозніць праўду ад вымыслу. І для мяне застаецца зразумелым толькі адно: самы вялікі, самы прыгожы, самы хітры, наогул, «самы-самы» звер — гэта той, якога здабыў Валяр'

янавіч. Зрэшты, «самы-самы» хітры заяц, які сумеў абвесці вакол пальца майго земляка да гэтай пары яшчэ бегаве па лесе.

Справа абстаяла так. Мікалай Валяр'янавіч ішоў па следу адразу трох зайцаў. Цяжка сказаць, чаму яны трымаліся ўсе разам. Так па слядах было відна, што зваркі вялі сябе спакойна, нават, распачыналі паміж сабой гульні. Затым яны раздзяліліся: двое зварнулі ў лес, а адзін падаўся ў бок вёскі. Успомніў Валяр'янавіч паляўнічую заповедзь: «за двума зайцамі пагонішся, ні аднаго не зловіш», — і рушыў за касым адзіночкай. Толькі прайшоў невялікі хмызнячок і бачыць: зусім побач на дне канавы, якую летам выкапалі меліратары, як быццам бы вартавы, спіной да яго стаіць заяц і глядзіць на вёску. «Ну ўсё, мой ты, касы», — падумаў паляўнічы, прыкладваючы да пляча ружжо. Не хацелася страляць у нерухомаму мішэнь, Валяр'янавіч крыкнуў, заяц зрабіў у паветры трайнае сальта і сарваўся з месца. Уздагонку паследаваў стрэл, і тут жа касы жалобна закрычаў. І вось заяц на вачах прапаў, нібы скрозь зямлю праваліўся. Сляды ёсць, а яго няма — ні жывога, ні мёртвага. І толькі калі Валяр'янавіч падышоў да месца таенага знікнення сваёй здабычы, яму стала зразумела. Канава прамерзла не да дна: лёд паспеў скаваць толькі верхні слой вады, а астатняя частка сцякала ў рэчку. Утварыўся своеасаблівы «падлёдны» ход, які і выкарыстаў касы. Галопам прамчаўся метраў сто пад лядовым панцырам і толькі за паваротам выскачыў на паверхню, потым цераз рэчку ў лес. А закрычаў касы проста ад страху.

Слухаючы былі і небыліцы Мікалая Валяр'янавіча думаеш, што не паляўнічыя трафеі прыцягваюць яго. Паляўнічыя вандраванні — лепшы від адпачынку. Цесная сувязь з прыродай прывучае людзей да беражнага, гаспадарчага выкарыстання, аховы і памнажэння яе багаццяў. А гэта лепей за ўсё можна зрабіць у радах таварыства аховы прыроды, таварыства паляўнічых і рыбаловаў, актыўным членам якіх і з'яўляецца герой маіх нататкаў.

З. ФЁДАРАВА.

КРАСКІ ВЕНГРЫ

Ахова прыроды ў Венгрыі мае глыбокую і павучальную гісторыю. Першы запаведнік быў заснаваны яшчэ ў XII стагоддзі ў Баконьскіх гарах. Вядомы вучоны Ш. Тэшэдзік у 1790 г. заклаў батанічны сад. Па закліку буйнага грамадскага дзеяча І. Сечэні ў XIX стагоддзі пачалі ствараць мноства запаведнікаў рознага прызначэння. Адкрываецца дэндраарый найбольш характэрных парод дрэў сярэднеўрапейскага шыракалістага лесу. Пачынае выкарыстоўвацца для агляду пачора Барадла. У Будапешце ў 1866 годзе адчыняе свае дзверы заасад...

Было зроблена многа, але ў буржуазнай Венгрыі ахова прыроды насіла ўласніцкі характар. Асобныя вучоныя і таварыствы намагаліся абараніць тыя віды раслін і жывёл, тыя геалагічныя і гідралагічныя аб'екты, якім пагражала поўнае знішчэнне ці знікненне.

З перамогай народнай дэмакратыі дзяржава ўзяла пад ахову ўсе існаваўшыя запаведнікі і пачала ствараць новыя. Цяпер у Венгерскай народнай рэспубліцы налічваецца больш 90 запаведнікаў, у тым ліку: ландшафтных — 3, дэндраарый і батанічных садоў — 54,

лясных — 12, азёрна-балотных — 5, пачорных — 10, іншых — 7.

Тэрыторыя Венгрыі мае высокую ступень асвоенасці. Па гэтаму найбольшае значэнне прыдаецца ахове расліннасці. Дзікарастучая флора, якая налічвае звыш двух тысяч відаў, мае эндымічныя і рэліктавыя расліны. Рэліктавы ціс ягады захоўваецца ў лясным запаведніку Сентгал, дзе расце больш 48 тысяч розных дрэў. Рэштковыя сасновыя бары ранняга галацэна ўзяты пад ахову ля сяла Зірц (плошча 20 га), ля сяла Баконьсетласло, 240 га. Арыгінальныя раслінныя плантацыі беражліва захоўваюцца на паўночным пабярэжжы возера Балатон: бярозавыя і дубова-букавыя гаі, кальцафільныя расліны даламітавых скал, а таксама трацічны рэліктавы лотас.

На поўдні Венгрыі ў масіве Мечэк захоўваецца рэлікт ледавіковай флоры — венгерскі позначвет, які можна сустрэць яшчэ толькі на захадзе Балканскага паўвострава.

У паўночнай Венгрыі ў абавязковым парадку зберагаецца расліннасць верхавых балот.

Другім важным аб'ектам з'яўляецца

ахова фауны. У сувязі з тым, што сустракаюцца ландшафты нізкагорных лясоў, захаднеўрапейскага і паўднёвага лесастэпу, а таксама і стэпу, тут склаліся і адпаведныя групы жывёл. Маецца 392 віды пазваночных і больш 31 тыс. відаў безпазваночных. Неабходнасць аховы фауны выклікана яшчэ і тым, што праз Венгрыю праходзяць шляхі пералётных птушак з Усходняй Еўропы у Адрыятыку і Паўночна-Заходнюю Афрыку. Самым буйным запаведнікам-рэзерватам з'яўляецца Кіш-Балатон. На плошчы 1400 гектараў строга ахоўваюцца вялікія і малыя беляыя чаплі, каравайкі, колпіцы. У рэзерваце возера Валенцэ зберагаюцца не толькі птушкі, але і другія жывёліны, што водзяцца ў салаватых і прэсных водах розных канцоў гэтага незвычайнага возера. Трэці рэзерват размешчан на возеры Фехер-то, паблізу горада Сегеда. Тут водзіцца больш двухсот відаў пералётных птушак, сярод іх — марскі зук, аўдотка, хадулачнік і другія.

На Альфельдзе пад ахову ўзяты рэліктавыя жывёлы стэпу: светлы венгерскі тхор, венгерскі сляпыш, панонская яшчарыца і іншыя.

У Венгрыі каля тысячы вялікіх і малых пячор, частка з іх аб'яўлены запаведнікамі. Паўночна-венгерская пячора Агтэлек мае даўжыню 22 126 метраў. Штогод яе наведвае каля 130 тысяч турыстаў.

Усё больш увагі ўдзяляецца комплекснай ахове прыроды. Многія з галіновых запаведнікаў ператвараюцца ў ландшафтныя. Так, напрыклад, Вышаградскі нацыянальны парк створан з раней існаваўшых галіновых запаведнікаў. Цяпер у яго ўваходзяць і заалагічны сад з высакароднымі аленямі, казулямі, ланямі, сернамі, бурымі мядзведзямі, дзікамі, бабрамі, і дубова-букавыя лясы, і расліннасць даламітавых скал з рэліктавым пілішскім ільном.

У масіве Бержэнь ствараецца комплексны запаведнік флоры, фауны і геалага-геамарфалагічных аб'ектаў Паўночна-венгерскіх гор. Вядуцца работы па стварэнню ландшафтнага запаведніка ў басейне сярэдняй Цісы. Адкрыт запаведнік каля горада Д'ера, дзе пад ахову ўзяты дрофы.

Ахове прыроды ў Венгрыі прыдадзены дзяржаўны і шырокі грамадскі характар. Пры ўрадзе створан Дзяржаўны савет па ахове прыроды. Замест раней існаваўшых пастаноў створан адзіны Закон аб ахове прыроды. Паўсюдна ў грамадскай рабоце прымаюць удзел тысячы школьнікаў, спецыялістаў.

У дзяржаўным маштабе вядуцца сістэматычныя лесапасады. Венгерскімі вучонымі ўстаноўлена, што для ўстойлівага воднага рэжыму, спрыяючага мясцовага клімату ва ўмовах Сярэдне-дунайскага басейна неабходна мець лесапакрытую плошчу на 20—30 працэнтаў краіны. У спадчыну ад буржуазнай Венгрыі народ атрымаў усяго 1 106 тысяч гектараў, лесу, што складала толькі 11,9 працэнтаў тэрыторыі.

За дваццаць год народнай улады ў Венгрыі было пасаджана звыш трохсот тысяч новых гектараў лесу. Цяпер лесапакрытая плошча састаўляе каля шаснаццаці працэнтаў. Сістэма лесапасадак распрацавана на палеабатанічнай і ландшафтнай асновах. У горных раёнах для падвержэных моцнай эрозіі схілаў прымяняюцца дрэзавыя і кустарнікавыя пароды, якія адпавядаюць прыроднаму ландшафту. Для аховы лесапасадак на арашаемых землях падабраны тыпы мясцовых аб'яднанняў дрэў і кустарнікаў.

Некалькі слоў — пра спартыўнае паляванне. Пры стварэнні шырокай сеткі заказнікаў расце колькасць прамысловай дзічыны. У параўнанні з даваеннымі данымі пагалоўе высакародных аленяў, казуль, дзікоў, муфлонаў моцна ўзрасло. Высокі ўзровень палявання ў Венгрыі быў улічан арганізатарамі Міжнароднай паляўнічай выстаўкі, якая адбылася ў Будапешце ў мінулым годзе.

У значнай колькасці з Венгрыі экспарціруюцца зайцы, перапёлкі, курапаты, фазаны, а таксама жабы, слімакі... Рацыянальна выкарыстоўваюцца і рыбныя рэсурсы. З гэтай мэтай прамысловае рыбалоўства знаходзіцца ў руках дзяржавы і 22 кааператываў, за якімі замацавана 120 тыс. гектараў натуральных і 26 тыс. гектараў вадаёмаў.

Сацыялістычная Венгрыя пастаянна расшырае работы па разумнаму выкарыстанню прыродных рэсурсаў, па іх ахове. Вынікі такіх клопатаў бачны ўсім, хто хоць раз пабывае ў гэтай краіне.

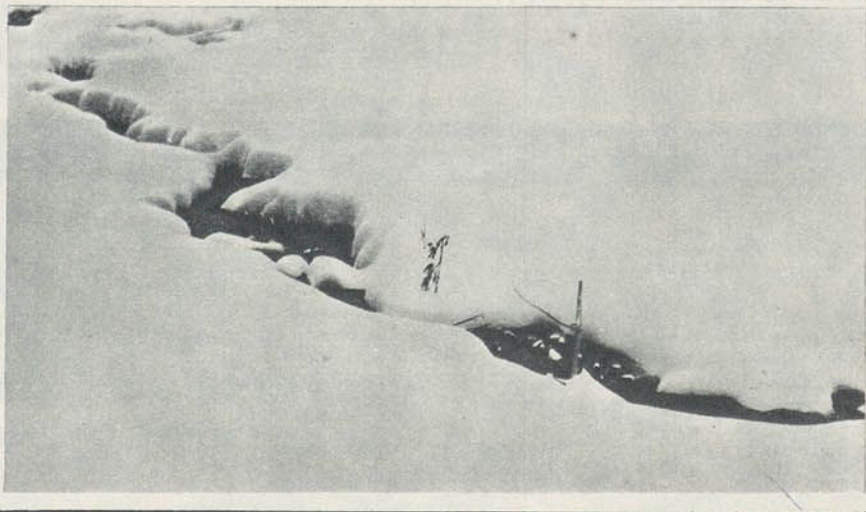
В. МІХАЙЛАЎ,
член Геаграфічнага таварыства СССР

АНАТОЛЬ АСТРЭЙКА

РУЧАІ ЗАГУЛІ

Ручаі, ручаі загулі,
Зашумелі між гор і узвышшаў.
Кожны дзень ад халоднай зямлі
Падымаецца сонца ўсё вышай.
У садах засвіталі шпакі,
Чутны жаўранка срэбныя званы.
Мне прыемна стаяць ля ракі
І глядзець, як варушыцца Нёман.
Уздыхае свабодна рака,
Плешча хваляй у бераг няроўны.
Сець гатова ужо ў рыбака
І агледжаны леташні човен.
Паплывуць караванам платы
Ад далёкага сіняга мора
Між лясоў маладых і густых,
Паміж гор і блакітных азёраў.

Дзяржаўны
бібліятэка
В. С.
Літ. і інт. секцыя

У ГОНАР ЮБІЛЕЮ

Гэта было вясной, напярэдадні ленінскага юбілею. Разам са сваімі выхаванцамі я паехаў у лесагадавальнік Ужынецкага лясніцтва, каб дапамагчы лесаводам выкапаць маладыя ялінкі і сасёнкі для закладкі новых лясоў. Работы працавалі на славу, ведаючы, што гэтыя пасадкі — юбілейныя.

Калі работа была скончана, мы папра-

сілі дазволу ўзяць з сабой некалькі ялінак, каб насадзіць іх у сваёй вёсцы Ужынец. Пасадзілі мы іх на самым бачным месцы. Колькі было радасці ў дзяцей, калі ўсе яны прыжыліся.

Цяпер ленінскія ялінкі ўжо вялікія — больш паўметра вышыней. Пройдуць гады, і яны стануць дрэвамі-прыгажунамі. А разам з імі зашумяць навокал і новыя лясы, у лесе якіх прынялі ўдзел і нашы школьнікі.

В. РАМАНИШКА,
настаўнік.

Калінкавіцкі раён

НЕ ВЕРЫШ — ПРАВЕР

Рана пачне раставаць — доўга не растане.

Калі пералётная птушка цячэ чародамі — да дружнай вясны.

Ранні прылёт гракоў і жаўрукоў — да цёплай вясны.

Калі качкі прыляцелі тлустыя — вясна будзе халодная, доўгая.

Першы гром пры паўночным ветры —

халодная вясна; пры ўсходнім — сухая і цёплая; пры заходнім — мокрыя; пры паўднёвым — цёплая.

З бярозы цячэ многа соку — да дажджлівага лета.

Калі бяроза перад вольхай лісце распусціць, лета будзе сухое, калі вольха раней — мокрым.

Снег хутка растае і вада бяжыць дружна — да мокрага лета.

ЗА СПРАВУ, «ЗЯЛЁНЫ ПАТРУЛЬ!»

Вось-вось зноў ажыве прырода: растане на рэках і азёрах лёд, загамяняць ручаі, надзенуць свой зялёны ўбор лясы. Крыху пазней зазеленеюць дрэвы на вуліцах вялікіх і малых гарадоў, каля вайшай школы — старыя і маладыя, якія вы, магчыма, пасадзілі год — два таму назад.

Гэта добрая справа — садзіць дрэвы. Але давайце будзем шчырымі: нярэдка бывае і так, што пасадзіўшы дрэўцы, рабаты не помняць аб іх далейшым лёсе, лічаць, што даглядаць за імі не трэба.

Гэта вялікая памылка: малады лес патрабуе амаль такога ж догляду, як яблыня ці вішня і аб гэтым трэба помніць. А аб тым, як даглядаць за імі вясной, я і хачу пагаварыць.

З чаго ж пачаць работу?

Вядома, з агляду сваіх выхаванцаў.

Паглядзіце, ці няма зламаных галін, задзіраў кары, дуплаў, ці не зрэзаны каранёвыя парасткі, ці добра яны прывязаны да калкоў.

Далей рабіце так. Убярывце з прыствольнага круга ўсё смецце, якое не можа перагнісці ў глебе, а зямлю перакапайце. Калі вы аглядаеце вялікія дрэвы ў парку і на іх ёсць дуплы, ачысціце іх ад гнілі і прадэзінфіцыруйце 3-х працэнтным растворам жалезнага купаросу (30 г. на літр вады). Калі дупло вялікае, то ўнутраную частку яго трэба заклаці камнямі ці цэглай, а знешнюю замацаваць вапнава-цэментным раствором (шэсць частак пяску, адну частку вапны на адну частку цэменту). Калі сценкі дупла тонкія, трэба іх замацаваць дужкамі і балтамі.

А як быць, калі на дрэвах знойдзены мох і лішайнік? Апырсаць іх пяціпрацэнтным раствором жалезнага купаросу ці двухпрацэнтным раствором меднага купаросу. Але помніце, што гэту работу трэба правесці да з'яўлення на дрэвах пупышак. Зрабіўшы гэта, не забывайце пра шкоднікаў. Пагэтану пільна аглядзеце дрэвы і знішчыце яйкі кольчатага і няпарнага шаўкапрада і баярышніцы. Калі дрэвы аслаблі за зіму, іх трэба падкарміць.

І самае галоўнае, вядома, сачыце за захаваннем сваіх выхаванцаў.

В. ЯНУШЭЎСКИ,
кандыдат біялагічных навук

ЛІРЫЧНЫЯ
МІНІАТУРЫ

ЛІЧБА ВЯСНЫ

Чаго толькі лютаўскія вятры не вытворалі з галчынымі чародамі. То кучамі чорнага лісця кідалі іх у алюмінавае неба, развешвалі на голых сухах таполяў, шпурлялі ў зацішша гародаў. Але варта было падаць голас сакавіку-капельніку—адразу знік хаос у птушыных чародах.

На дрэве сядзяць—удваіх. На пракорм ляцяць, зноў жа абавязкова па-двое. Валбочуць ля паддашкавага лазу ці ля цёплага коміна—два птушыныя галасы чутна.

Куды б не ішоў, наўмысна наглядаў: ці не прыкмету дзе выключэнне з правіла вясны—адзінокую, пакрыўджаную лёсам птушку.

Не, усюды толькі адна лічба: дзве, пара. Вясна прыйшла, трэба думаць аб гнёздах. У адзіночку дом не пабудуеш.

ЯЛОХІНЫ КАРУНКІ

— Ялоха зацвіла—сустракай вясну,—сказаў Цімафеевіч, чарэшынскі ляснік.—Вачыш, усе ў карунках, прыгажуні.

Мы прыселі на бярвеню каля астраўка аleshніку, закуралі. Побач шумела вясенняя Бесядзь, на рацэ шкляна пастуквала—сутыкаліся парадзеўшыя лядзіны.

— Чуеш, як пахне?—Цімафеевіч кінуў у бок аleshніку.—Ялоха цвіце!

І пачаў расказваць пра вольху. Прызнацца, для мяне гэта было адкрыццём.

Непераборлівая яна, селіца на любой, нават на нікуды нявартай зямлі. Не баіцца забрысці ялоха ў дрыгву-калужніцу, іржавае балота, узбярацца на каменні, стане сирод пяску—не скардзіцца на лёс.

У леснікоў яна лічыцца разведчыцай. І не без прычын: першай прыходзіць вольха на пустэчу, на дрыгву, каб падрыхтаваць зямлю для іншых дрэў.

Волглы вясновы ветрык разгойдаў ялохіны карункі—бураватыя шышачкі-кветкі. Пры кожным яго парыве з іх струменіўся рой маленькага насення, ссыпаўся ў ваду. Кружыліся ў ёй чырванаватыя караблікі-семя, якія адпраўляліся ў далёкі шлях...

Адны з іх зачэпацца дзе-небудзь па дарозе за берагавы выступ, прарастуць летам аleshынкай. Вынесе другіх Бесядзь на мель—стане яна домам для вольхі. Трэція прыпыніцца ніжэй па рацэ, у старыцах, абжывуць і іх, асушаць берагі. А потым, як заўсёды, паклічуць іншыя дрэвы:

— Гайда да нас у суседзі, усё для вас гатова.

В. ХЛІМАНАУ.

КЛОПАТ У НАС АДЗІН

Можа паказацца неверагодным, але яно так: штуршок важнай справе далі вучні. Менавіта ў школьным калектыве нарадзілася думка аб перадачы калгаснага лесу больш дбайнаму гаспадару—дзяржаве. Пасля гэтага ў парадку эксперыменту паляўнічыя ўгоддзі таксама былі перададзены Упраўленню лясной гаспадаркі. Цяпер мы бачым да чаго гэта прывяло. Вынікі не могуць не радаваць: у лясх быў наведзены сапраўдны парадак. Што датычыць паляўнічага шчасця, то і яно стала больш пэўным. Самае галоўнае, што пад корань падсечана найвялікшае зло паляўнічай гаспадаркі—абязлічка. Хочаш паляваць—будзь правядзейным і актыўным членам мясцовага паляўнічага калектыву. Рабі ўсё адцябе залежнае, каб акружаючы жывёльны свет рос і захоўваўся. Пры такім вядзенні справы паказчыкі пайшлі ўгору. Вось толькі адзін прыклад. У Гожскім паляўнічым кутку за год павялічылася: ласёў з 24 да 29, дзікоў з 35 да 48, баброў з 90 да 150 і так далей. Вось што значыць своечасова зробленая справа.

Першае такое лясніцтва на Гродзеншчыне было створана гадоў дзесяць назад. Прайшло ўжо досыць часу, каб можна было гаварыць пра дзясятні. Цяпер у вобласці налічваецца каля сарака школьных лясніцтваў. Яны аб'ядноўваюць звыш пяцісот рабят. Якія гэта рабяты! Адданыя зялёнаму сябру, непрымірым да розных парушэнняў. Цікава, што многія з іх пасля заканчэння школы рашылі назаўсёды звязаць свой лёс з лесам: звыш трыццаці чалавек паступілі ў вышэйшыя навучальныя лясныя ўстановы і тэхнікумы. Некаторыя з іх ужо працуюць у мясцовых лясгасах тэхнікамі-лесаводамі, займаюць іншыя пасады.

Абласное таварыства па ахове прыроды прымае ўсе захады, каб школьныя лясніцтвы раслі пастаянна. І не толькі колькасна. Школьнае лясніцтва мы разглядаем, як сапраўдную школу гаспадарчага і патрыятычнага выхавання, не кажучы ўжо пра такія рэчы, як павышэнне паспяховасці, дысцыпліны.

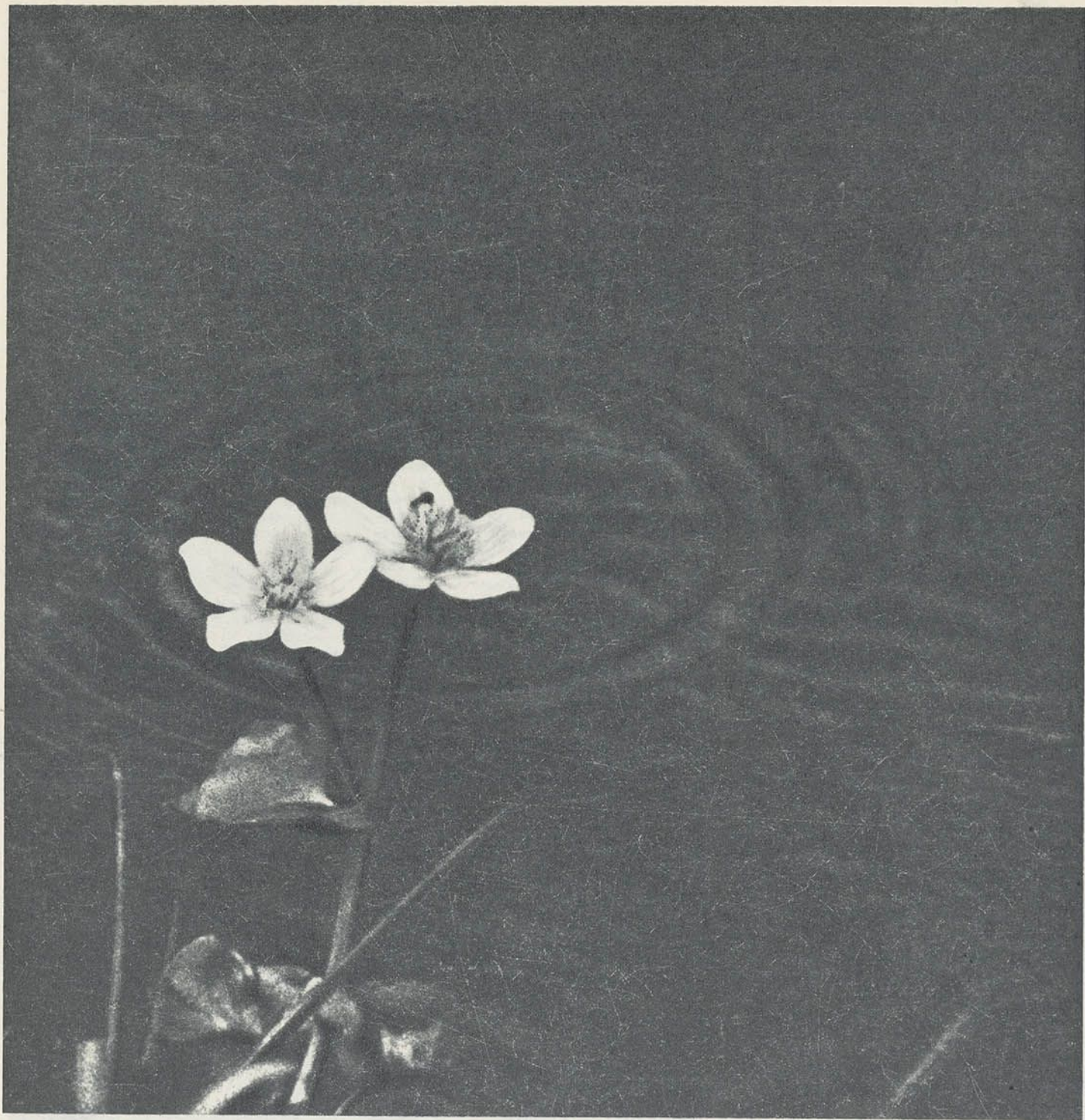
Што робіцца, каб падняць аўтарытэт нашых бескарыслівых юных сяброў! Стараемся шырока прапагандаваць іх поспехі, праводзім конкурсы. Лепшыя лясніцтвы атрымліваюць прэміі, форму. Здрава нам дапамагаюць настаўнікі. Тут нават цяжка сказаць, хто каму дапамагае—мэта ў нас адна.

У канцы нашай кароценькай размовы прывядзём некалькі лічбаў. Без іх ніяк не абыйсціся. Што можа зрабіць за год адно лясніцтва? Возьмем, напрыклад, Налібоцкае. Чатырнаццаць чалавек. Усе займаюцца на «4» і «5», паводзіны выдатныя. За імі замацавана трыста гектараў лесу. Звычайна за год засаджаецца пяць новых гектараў, прычым прыжываецца лес амаль поўнасю. Штогод яны збіраюць 600—700 кілаграмаў шышак, многа насення для птушак. Зроблена 70 кармушак і столькі ж штучных гнёзд. Узяты на ўлік усе мурашнікі.

Адным словам, хвала і наша бацькоўскага падзяка юным ляснічым!

К. ДАГУРА,
намеснік старшыні
Гродзенскага абласнога савета па
ахове прыроды.

ГУКІ ЗЯМЛІ

Прыслухайцеся добра, стоячы ў лесе ці сярод разбуджанага квітнеючага поля, калі ў вас захаваўся чуткі слых — вы абавязкова пачуеце гэтыя цудоўныя гукі зямлі, якую ва ўсе часы людзі так ласкава звалі сваёй роднай маці-зямлёй. Ці будзе гэта журчанне вясенняга ручайка, ці набег рачных хваляў на берагавы пясок, спеў птушак, ці раскаты далёкай навальніцы, шолах квітнеючых лугавых траў, ці трэск марозу ў зімнюю ноч, трапятанне зялёнага лісця на дрэвах, ці цакатанне конікаў ля сцяжынкі, узлёт жаваранка і гоман хлебных кала-

соў, ціхае пырханне матылькоў — усё гэта незлічоныя гукі зямлі, чуць якія гарадскі чалавек, аглушаны шумам машын, адвык. Тым радасней такому чалавеку, яшчэ не зусім страціўшаму пачуццё роднай прыроды, пабываць у лесе, на рацэ, у полі, набрацца душэўных сіл, якія, можа нам больш за ўсё патрэбны...

Яны замяняюць нам музыку, і ці не з гэтых гукаў узнікла лепшае, што ўвасоблена ў песнях і музыкальных творах...

І. САКАЛОЎ-МІКІТАЎ

Паміж калектывамі «Роднай прыроды» і літоўскага часопіса «Мусу гамта» («Наша прырода») наладзіліся сяброўскія і творчыя сувязі.

Прапаноўваем увазе чытачоў дарожныя нататкі Р. Будрыса, рэдактара «Мусу гамта». Нарыс друкуецца ў скарочаным выглядзе.

Некалькі слоў аб аўтары. Р. Будрыс — літоўскі пісьменнік, нарадзіўся ў 1930 годзе. Закончыў Вільнюскі ўніверсітэт. Многа падарожнічаў па Арктыцы, Далёкім Усходзе і ў іншых мясцінах. Выдаў больш дзесяці кніг. Напісаў некалькі сцэнарыяў, па якіх пастаўлены фільмы аб прыродзе.

ЛЕДАВІК КАЗЯРОГАЎ

З летнім сонцам у горы падымаецца вясна. Настае яна рана. У рачных далінах, калі пачынае цвісці стэп. Летняя спякота высушвае ўсё навокал. Знікаюць кветкі ў стэпе, а вясна, падняўшыся вышэй і спусціўшы снег з узвалаў, упрыгожвае іх квітнелючымі плантацыямі. Журчаць ручайкі, гудуць цясніны. А вясна ўзнімаецца ўсё вышэй і вышэй, дабіраецца да падножжа ледавікоў і тут затрымліваецца надоўга, пакуль не пяройдзе ў восень.

Мо пагэтаму чалавек сумуе па горах, што адчувае жаданне дагнаць вясну, там, пад зоркамі, якія свецяць куды ярчэй, чым над далінамі?

Я хацеў убачыць снежныя вяршыні Цянь-Шаня, паслухаць, як гудуць горныя ручаі, куды прыходзяць на вадапой казьярогі.

Мы спяшым па шашы. Спякотны поўдзень. Уверсе вісіць гарачы пыл. Чалавек за рулём — наш спадарожнік. Ён у форменнай шапцы. Супрацоўнік аховы прыроды і паляўнічай інспекцыі. Адначасова — выдатны вадзіцель. Украінец, вырасшы ў Кіргізіі.

— Не можаце сабе ўявіць, колькі тут было фазанаў! — гаворыць ён.

Далей расказвае, што фазанаў вадзілася без ліку. Мяне, дзе б я ні быў, хвалюць адны і тыя ж праблемы. Пагэтам у пытаю:

— Меліярацыя прагнала фазанаў?

— Меліярацыя — само сабой. Пакуль імі набівалі поўныя вазы — фазаны яшчэ вяліся, а калі пачалі набіваць грузавікі...

— А ў другіх месцах яшчэ многа фазанаў?

— Цяпер іх усюды крышку. Паляванне на іх забаронена, мы прывозім іх з другіх мясцін, збіраемся разводзіць. Праўда, лісы мяшаюць. Выратаўваючы фазанаў, зімой палюем на гэтых рыжых драпежніц. Ды толькі лісы заўжды вадзіліся... Пакуль не напаўнялі машыны фазанамі, былі лісы, хапала і фазанаў.

— Каго вы зараз лічыце галоўным ворагам паляўнічай гаспадаркі?

— Авечак.

— Авечак?

...Тут сутыкаюцца дзве гаспадарчыя праблемы. У Кіргізіі, прыкладна, 20 мільёнаў гектараў пашы. Гэта горныя лугі. На іх пасуцца козы, авечкі, коні, які. Але больш за ўсё авечак. На тых жа лугах пасуцца казьярогі і архары. Архараў засталася каля дваццаці тысяч, і толькі там, дзе пастухоў мала. Казьярогі трымаюцца крутых скал, жывуць на вышыні чатырох тысяч метраў і яшчэ вышэй. Адчуўшы небяспеку, яны ўзбіраюцца на крутыя абрывы. Такім чынам яны ўцякаюць і ад ваўкоў. А вось архары звычайна вышэй двух тысяч не паднімаюцца. Гэта дарма, што ў архараў выдатны слых і яны надзвычай асцярожныя. Затое яны не любяць адвесных скал, гуртуюцца менавіта там, дзе пасуць авечак. Вось у чым бяда...

Нечакана кончылася даліна Чу, пачынаюцца горы, без усялякіх перадгор'яў, без пераходаў, без прэлюду. Спачатку адна, затым другая горка, а калі хочаш убачыць вяршыню трэцяй, ужо трэба закідваць галаву.

— Далей пачынаецца заказнік, — гаворыць шафёр, адной рукой упраўляючы машынай. — Там і водзяцца казьярогі.

Вось і першы абвал. Па дарозе працягнулася паласа дробных

вострых абломкаў скал, быццам хтосьці наўмысна рассыпаў друз. Машыны, небяспечна нахіляючыся над ракой, якая шуміць у некалькі кроках, перабіраюцца на другі бок завала.

Адсюль ужо дарога такая, што толькі «спявай і трымайся». З каменя на камень... Адной рукой трымаешся сам, другой беражэш рэчы.

Ля падножжа адхону бялее палатка. Такая невялічкая ў параўнанні з гарой! Міжволі паяўляюцца думкі пра далёкую, знікаючую недзе ўдалечы сцяжынку чалавека, пра дні, якія, быццам палёт страказы...

— Зборшчыкі эфедры, — тлумачыць шафёр.

Я заўважаю, што побач з палаткай стаяць нейкія мяшкі. Вялікі груд туга набітых мяшкоў.

— Эфедру збіраюць. Для лякарства. Эфедрын вырабляюць.

Схілы засеяны зараснікамі эфедры. Зеленеюць і дрэўцы арчы, родзіча нашага ядлоўцу. Як давялося прачытаць у адной кнізе, арча — «нацыянальнае дрэва Кіргізіі, аksamітнай зелянінай пакрываючае горы». Добра, каб так! Ад былых лясоў арчы застаўся, як кажуць, адзін уздых. Дзіўныя лясы цянь-шаньскай елкі таксама амаль высечаны. Цянь-шаньская елка — музыкальнае дрэва. З яго вырабляюць раялі. О, ды каб толькі я высякалі на раялі — яе хапіла б на тысячы год!

Так растлумачылі мне лесаводы Кіргізіі, з якімі я размаўляў. Зараз у рэспубліцы няма ніводнага леспрамгаса. Засталіся толькі лягасы, галоўная задача якіх — садзіць малады лес на схілах гор. Лічыцца, што горныя лясы Кіргізіі займаюць плошчу два з паловай мільёны гектараў. Іх патрэбна берагчы. Без іх прападаюць горныя рэчкі. Без іх летам не атрымаюць вады раўніны, не будзе чым арашаць палі, і тады — канец земляробства.

Арча — дрэва «залатыя рукі». Усё ўмее і ўсё робіць. Але галоўнае — яно выдатна аберагае схілы. Там, дзе арча пакрывае паверхню да 70 працэнтаў — глеба застаецца ў цэласці.

Над дарогай, да самага неба ўзнімаецца гара. Там яшчэ не пачало шарэць. Ля дарогі, на схіле гары чарнеюць дзве адтуліны. Яны абкладзены плоскімі камямі, перад адной — закопаны каменны ачаг. Тут абаснаваўся барсалоў.

Машына прыпыняецца.

Я спадзяваўся, што з пячоры выйдзе барадаты барсалоў, падобны на Аэртона з «Таямнічага вострава». У шкурах барса ці хаця б казьярога, маўклівы, магчыма, нават змрочны.

Барсалоў не вылез з пячоры. Ён паявіўся з каструляй у руках. Невысокі, у панашанай гарадской вопратцы, з рэдкай бародкай. Але прывітаўся з намі так, як быццам мы сапраўды знайшлі яго на незаселеным востраве.

Шафёр тлумачыць:

— Ужо тры гады, як у гарах жыве.

Барсалоў толькі ўсміхаецца, ківае галавой, і, нарэшце, аказваецца, што ён гаваркі, прыемны чалавек. І чаем нас пачаставаў і смажанінай.

— Як жа вы ловіце барсаў?

— Ой.. Гэтыя барсы!.. Высакародныя і цікавыя звыры. Спешчаныя снежныя кошки з мяккімі лапамі. Іх лапы, праўда, мяккія, пакуль яны ходзяць. А калі схопяць... Хапаюць, праўда, не часта. Падпільнуюць — і бывае казьярог. І не шукаюць другіх, пакуль з адным не справяцца. Разумна «гаспадарыць», «пасуць» статкі казьярогаў. Казьярогі летам высока ў гарах, і барсы там. Казьярогі спускаюцца ніжэй — барсы за імі. Злавіць барса — не проста. Колькі палазіш па гарах, колькі абутку саб'еш! Хоцацца даведацца колькі барсаў жыве тут на ўсіх хрыбтах. Потым ставіш сіло. Не, толькі не пасткі!

Калі пападаецца барс, у паляўнічага — вялікі дзень. А калі звер ужо пападаецца, то з ім патрэбна абыходзіцца на «вы». Ні ў якім разе нельга над ім здэквацца. Перш за ўсё патрэбна каля барса пасядзець. Сесці трэба зусім-зусім блізка, каб барс, працягнуўшы лапу, амаль дакранаўся цябе кіпцюрамі. Лепш за ўсё закуруць. І пакуль будзеш дыміць, трэба ветліва, спакойна размаўляць з барсам. Няхай ён да цябе прывыкае. Пасля гэтага зверу патрэбна змясціць у скрынку. Калі ён ужо ў скрынцы — можна весці ў горад.

Вяршыні запунсавелі, у цясніне стала цямнець. Пакуль цемра не ахінула поўнасцю, рушым у дарогу.

— А цяпер прашу ўсіх выйсці, — заяўляе шафёр.

Такога моста нават у сне не бачыў! Цераз такі мост нават каня не правядзеш. Дзірка на дзірцы. На дзіркі нехта паклаў плоскія камяні. Я закрываю вочы. Зноў адкрываю... Машына ўсё яшчэ ідзе! Кожнае кола пападае, куды трэба, іменна на той кант камяні, які трымаецца наймацней.

І мы зноў трасёмся на выбоінах дарогі. Яшчэ два масты, нават больш трухлявыя. Ледавік на вяршыні гарыць вячэрнім снегам, быццам недасягаемая мэта. Цудоўная, чыстая і высокая.

Мы пад'язджаем яшчэ да аднаго моста... Божухны!

— Гэта — глупства! Ёсць яшчэ перашкода, якой я сам баюся.

Ззяючыя вяршыні ледавіка далёка, але ўжо адчуваецца яе блізасць. Дарога спускаецца прама ў пеністы паток. Глыбіня невялікая, затое якое цяжэнне!

Мы рыхтуемся да пераправы. Усе рэчы складаем на сядзенне і вышэй. Шуміць паток, скача цераз капот. Матор завяў, задрыжэў, фыркнуў... і заглох. Мы стаім пасярэдзіне ракі. Цішыня і шум вады. Вада даходзіць да паловы дзверцаў. Але шафёр спакойны. І мы выбіраемся з пасткі на адных акумулятарах.

На начлег уладкоўваемся пад зоркамі.

Узышоў месяц. Невядома, калі горы найпрыгажэйшыя. Пры ўзыходзе сонца ці пры ўзыходзе месяца. Бялеюць снягі на вяршынях. Вялікая Мядзведзіца напалову закрыта гарой. Толькі Паўночная зорка такая ж, як усюды. Спакойна, не мігаючы, гарыць яна пасярэд неба. Не ўцяміш, ці то рэчка, ці то месца, нае святло струменіць з гор. Не ў стэпе, не ў адкрытым моры, а ў гарах выразней за ўсё адчуваеш, які велічны гэты свет.

— Уставайце! Ужо світае... Казьярогі пайшлі ў горы. Жадаецца ўбачыць — спяшайцеся!

Ноччу казьярогі спускаюцца ў даліну на вадапой. На золку яны зноў паднімаюцца ў горы, на свае вяршыні. Паляўнічы, калі ён хоча высачыць казьярога, павінен выйсці раней казьярогаў і, прытаіўшыся, чакаць іх там. Тады ёсць надзея, што казьярогі падыдуць на адлегласць выстралу. Нездарма кажуць, што паляўнічы на казьярогаў павінен мець жалезныя ногі і каменнае сэрца. Але нават жалезныя ногі альпініста не паспеюць за казьярогам, калі той ідзе нават звычайным шагам. А калі казьярог пачуе паляўнічага, то ён паімчыцца толькі пыл закуруць. Падкрэсіцца да казьярога — справа безнадзейная. А калі ён яшчэ падазрае — то ўзнімаецца на самы высокі ўцёс. Казьярогі могуць стаяць на такіх высокіх уцёсах, дзе памяшчаюцца толькі чатыры капыты. І назіраюць адтуль за ўсім, што робіцца навокал.

Нам не трэба паляваць на казьярога. Мы хочам убачыць яго.

Холад сцюае рукі. Біноклі не ўтрымаць. Ружовым святлом палаюць снягі і ледавікі. Нам патрэбна падняцца ў горы яшчэ паўкіламетра. Ногі хутка стамляюцца, а сэрца б'ецца не як дзіўна, ля... самага горла. Што ні кажы, а чатыры з паловай кіламетры над узроўнем мора!

...Спачатку мы бачым самак з малымі. А старыя казьярогі з самымі прыгожымі рагамі будуць каля ледавікоў. Казьярогі страшэнна не любяць мух. Пагэтаму і трымаюцца на самым высокім рубяжы лёду і снегу, дзе прахалода. Снягі растуць — і казьярогі перабіраюцца вышэй.

Сягоння мы дабарэмся да тых месц, дзе вясна. Там бялее снег, з лядзянак сцякае кроплямі вада, зелянее маладая траўка, усё квітнее, як вясной.

Я нічога не разумею: ці гэта камяні ці казьярогі... Не, варушача!... Не камяні — казьярогі. Казьярожыцы з дзіцянятамі.

Пашчыпваючы траву, яны таксама паднімаюцца ўгору. А маленькія зусім, як казьялянткі, скачуць, валтузяцца.

Толькі ў бінокль і можна іх добра разгледзець. А так — быццам камяні: ружова-шэрыя, рассыпаныя па адхону. Яны далёка ад нас, за Ак-су, за яе лугамі.

Зноў чую голас незнаёмай птушкі. Але гэта крычыць сурок, узабраўшыся на валун.

Яшчэ доўгі наш шлях. Да ледавіка ісці ды ісці.

Сонца ўжо высока, яно вісіць між двума вяршынямі. Ак-су напывае і танцуе — шчаслівая дзеўчына, дачка бацькі-ледавіка. Ад зіхатлівага хрыбта цягне ветрам, ён жывой хваляй плыве з глыбіні неба.

— Бачыш?

— Што?

Спадарожнік падае мне свой узмоцнены бінокль:

— Сляды казьярогаў ля самага ледавіка, на латцы снегу. Вельмі лобра відаць.

Пяць агромістых казьярогаў, убачыўшы нас, спяшаючыся ўзбіраюцца па кручы. Невядома, адкуль яны з'явіліся, можа ляжалі на скалах. Рухаюцца толькі ногі казьярогаў. Іх цудоўныя галовы плывуць нерухома ў паветры, нясуць яшчэ больш прыгожыя рогі.

Уцёс, як сцяна. Казьярогі ўзбіраюцца па ім адвесна, быццам іх ногі прыліпаюць да камяня. Адзін за другім скачуць у рашчыліну. Не, не ў рашчыліну, а праз яе, хаця шырыня яе ў пяць разоў даўжэй казьярогаў. Зніклі. Зноў мільганулі за скаламі.

Казьярогі ўжо на вяршыні. Адзін узлез на самы абрыў над бяздоннем. Паглядае, нават галавы не паверне, а ногі — нібы выразаны з камяня. Казьярог высіцца на скале, як непаўторнае цуда гор, горды, як самі горы Цянь-Шаня.

ЗНАЁМЫЯ НЕЗНАЁМЦЫ

МЯНТУЗ

Мянтуз любіць халодную і чыстую ваду з глейстым і камяністым дном і павольным цячэннем і таму часцей сустракаецца і дасягае найбольшай велічыні ў невялікіх рэчках. Любімае месцазнаходжанне яго — глыбокія ключавыя ямы ў праточных азёрах і рэках, ён любіць цені і прахалоду і таму вельмі рэдкі ў цёплых і мутных водах. З паступовым агаленнем берагоў рэчак мянтуз зусім з іх знікае.

Мянтуз адчувае сябе добра толькі калі тэмпература вады не перавышае 12°. Калі вада нагрываецца вышэй 15° ён упадае ў спячку, не прымае ежы цэлымі тыднямі. Як толькі рэкі ўвойдуць у берагі, мянтуз перастае блукаць, становячыся пад крутаары ці забіваючыся ў камні і норы; у азёрах ён стаіць на вельмі вялікіх глыбінях, пад плавучымі берагамі. Вельмі ахвотна мянтуз трымаецца пад плытамі і, наогул, ён амаль заўсёды жыве побач з яршом.

Са сваіх летніх сховішчаў мянтуз выходзіць толькі ў халоднае і пахмурнае надвор'е, абавязкова ноччу. Нават у месячныя ночы ён не бярэ на вуды, а, такім чынам, і не корміцца. Але разам з тым мянтуз, больш чым якая-небудзь іншая рыба ідзе на свет агню. У месячныя ночы ён нават выплывае на паверхню вады, што здараецца з ім толькі пры раптоўным сапсаванні вады, перад навальніцай, ці калі вада пакрываецца лёдам. Калі ў раку скінуты які-небудзь бруд, ці фарбы, усе мянтусы падымаюцца са дна, але не плаваюць на паверхні, а становяцца галавой да берага. Усяго ж выдатнай незвычайнай ўспрымлівасць мянтуса да гукаў; ён не толькі не баіцца шуму, але нават ідзе на яго.

Любімая ежа мянтусоў — печуркі, потым яршы, гальцы, радзей гальяны. Асенні жор мянтуса працягваецца да пачатку зімы, цэлых тры месяцы, з невялікімі прамежкамі. Рыбалоўная практыка паказала, што гэты жор спыняецца ў месячныя ночы, асабліва ў поўню, а таксама ў месячную квадру. Да глыбокай восені мянтуз блукае ўсюды марна і яго можна знайсці ў глыбокіх і мелкіх месцах на быстрыні і ў завадзях. Калі рэкі замярзаюць блуканне ў пошуках ежы адразу спыняецца. У гэты час яму ўжо не да ежы. Гэтае здрантвенне працягваецца з тыдзень, пакуль арганізм не прыстасуецца да новых умоў, затым, праз тыдзень-два, пачынаецца ход мянтусоў супраць цячэння. Мабыць, усе мянтусы ідуць адной і той жа, і прытым зусім нешырокай дарогай, якая пралягае, аднак, не на самай глыбіні і быстрыні ракі, а даволі дробнымі, пераважна пясчанымі ці камяністымі месцамі. Ход мен-

туза спыняецца ўдзень і пачынаецца зноў на змярканні.

Ловяць мянтуса вудамі і снасцямі, блізкімі да вуды, амаль выключна зімой. Вудзіць яго трэба толькі ноччу і са дна, пры гэтым заўважана, што чым цямнейшая ноч і горшае надвор'е, тым мянтуз бярэ лепш.

Вясновае вуджанне мянтусоў пачынаецца пасля таго, калі вада пачне змяншацца. Калі рака ўвайшла ў берагі, клёў паступова слабее і калі яна дасягае вяснянага ўзроўню — зусім спыняецца.

Ловяць мянтуса вясной амаль заўсёды з берага. Вуды кароткія, прычым, калі ловяць з берага ці з плыта адразу ставіцца некалькі вудаў. Грузіла амаль заўсёды патрэбна цяжкае, адпаведна сіле цячэння вады. Кручкі могуць быць рознай велічыні, глядзячы па насадцы і размерах рыбы, але лепш, калі яны будуць з доўгім стрыжнем і са спілаванай зазубрынай, мянтуз загрытвае глыбока і вынуць кароткі кручок з зазубрынай вельмі цяжка.

Звычайная вясенняя насадка для лоўлі мянтусоў — некалькі чырвоных чарвякоў, надзяваецца ён з галавы, прычым частка яго павінна быць на павадку. Можна, вядома, лавіць мянтуса і на кусок рыбы, нават мяса, як і восенню, але гэтыя насадкі менш спаклілівыя для яго. Зрэшты, месцамі мянтуз нядрэнна бярэ вясной і на жабу.

Бярэ мянтуз вясной пасля заходу і да ўсходу; лепшы клёў бывае, калі зусім сцягнутае, але каля поўначы ён на час пагаршаецца.

На працягу ўсяго лета мянтуз амаль зусім не ловіцца на вуды, толькі выпадакова.

Асенняе вуджанне пачынаецца, як толькі вада пахаладзе. У агульным правілы лоўлі вудачкай у гэты час такія, як і вясной; розніца толькі ў месцы лоўлі і ў разнастайнасці насадак. У канцы лета і ў пачатку восені мянтуз бярэ яшчэ ўрыўкамі, у непагадзь і халоднае надвор'е, спыняецца клёў пры падняцці барометра; толькі у кастрычніку і лістападзе мянтуз ідзе амаль раўнамерна, без перапынкаў. Ловяць больш з лодак, чым з берага, на больш доўгія лёскі, чым вясной, і з менш цяжкім грузілам. Снасці тыя ж, насадкай служыць таксама чарвяк, часцей пячурка або ёрш, месцамі жабяня, прычым, няма асаблівай патрэбы, каб яны былі жывыя. Рыбка насаджваецца або за губу або за хвост. Жывую рыбу, зразумела, насаджваюць на кручок з бародкай. Насадка павінна ляжаць на дне і ў гэтай звычцы мянтуса браць ежу толькі са дна, трэба шукаць тлумачэнне таму, што ён ахвотней бярэ на кускі плоткі, яльця і іншых нядонных рыб, чым на жывых рыб.

Зімяе вуджанне мянтуса пачынаецца большай часткай, калі лёд акрэпне.

Прасячы лункі трэба на глыбокіх месцах, недалёка ад берага, але на быстрыні. Самае лепшае месца для лункаў — гэта над калодзежамі, падземнымі крыніцамі. Звычайна ловяць на 3—5 лункаў, якія знаходзяцца на невялікай адлегласці адна ад другой. Зімяе вуджанне на мянтуса звычайна пачынаецца ў снежні і працягваецца ўвесь студзень; у лютым клёў яго спыняецца, узаўляецца з цёп-

ДНІ РЫБАЛОВА

лым надвор'ем у канцы гэтага месяца і заканчваецца з ледаходам.

У якасці зімнага жыўца часцей за ўсё, ужываецца дробны ёрш, так як печурка дастаць зімой цяжка. Насаджваюць жыўца або за губу або каля хваста, не задзяваючы, аднак, спінога хрыбта.

НА МЕЛКАВОДДЗІ

Любімае маё месца рыбалкі — Верхні Нёман і яго прытокі. У іх водзіцца каля сарака відаў рыб, з якіх больш паловы можна знайсці на Ушы. Гэта — галавень, язь, лешч, плотка, чырвонапёрка, гусцера, лінь, карась, ялец, ёрш, пячур, шчупак, акунь, мянтуз, жэрах. Сустракаюцца ва Ушы рыбец, рачны вугор, сом, мінога і галец. І не толькі ў гэтай рэчцы, але і ў іншых невялікіх прытоках Нёмана. Усе гэтыя віды рыб добра ідуць на кручковыя снасці. Карыстацца ж спінінгам на малых рэчках, такіх, як Уша, Сервеч, Міранка, амаль немагчыма. Ужо з другой паловы красавіка яны зарастаюць аерам, трыснягом, рагозам, жоўтым гарлачыкам. А якраз у гэты час і пачынаецца жор шчупака, акуня, галаўня і жэраха.

Як жа быць?

І тут аматары-рыбаловы, якія жывуць па берагах Верхняга Нёмана, вынайшлі свой спосаб лоўлі драпежных рыб, які можа прымяняцца і на другіх мелкіх рэчках Беларусі.

У чым яго сутнасць? Звычайнае вудзільна падаўжаюць да 4 метраў і аснашчаюць моцнай лёскай з металічным павадком, вялікім адзінарным кручком і вялікім паплаўком. Завецца такая снасць «шчупаковай вудай». Насадкай служыць пячур, ялец ці плотка. Калі ж гэтай снасцю ловяць на блясну, дык паплавок здымаюць.

Пры лоўлі на жыўца, рыбалоў, закінуўшы вуду, ідзе берагам па цячэнню ці ўверх па рацэ, асцярожна перакідваючы яе ў месцы, якія прыглынуліся.

Лоўля на блясну вясной і летам на малых рэках здабычлівая, чым лоўля на жыўца і больш цікавая. З дапамогай гэтай вуды блясну можна закідваць у кожны прасвет чыстай вады, заманьваючы драпежную рыбу.

Некаторую нязручнасць складае даўжыня вудзільна і лёска. Пагэтану можна ўнесці ў «канструкцыю» вудзільна некаторыя змены.

Вудзільна ўкарачваецца да трох метраў, прычым робіцца складаным. Укарачваецца і лёска. Яна павінна быць даўжэй за вудзільна не больш, чым на 10 сантыметраў. Павадок — каля метра.

Форма блясны вялікай ролі не адыгрывае, але лепш узяць прадаўгаватую серабрыстага колеру. Аснашчаць яе трэба двума трайнікамі (кручкі сярэдняга размеру), адзін пасярэдзіне блясны, другі — на канцы. Грузіла (здымнае) вагой 6—7 грамаў, прадаўгаватае, верацэнападобнае. Прымацоўваецца яно на адлегласці каля 20 сантыметраў ад блясны. Блясна ж прышпільваецца да павадка карабінчыкам.

У. СЛІВІНСКІ

**АГУЛЬНАЯ ДРЭСІРОЎКА
ПАЛЯЎНІЧЫХ САБАК**

Шчаны трэба прывучаць хутка пасля адымання яго ад маці, менавіта, з 1,5—2 месячнага ўзросту.

Правільнае ўтрыманне, знаходжанне на дварэ, сістэматычныя прагулкі, якія знаёмяць шчаны з новай акружаючай абстаноўкай, развіваюць яго не толькі фізічную, але выяўляюць цікаўнасць, арыентавальную рэакцыю, а затым і звязаную з гэтым актыўнасць і смеласць — неабходныя якасці будучага паляўнічага сабакі.

Прывучыць да клічкі і каманды «камне» можна з 2-х месячнага ўзросту шчаныці.

Нельга падзваць ні шчаны, ні дарослага сабаку для якога-небудзь пакарання, нават для вокліку. Гэта можа надоўга затармазіць быструю падходу і падарваць давер'е сабакі да дрэсіроўшчыка.

З трохмесячнага ўзросту шчаны прывучаюць да ашыўніка і павадка. У час кармлення або гульні з шчанём надзяваюць яму стужачку або лёгкі ашыўнік, а калі яно прывыкне, прышпільваюць доўгі павадок, пускаючы шчаны свабодна пабегаць і пайграць.

Пачынаючы з 6—8 месячнага ўзросту шчаныці, яго прывучаюць да хаджэння побач, з левага боку дрэсіроўшчыка. Спачатку сабаку ўтрымліваюць каля нагі кароткім павадком, падаючы пры гэтым каманду «рядом», а затым, адпусціўшы павадок, на ўсю даўжыню, даюць яму магчымасць адбываць ад дрэсіроўшчыка. Адбегшаму сабаку зноў падаецца каманда «рядом», якая падмацоўваецца рыўком павадка.

Пасля пільнай адпрацоўкі хаджэння побач на павадку, пераходзяць да руху без павадка. Для гэтага не здымаючы з сабакі павадка, кідаючы яго на зямлю, і камандай «рядом» прымушаюць яго ісці каля нагі, а пры невыкананні гэтай каманды, наступіўшы нагою на павад, выклікаюць рывок, які застаўляе сабаку вярнуцца на месца, за што ён узнагароджваецца пачастункам.

Пры абучэнні сабакі садзіцца, яго ставяць каля левай нагі, трымаючы правай рукой павадок каля ашыўніка. Затым разам з камандай «сідзець» тузаюць павадок ўверх і адначасова націскаючы левай рукой на яго крыж, што і прымушае сабаку садзіцца.

Пасля таго, як сабака будзе безадмоўна садзіцца, прыступаюць да апрацоўкі прыёму ўкладкі сабакі. Для гэтага, пасадзіўшы сабаку, і палажыўшы яму на карак левую руку, абхопліваюць правай рукой яго пярэднія лапы і разам з камандай «лежць» націскаюць на карак і выцягваюць пярэднія ногі ўперад, укладваючы гэтым сабаку.

Прывучаць маладога сабаку да выстралаў трэба паступова ў час муштроўкі або нагонкі, калі паляўнічае пачуццё адцягвае ўвагу сабакі ад незнаёмага ёй гуку. Лепш за ўсё, каб першыя выстралы былі зроблены памочнікам дрэсіроўшчыка ў дастатковым аддаленні ад сабакі.

АНГЛІЙСКИ СЭТЭР

Гісторыя англійскага сэтэра непаруўна звязана з імем Эдуарда Лаверака (1789—1877 гг.)

На працягу 50-гадовай племянной работы ён вывеў своеасаблівы тып англійскага сэтэра, які па праву атрымаў прозвішча «лаверака» і стаў папулярным не толькі ў Англіі, але ва ўсіх еўрапейскіх краінах.

У Расіі з'яўленне сэтэраў адносіцца да 40 гадоў мінулага стагоддзя. Правільна арганізаваная работа ўзмацніла ў сабак гэтай пароды нюх і зрабіла іх больш вынослівымі.

Англійскі сэтэр вельмі цэніцца паляўнічымі за прыгожы стыль работы. Па колькасці гэтай парода займае першае месца сярод лягавых.

Назву сэтэр (у перакладзе «прысядаць») парода атрымала за манеру прыпадаць, прысядаць у час стойкі.

Асноўная афарбоўка белая ў чорных, жоўтых, аранжавых ці цёмнакарычневых мазках, крапінах або плямах, раскіданых па ўсяму тулаву. Поўсць доўгая, густая, бліскучая, прамая ці злёгка хвалістая. Галава лёгкая і сухая. Спіна прамая, шырокая. Шыя доўгая, мускулістая. Ногі сухія, касцістыя. Вушы вісячыя, доўгія, тонкія, але не шырокія. Хвост шаблепадобны, які паляўнічыя звычайна называюць «пярком».

ГАСПАДАРЫ ДАЧ

Як вядома, згодна правілаў карыстання паляўнічымі ўгоддзямі ў Беларускай ССР, зацверджанымі Дзяржкамтэтам СМ БССР па ахове прыроды, у 1970 годзе закончана работа па прыпісцы за абласнымі, гарадскімі і раённымі саветамі Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоўаў вопытна-паказальных і спартыўна-прамысловых паляўнічых гаспадарак, як з егерскай службаю, так і на грамадскіх пачатках.

Прыпісныя паляўнічыя гаспадаркі раённых Саветаў таварыства разбіты на паляўнічыя дачы і па актах перададзены пярвічным калектывам. Могуць паляваць толькі тыя члены таварыства, якія замацаваны за гэтымі дачамі і прымаюць актыўны ўдзел ва ўсіх мерапрыемствах, якія праводзяцца пярвічнымі калектывамі ў сваёй паляўнічай дачы.

Калектывы гарадскіх паляўнічых і паляўнічых ваеннаслужачых, якія не маюць сваіх прыпісных гаспадарак, замацоўваюцца за сельскімі пярвічнымі калектывамі, якія маюць паляўнічыя дачы.

Выезд на паляванне ў прыпісныя гаспадаркі і дачы без згоды іх кіраўніцтва лічыцца браканьерствам. Вінаватыя ў самавольстве будуць прыцягнуты да строгай адказнасці, амаль да выключэння з членаў таварыства.

БРАКАНЬЕР — ВОРАГ ПРЫРОДЫ

Гэта здарылася на тэрыторыі Бабруйскай прыпісной гаспадаркі. Быў дзень 22 верасня 1971 года. Тры матацыклы стаялі пад бярозамі і чакалі сваіх гаспадароў: А. Я. Кальнічэнка — участкавага АУС Кіраўскага раёнвыканкома гор. Бабруйска; Ф. У. Герасімовіча — рабочага Любаньскага лясніцтва, які жыве ў вёсцы Парэчча і Н. Т. Лазаківіча — будаўніка па прафесіі, жыхара горада Бабруйска.

А што рабілі ў гэты час дзецюкі ў цудоўным асеннім лесе? Аказваецца, шукалі сляды дзіка. Знайшлі. І ўпалывалі добрага вепрука. Але далёка яго браканьеры не вывезлі. Работнікі ваенляггаса на чале з ляснічым С. Ю. Доўнарам затрымалі хапугаў прама пры дзіку, якога яны свежавалі. Герасімовіч і Лазаківіч вялі сябе ціха. Затое Кальнічэнка, пагражаючы сваім пісталетам, вырашыў уцячы. Аднак нумар матацыкла выдаў свайго гаспадара. Больш як тры месяцы ішоў разбор гэтай справы. Парушальнікам не ўдалося пазбегнуць кары. Па іску Магілёўскай абласной інспекцыі па ахове прыроды, народны суд Кіраўскага раёна гор. Бабруйска спагнаў з віноўных штраф у 150 рублёў. Кальнічэнка прыцягнуты да строгай дысцыплінарнай адказнасці па месцу работы.

ПУЛЯЛЕЙ

Дзед Макарка, па прозвішчу «Пулялей», малы ростам, сухенькі. Але жывы незвычайна. Ажыўляючы вузкі твар з рэдзенькай бародкай, хітраватая ўсмешка праменіцца ў струменях маршчын. Усміхам іскрацца вочкі. Водзіцца за ім грэх адзін: здатны намалюваць такое, што аж вушы вянуць. Хвалько страшэнны!

— Мне, — кажа, — зусім проста ўгадаць, на якое дрэва сядзе дзіч. Няма дурняў дарэмна ногі абіваць. Прыгледзеў прыземістую бярозку і чакаю пад ёй. Цецярук — бултых туды, на верхавіну самую. І чарнее брыдота такая. Выцягнуў шыю, паглядвае ўніз — ці няма засады? Я прыцэліўся і стук яго. Прама пад ногі зваліліся два цецерукі...

— Пачакай, пачакай! На бярозе сядзеў жа адзін?

— Ну і што... адзін? Другога — на

ляту сноп шроту падрэзаў. Пралятаў міма і якраз трапіў пад стрэл... Што, не можа так быць?

Захапіўся «Пулялей»:

— Гэта яшчэ што! Вось ішоў я аднойчы летам на мядзведзя. Ружжо, як і трэба, зараджана куляй. Іду балотцам, бакас — жых з-пад ног. Бакасік крыху большы за вераб'я, — як звар'яцелы запяляў туды-сюды ў паветры. Не вытрымала маё паляўнічае сэрца. Злавіў я бакасіка на мушкву, нацэліўся ў вока і — гатова. Трапіў, як і цэліў — у вока...

— Бакаса?.. На ўзлёце? Куляй? Ды куля, гледзячы на тваю дубальтоўку, куды больш бакасінай галавы!

— Не спяшы. Разрыўная куля была... асколкам жахнула... Ты дай мне дасказаць. Падняў я з бярогі мядзведзя...

— І гэта летам?

— Указчык мядзведзю знайшоўся! — нашатырыўся, як вожык, Макарка. — Табе якая справа? Яго бяролага, яго і клопаты...

Што тут скажаш! Находзіць жа такое на чалавека. Не можа без гэтага Макарка. Хлебам не кармі, а дай паплясі старому. Адным словам Пулялей!

А. ШАЎЧЭНКА

ЧОРНЫ КОТ

Прыехаў я нека у познюю восень пашукаць з сабакай Альмай курапатаў. Сабачка тая была яшчэ зусім маладзенькая, свабой гадоўлі, як кажуць, «па першым полі».

За Рудзенскам, калі ісці шашой,

ёсць досыць вялікія ўзгоркі, заросшыя дробным хмызняком. За імі перад балотам раскінуліся шырокія палі. Як на шэрыя курапаты, то лепшага месца і шукаць не трэба. Дарэчы, на самым тым Цітаўскім балотцы вяліся тады яшчэ «пардвы» — белыя курапаты. Адным словам, месца было хоць куды і паляваць на курапат тады было дазволена.

Пратопаў я крыху і падняўся на пагорак, дзе густа сышліся зараснікі дзядоўніку. Альма пацягнула носам, крутнула раз-другі сваім адсечаным хвастом, ды як ірване ўбок. Адно толькі і бачылі яе.

— Шукай, Альмачка, шукай, — падбадзёрваў я сабачку.

І толькі Альма ў дзядоўнік, як наперадзе нешта чорнай маланкай мільганула.

— Цяцёрка, няйначай, — прашаптаў я.

Не такі ўжо важны я стралок, але на куроц націснуў імгненна. Амаль разам са стрэлам сіганула праз сцежку і мая сучка. Здалося мне, што яна з цецеруком кульнула ў быльнёг. Прапала на хвіліну і тут жа падскочыла ўгору — з чорным катом на галаве.

Кот кіпцюрамі ўчарэпіўся за яе доўгія вушы, а сам са смакам грыз суччын шляхетны нос!

Трэба ж такое, га?

Ужо ўвечары ў вагоне скуголіла ціхенька ды пачмыхвала апухлым носам мая Альма. Колы вагона грукочуць, нібы кпяць з яе: так табе, так табе... Мне таксама было крыху ніякавата. Працягваю руку, каб палашчыць Альму, але яна адварочваецца, быццам я сваяк які таму кату...

В. ЦІХАНОВІЧ

МЕДЗВЕДЗЯНЯ Ў РУКЗАКУ

Калі ехаць ад Савецкай Гавані ў напрамку хрыбта Сіхотэ-Алінь, абавязкова трапіш на Тумнін, рэчку імкліваю і прыгожую. Лясы тут дрымучыя, таёжныя. У тайзе вельмі многа ягад, асабліва восенню і ласуюцца імі не толькі людзі, але і жыхары тайгі — птушкі, дробныя звяры, нават мядзведзі. У гэтую пару яны сытыя, ніколі не нападаюць на людзей. Сустрэча з мядзведзем восенню — не выпадковасць...

На станцыі Чыпсары ў людскім натоўпе звярнуў на сябе ўвагу чарнявы чалавек з вялікім рукавом за плячыма, з якога выглядала лапавухая галава мядзведзяняці. Ён моўчкі, тужліва пазіраў па баках, быццам прасіў дапамогі.

Чалавек увайшоў у вагон, вызваліў плечы ад лямак, змахнуў пот з ілба. Па ўсяму было відаць, што ён надзвычай стаміўся. Стаміўся і звер. Ён палажыў галаву на падлогу і закрыў вочы.

Крыху пазней я даведалася аб тым, як мядзведзяня аказалася ў рукаву.

Плывучы з партыяй геологаў па Тумніне, ён заўважыў уперадзе мядзведзіцу з двума мядзведзянятамі, якія пераплылі рэчку. Падналегли на вёслы, дагналі іх. Мядзведзіца спалохалася людзей, хутка выбралася на бераг, а мядзведзянята стала адносіць моцнае цячэнне. Тады геологі дагналі іх і ўцягнулі аднаго ў лодку.

Калі высадзіліся на бераг, мядзведзяня залезла на лістоўніцу. Адзін з геологаў палез за ім, а астатнія расцягнулі пад дрэвам брызент. Не без цяжкіх удалося прымусяць мядзведзяня сыйсці ўніз. Вось так яно і аказалася ў рукаву.

З БЛАКНОТА ВІДАВОЧЦЫ

Я пацікавілася: які лёс чакае малыша? Геолог усміхнуўся:

— Напэўна аддам у цырк. Што ж я з ім буду рабіць...

Стары, які сядзеў побач, запратэставаў:

— Ты што, хлапец! Навошта? Як жа ён будзе без тайгі? Змарнуецца. Аддай яго мне.

— Бяры! — рашуча сказаў чарнявы, — бяры.

А на наступнай станцыі ўсе былі сведкамі кранаючай душу карціны.

Стары вынес мядзведзяня з вагона, развязаў рукав. Яшчэ не верачы ў сваё вызваленне, мядзведзяня спачатку нясмела пакульгала да блізкай тайгі, потым, азірнуўшыся, пабегла.

— Вось так трэба! — сказаў стары. Усе былі з ім згодны.

Г. НУЖКОВА

Снег ужо сыйшоў у палях, паўслюдна таяла вада, ручаі. Толькі ў гушчары і ў ярах віднеюцца, нібы скінутыя аўчыны, пласты пацямнеўшага снегу. Але ўжо ўспыхнулі вакол залатыя россыпы маць-і-мачахі — прыйшла вясна.

Яшчэ ўспыхваюць сакавіцкія мяцеліцы, а вопытны пчалавод ужо думае аб сапраўднай вясне. Адчуваюць надыход вясны і пчолы — у гэты час яны ўжо заняты вырошчваннем новага папаўнення: падтрымліваюць у гнёздах патрэбную тэмпературу, рыхтуюць і раздаюць лічынкам корм, даглядаюць за маткай, ачышчаюць ячэйкі сотаў.

Роўны, ледзь чутны гул пчол у амшэнніку гаворыць аб тым, што зіму яны перанеслі нармальна. Але супакойвацца яшчэ рана. Няправільна сабране гняздо, мёд, які закрышталізаваўся ў сотах, наяўнасць у корме падзі, парушэнне цеплавога рэжыму, захворванні — усё гэта можа служыць прычынай таго, што пчолы пачынаюць паводзіць сябе турботна, забруджваюць соты, з раздутымі брушкамі выпузаюць з вулляў.

У такім выпадку пчаліныя сем'і ці гінуць, ці дрэнна працуюць летам.

Каб добра ведаць як заканчваецца зімоўка пчол і чым своечасова дапамагчы ім, пчалавод павінен у гэты час не радзей аднаго раза ў два-тры дні слухаць зімоўнік, рэгуляваць у ім тэмпературу і вільготнасць, праслухаваць усё сем'і.

Калі мёд у вуллях закрышталізаваўся (гэта можна ўстанавіць па наяўнасці ў ім крупінак цукру), у яго трэба дадаваць крыху цёплай вады, апусціўшы ў соты змочаны knot праз верхні ляток.

Зберагаючы мёд, некаторыя пчалаводы пакідаюць сем'ям на зіму недастаткова кармоў. Натуральна, пчолы галадаюць. Такія сем'і распаўсюджваюць гук шалясцячага лісця. У такім выпадку марудзіць з гнязда пустыя соты, а замест іх паставіць прагрэтыя ў пакоі мёда-пергавыя соты з запасу. Калі няма сотавага мёду, паверх рамак кладуць кандзі (праснакі з цукровай пудры і мёду), ці даюць пчолам цукровы сіроп (дзве часткі цукру на адну частку вады).

Трэба асцерагацца і так звананага мокрага падмору пчол і закисання мёду. Калі гэта здарылася, часткова ці цалкам мяняюць кармавыя запасы сем'яў, а таксама і бакавыя ўцяпленні.

Здараецца і так, што асобныя сем'і шумяць больш чым звычайна. Гэта моцныя сем'і. З такіх вулляў трэба зняць верхняе ўцяпленне, расшырыць ляткі, палепшыць вентыляцыю, памятаючы аб тым, што тэмпература ў зімоўніку не павінна перавышаць

Прышоў час развешваць жыллё для птушак, і натуральна, вас цікавіць, якім павінна быць гняздоўе.

Вельмі важна, каб гнёзды былі без шчылін. Домікі, у якіх акажуцца шчыліны, птушкі не засяляюць.

Назва	Размер дна	Вышыня гняздоўя	Дыяметр лятка	На якой вышыні развешваць
Сінічкі	10 × 10 см 12 × 12 см	22—28 см	3—3,5 см	3—8 метраў
Шапоўня	12 × 12 см 14 × 14 см	28—35 см	4,7 см	4—8 метраў
Паўадкрытае гняздо	12 × 12 см	12 см	5 × 12 см	2—4 метраў
Скрынка для белай пясці	35 × 16 см	12 см	3,5 см	2—8 метраў
Скрынка для соў	19 × 19 см	38—40 см	8 см	4—6 метраў

чатырох градусаў цяпла, а адносная вільготнасць — 75—85 працэнтаў. Ва ўсякім выпадку, дрэнна зімаваўшыя пчаліныя сем'і трэба выставіць з зімоўніка раней астатніх і пры першым жа пагодлівым дні, даць ім аблятацца.

Лепшы час пасадкі вішні — красавік. Яе саджанцы трэба высаджваць у ямкі глыбінёй 40 і дыяметрам не менш 80 сантыметраў. Пры гэтым трэба памятаць: пад карані саджанца абавязкова падсыпце добрай, пладароднай зямлі і ўнясіце ўгнаенні. На кіслых глебах да гэтай сумесі пажадана дадаваць драўняны попел ці вапны.

Высаджваць саджанцы на прысядзібных участках трэба не бліжэй 2,5 метра адзін ад аднаго ў радзе і 3 метры паміж радамі.

Асабліва губіць капытных ранняй вясной — небяспечны, крохкі, як шкло, наст. Жывёлы, правальваючыся ў снег, да касцей абдзіраюць ногі аб яго вострыя краі. Пагэтану падкормку лясных жывёл пакуль спыняць нельга, наадварот, яе трэба ўзмацніць.

Паляўнічыя і прыродалюбывыя павінны загадзя падумаць і аб лёсе звяроў у час паводкі, у прыватнасці, аб бабрах, выхухалях і зайцах. Пагэтану трэба прывесці ў парадак лодкі, пабудаваць з невялікіх бярвенняў і галля плыты для выратавання ў поймах рэк карысных звяроў, калі талыя воды выганяць іх з падземных прытулкаў.

Кусты агрэсту вядомы ўсім. А ці можна «прыпадніць» іх і тым самым сэканоміць зямлю на участку для іншых культур?

Так. Для гэтага ранняй вясной, калі прыдзе пара абрэзкі, трэба пакінуць на кусте толькі адну прамую галіну, а іншыя зрэзаць у самай зямлі.

Затым трэба скараціць верхавіну і канцы бакавых адгалінаванняў на адну трэць, акуратна прывязаць расліну да калочка.

Пройдзе некалькі гадоў і на месцы некалі разлапістага куста будзе расці агрэставае дрэўца. Не вельмі высокае, але затое самае сапраўднае, са ствалам і кронай.

У кожнай вёсцы ўздоўж прысядзібных участкаў можна пасадзіць дзікую рабіну. Выкапаць «чырвоначалую» не складае асаблівай цяжкасці. Яна ўкараняецца вельмі мелка. Лепш за ўсё браць 2—4-годкі там, дзе яна расце густа.

Праз год пасля пасадкі рабіну трэба скраніраваць — пакінуць толькі верхні шацёр. Затым прывіць да асноўных парэсткаў садовую чарнаплодную рабіну.

Робіцца гэта проста: секатарам зразаюцца асноўныя парэсткі на адлегласці 10 см ад кроны. Да зрэзаў звычайным спосабам (зрэзам наўскос) прывіць чаранкі, таўшчынёй ў аловак з 4—5 пупышкамі. Прычым, апошняя пупышка павінна быць звернута да ствала. Прымацоўваць чаранок да цыбука галінкі лелей за ўсё плёнкай матавага колеру. Для гэтых мэт звычайна бяруць цэлафанавыя мяшчкі, якія рэжуць на вузкія палоскі даўжынёй 25—30 см. Канец палоскі зацягваюць сілком.

Такая плёнка сама разбураецца праз два-тры месяцы. Ні ў якім выпадку нельга браць тонкую (празрыстую) поліэтыленавую плёнку. Яна не разбураецца і ўжо праз месяц пачынае «душыць» чаранок. Не трэба спадзявацца на ўмяшанне садавода. Нават своечасова знятая з чаранка палоска, пакідае на ім канаўкі, і дастаткова невялікага ветру, каб чаранок зламаўся.

На другі год з дзесяці палепшаных рабін можна сабраць 3—4 ядры буйной, смачнай, гаючай чарнаплоднай рабіны. А гэта — джэммы, варэнне, кампоты, сушаныя ягады.

КВЕТКІ СУПРАЦЬ ШКОДНІКАЎ

Многіх шкоднікаў саду і агарода выганяюць з участкаў... кветкі. Заўважана, што звычайныя аксаміткі не хварэюць, на іх не нападаюць шкоднікі. Аказалася, што яны маюць асобныя рэчывы — фітанцыды, якія забіваюць небяспечных мікраскапічных чарвякоў — нематод і іншых шкоднікаў, якія жывуць у глебе. Пасаджаны побач з суніцамі і бульбай аксаміткі становяцца добрымі санітарамі. А ператрум нядрэнна высаджваць ля яблынь. Гэта дапаможа ахаваць іх ад яблыневай пладажэркі і тлі. Настурка і нагаткі могуць быць добрымі ахоўнікамі капусты, памідораў, бульбы і іншых культур ад многіх шкоднікаў.

ЯК СПЯВАЮЦЬ ПТУШКІ

Венгерскі арнітолаг Петэр Секе склаў зборнік са 140 гукаў, вылучаемых 60 відамі птушак.

Большая частка птушак вылучае некалькі сот гукаў у секунду. Яны не могуць успрынімацца чалавечым вухам раздзельна. Для сваіх даследаванняў Секе выкарыстоўваў спосаб запаволенага ўзнаўлення гуку, падаўжаючы працягласць кожнага гуку ў 64—128 разоў. Гэта дазваляла ўспрынімаць усё, нават самыя кароткія элементы, якія складаюць песню птушкі. Запаволенае ўзнаўленне песні жаўрука, якая працягваецца 4 секунды, паказала, што птушка «карыстаецца» пентатоннай гамай, характэрнай для народнай музыкі.

САКРЭТЫ ЧАРАПАХІ

Калі вам даводзілася назіраць за паводзінамі прэсनावоднай чарапахі ў акварыуме, вы, мабыць, звярнулі ўвагу на тое, што яна можа доўга заставацца пад вадой, толькі зрэдку падымаючыся, каб падыхаць паветрам. Супрацоўнікі Пітсбургскага ўніверсітэта разгадалі сакрэт дзіўнай здольнасці чарапах. У гэтых жывёл няма жабраў і яны не могуць выкарыстоўваць кісларод, які раствараны ў вадзе. Аказалася, аднак, што сэрца чарапахі ўстроена так, што яно можа нагнаць кроў з венаў прама ў артэрыі, мінуўчы лёгкія.

Як мяркуюць вучоныя, на час працяглага знаходжання пад вадой арганізм чарапахі пераходзіць ад працэсу абмену рэчываў з вы-

карыстаннем кіслароду да працэсу абмену, у аснове якога ляжыць расшчэпленне крухмалу у крыві, якое не патрабуе расходу кіслароду.

КАНВЕЕР ЛАСОСЕВЫХ

Рыбалавецкія заводы Сахалінскай вобласці заклалі больш 600 мільёнаў ікрынак ласоссяў на інкубаванні.

Малькі будуць рассяляцца не толькі на Сахаліне і Курылах. 10 мільёнаў ікрынак гарбушы вывезена ў басейн ракі Амур, некалькі мільёнаў перададзена ў Маскоўскае цэнтральнае вытворчае кліматызацыйнае ўпраўленне. Адною з малькі гарбушы будуць вывезены ў Белае і Балтыйскае моры. Трыста тысяч ікрынак гарбушы і кеты перавезены ў спецыяльных кантэйнерах у Падмаскоўе — для сажалкавай гаспадаркі.

ЗАВОДЫ ПАД ВАДОЙ

Англійскія праектыроўшчыкі намагаюцца вырашыць праблему аховы прыроды ад шкодных адыходаў хімічных заводаў арыгінальным шляхам. Яны прапаноўваюць будаваць хімічныя заводы на марскім дне. Ядавітыя газпадобныя адыходы можна будзе спальваць на паверхні вады ў далечыні ад населеных пунктаў. Уцечка ядавітых рэчываў перастане быць небяспечнай: рассяваючыся на вялікіх прасторах, яны будуць мець мізэрную канцэнтрацыю.

Выкарыстоўваючы ў якасці сыравіны нафту і газ, якія дастаўляюцца марскім шляхам ці па трубах, падводныя заводы змогуць абыйсціся без партовых збудаванняў. Для захавання канчатковых прадуктаў вытворчасці і для іх транспарціроўкі будуць выкарыстаны наліўныя судны. Для эксплуатацыі падводнага завода дастаткова невялікага штату вадалазаў, якія апускаюцца на дно толькі для прафілактычнага кантролю.

КАЖАН І МАТЫЛЁК

Кажаны палююць з дапамогай ультрагуку. Яны пасылаюць серыю імпульсаў і ўлаўліваюць іх рэха. Як яны робяць гэта, дакладна не вядома. Вядома толькі, што частата вылучаемых сігналаў — 20—100 кілагерц, а працягласць — нікчэм-

ныя долі секунды. Раней лічылі, што многія іх ахвяры пазбаўлены слыху і таму не могуць ратавацца. А нядаўна даследчыкі ўстанавілі, што некаторыя начныя матылькі нейкім спосабам выяўляюць сваіх ворагаў і хаваюцца ад іх.

Ёсць у матылькоў так званыя тымпанальныя органы — па аднаму з кожнага боку цела. Была вывучана іх будова, але таямніцай было прызначэнне. Так, можа быць, з іх дапамогай і «чуюць» матылькі сігналы кажанаў?

Калі вывучылі рэакцыю тымпанальнага органа, высветлілася, што ён чутка адзваецца на сігналы ў дыяпазоне ад 3 да 150 кілагерц. Іншымі словамі, дыяпазон «перадаючай апаратуры» кажана цалкам знаходзіцца ўнутры дыяпазону, на якім дзейнічае «назіраючая сістэма» начнога матылька.

А як паводзяць сябе матылькі пры сустрэчы са сваім ворагам? Каб адказаць на гэта пытанне, устанавілі ультрагукавы перадачык, які пасылае сігналы, падобныя тым, з дапамогай якіх кажаны «абмацваюць» сваю ахвяру. Калі матылёк быў далёка ад уяўнага кажана, ён спакойна мяняў напрамак палёту; калі ж блізка, то адразу пачынаў каскад манёўраў.

Уявіце сабе «біялагічныя» аэрадромныя ўстаноўкі, карэктыруючыя палёт самалёта. Уявіце, што і велізарныя крылатыя машыны абсталяваны апаратурай, падобнай на тую, якая «стаіць» у матылькоў. У поўным кантакце, з ідэальнай дакладнасцю будзе працаваць гэтая сістэма, «патэнт» на якую выдзена самай прыродай.

РАКА — ПРАЯВІЦЕЛЬ

Забруджанне Рэйна стала сапраўдным нацыянальным бедствам для Нідэрландаў. У буйнейшым горадзе краіны Ротэрдаме санітарная інспекцыя закрыла водаправод і забараніла насельніцтву ўжываць з яго ваду ў ежу.

Пад пагрозай аказалася прыгараднае агародніцтва. Павалічаны састаў солей у рэйнскай вадзе прывёў да значнага зніжэння ўраджаю агародніны ў прыгарадах Гаагі.

Тут раскажваюць, як адзін фатограф выйграў своеасаблівы заклад. Ён запэўніваў, што воды Рэйна, забруджаныя хімічнымі адыходамі, цалкам могуць замяніць праявіцель для плёнкі. Зрабіўшы некалькі здымкаў, фатограф тут жа праявіў плёнку ў рэйнскай вадзе і атрымаў зусім прыгодны негатыв.

КАЛІ Б ЧАЛАВЕК ВЕДАЎ...

Веслі Маркс — аўтар многіх артыкулаў і кніг, прысвечаных уздзеянню тэхнікі на прыроду і, у прыватнасці, на жыццё акіяна. Збіраючы матэрыялы для артыкула «Марскія гадавальнікі», ён пабываў на Ціхаакіянскім і Атлантычным узбярэжжы ЗША, Японіі, і прыйшоў да думкі, што ў выніку многіх непрадуманых рашэнняў, прыбярэжныя зоны Ціхага акіяна хутка забруджваюцца.

Прывядзём некаторыя вытрымкі з яго артыкула.

«На ўзбярэжжы заліва Мінамата (Японія) знаходзіцца 11 рыбацкіх пасёлкаў і прамысловы горад Мінамата. У 1950 годзе невядомае ўрачам нярвовае захворванне паразіла некаторых жыхароў узбярэжжа. У аднаго з захварэўшых — жыццядаснага дзесяцігадовага хлопчыка — адняліся рукі, ён не змог зашпільваць гузікі на адзенні і карыстацца палачкамі для ежы. У другога хворага, рыбака, скруціла пальцы, на твары з'явіўся зварыны выскал і ён рычаў на ўрачоў і ўласных дзяцей. За 1953—1963 гады было зарэгістравана больш ста такіх выпадкаў.

Захворванне, як правіла, прыводзіла да смерці ці поўнай інваліднасці.

Урачы, занепакоеныя гэтай хваробай, імкнуліся высветліць агульныя рысы ва ўмовах жыцця яе ахвяр. Аказалася, што большасць захварэўшых жылі не ў горадзе, а ў рыбацкіх пасёлках, харчаваліся галоўным чынам малюскамі, якіх вельмі многа ў заліве.

Гэтыя малюскі самі па сабе былі здаровыя, але ў іх знайшлі надзвычай высокі склад ртуці, якая шкодна ўплывае на нярвовую сістэму чалавека.

Адкуль з'явілася гэтая ртуць?

Аказалася, што гэта вынік выкідвання ў мора адыходаў аднаго з хімічных заводаў».

«У Нью-Йорку ўзраслі выпадкі захворвання гепатытам (запаленне печані). Пры апытанні хворых высветлілася, што многія з іх харчаваліся вустрыцамі з суседняй бухты. Мясца вустрыц мела прысмак нафты і зеленаваты колер (замест звычайнага белага). Гэта тлумачылася наяўнасцю ў водах бухты нафтавых адыхо-

даў і адыходаў, якія змяшчалі ў сабе медзь. Такім чынам, запаленне печані ў жыхароў Нью-Йорка выклікалі вустрыцы «замарынаваныя» ў прамысловых адыходах...

Як было ўстаноўлена спецыяльнымі даследаваннямі, у выніку бескантрольнага выкарыстання інсектыцыда, марскія воды вакол Англіі і краін Паўночна-Заходняй Еўропы ў значнай ступені забруджаны ядахімікатамі, якія часткова змываюцца з апрацоўваемых зямель і пераносяцца ў мора.

У адным з дакладаў Службы аховы прыроды гаворыцца, што сельскагаспадарчыя яды забруджваюць акружаючае асяроддзе ў значна большай ступені, чым меркавалася дагэтуль. Узнікае небяспека не меншая, чым ад радыёактыўнага заражэння.

У чатырох месцах, якія знаходзяцца адзін да аднаго на адлегласці сотняў кіламетраў, былі сабраны яйкі 52 відаў марскіх птушак. Даследаванні паказалі, што ва ўсіх яйках прысутнічаюць астаткі яду».

ЗДЫМАК, ЯКІ АБЫЙШОЎ СВЕТ

Некалькі гадоў назад у Вене пасялілася пара буслоў. Лічачы гэта добрым знакам, жыхары горада кожнай вясной з нецярплівацю чакалі прылёту сваіх добрых птушак. Але аднойчы здарылася бяда: нейкі варвар усадзіў стралу ў грудзі бусла-самца. На шчасце, рана аказалася несмяротнай і птушка працягвала карміць птушанят. З цяжкасцю бусла ўдалося злавіць і аднесці да ветэрынара, які пасля складанай аперацыі пазбавіў птушку ад стралы.

У красавіцкім лесе ўжо даволі спякотна. Паўсюдна ўладарыць маладое сонца, падганяе жыць лес і яго жыхароў. Мітусяцца матылькі, гудуць чмялі, бегаюць пад нагамі працаўнікі-мурашкі...

Аднекуль зверху на звалены ствол старой бярозы апускаецца незвычайная шасціногая істота, амаль як верталёт. Старанна пачысціўшыся, насякомае таропка, прынюхваючыся да бяросты, прабегла па ствале, спынілася. Наколькі магчыма выцягнуўшы ўсе свае шэсць ног, уключыла «бур» — яйцаклад. Работа пачалася...

Гэта наезнік Мегарыса, адно з арыгінальнейшых стварэнняў прыроды, вялікі сябра нашых лясоў, грозны вораг аднаго з іх злосных шкоднікаў — рагахвоста.

Павольна ўгрызаецца «бур» Мегарысы ў цела бярозы. Праходзіць гадзіна, другая і толькі тады яйцаклад дасягае мэты — ходу рагахвоста.

Пасля гэтага пачынаецца другі, бадай, самы адказны этап работы Мегарысы. Адклаўшы ў ход шкодніка яйка, наезнік, як правіла, зноў старанна пачысціўшыся, ляціць на пошукі другіх рагахвостаў.

З адкладзенага наезнікам яйка ў прытулку рагахвоста развіваецца лічынка, якая адразу ж накіроўваецца на пошукі шкодніка. Знайшоўшы рагахвоста, яна ўпіваецца ў яго цела і развіваецца далей за кошт сокаў шкодніка. Рагахвост гіне, а малады, моцны наезнік пачынае выбірацца наверх. Часам у яго ідзе на гэта некалькі дзён — прыходзіцца самому свідраваць адтуліну ў дрэве.

Але вось нарэшце і сонца. Выбраўшыся наверх, Мегарыса, як і яе бацькі, старанна чысціцца і лёгка ўзлятае ўверх.

Яна ведае, куды ляцець. Шлях у яе адзін — шукаць і знішчаць шкоднікаў нашага лесу.

Адна сям'я шпакоў з'ядае ў дзень 800 лічынак розных насякомых. Шэрая мухалоўка на працягу дня знішчае да 300 мух. Ластаўкі прылятаюць да гнязда да 500 разоў у дзень, прыносячы сваім птушанятам па некалькі мух і камароў. Сініцы круглы год ачышчаюць дрэвы ад лічынак, вусеняў, шкодных насякомых. Дзяцел сваёй крэпкай дзюбай дзюбе кару, праводзячы «санітарную апрацоўку» дрэваў, якія заражаны караедам.

Многія птушкі выкармліваюць сваіх птушанят выключна насякомымі, а восенню і вясной знішчаюць велізарную колькасць семя пустазелля, чым садзейнічаюць павышэнню ўраджайнасці палёў, садоў і агародаў.

Вялікую карысць прыносяць сельскай гаспадарцы драпежныя птушкі, якія знішчаюць мышападобных грызуноў. Адна сава, напрыклад, з'ядае за лета да 1000 мышэй, а адна мыш з'ядае за лета кілаграм зерня. Гэта азначае, што адна сава зберагае тону зерня.

Усе нашы птушкі, за выключэннем ястрабаў, балотнага мышалова, сарокі, вароны, ліцацца карыснымі і павінны ахоўвацца.

Вучоны Шапашнікаў, які прымаў удзел у сімпозіуме па ахове прыроды ў Чэхаславакіі, пісаў: «На рацэ Влтаве, у цэнтры Прагі, трымаецца многа дзікіх качак. Частка птушак выводзіцца ў наваколлі горада, а потым перасяляецца ў горад, дзе знаходзіцца для сябе больш корму. Птушкі ў Празе, якія не бачаць з боку чалавека праследвання, зусім ужываюцца з ім і добра адчуваюць сябе сярод шумнага горада».

Чаму б не зрабіць так у нас, у Беларусі?

Прыродны запаведнік Славакіі — Татранскі нацыянальны парк — з'яўляецца тэмай адной з серый марак, якія выпушчаны чэхаславацкай поштай. Аўтар эскізаў — мастак Й. Балаж. На марках адлюстраваны шэсць відаў грызуноў, якія жывуць у гэтым запаведніку.

КОНКУРС

КОНКУРС

КОНКУРС

«Любіць прыроду — значыць любіць Радзіму» — такі дэвіз конкурсу на лепшыя матэрыялы і фотаздымкі, які аб'яўляюць Дзяржаўны камітэт СМ БССР па ахове прыроды, прэзідыумы рэспубліканскіх саветаў Беларускага таварыства аховы прыроды, паляўнічых і рыбаловаў, рэдакцыя бюлетэня «Родная прырода».

На конкурс прадстаўляюцца артыкулы, нарысы, фотаздымкі (чорна-белыя, каляровыя, слайды), навелы, нататкі аб рацыянальным выкарыстанні багаццяў Беларусі (водных і лясных рэсурсаў, расліннасці, жывёльнага свету, паветранага асяроддзя), аб людзях, якія абараняюць яе ад безгаспадарчасці і неразумнага выкарыстання, аб лепшых паляўнічых і рыбаловах, школьных лясніцтвах і г. д.

Пераможцаў чакаюць такія прэміі:

1-я — 150 рублёў за тэкставы матэрыял і 50 рублёў за чорна-белы фотаздымак, за слайд — 100 рублёў;

Дзве другія — па 100 рублёў, за фотаздымкі — па 25 рублёў, за слайды — па 75 рублёў;

Дзве трэція — па 50 рублёў, за слайды — па 50 рублёў.

Вынікі конкурсу будуць падведзены да 20 снежня 1972 года. Матэрыялы і здымкі павінны быць даслааны да 1 снежня 1972 года.

Удзельнікам конкурсу могуць быць журналісты, пісьменнікі, рабочыя, калгаснікі, вучоныя, інжынеры, школьнікі, выкладчыкі — усе нашы чытачы.

Пісьмы ў рэдакцыю прысылаць з паметкай: «На конкурс». Наш адрас: г. Мінск, вул. Калектарная, 10. Рэдакцыя бюлетэня «Родная прырода».

РЕЗЮМЕ

ВОЗДУХ — НЕ РОСКОШЬ. Отчет о первой в стране конференции по защите атмосферного воздуха, в которой приняли участие ученые и специалисты из разных городов Союза.

ПЛОДОТВОРНОЕ ДЕСЯТИЛЕТИЕ. Белорусскому обществу охраны природы исполнилось десять лет. В его рядах — более двух миллионов членов. О работе общества за этот период и рассказывается в статье.

«БРОШЕННЫЕ» ЗЕМЛИ... ОТКУДА ОНИ? Статья о некоторых проблемах рекультивации земель.

СОЗДАВАТЬ ЛАНДШАФТЫ. Мы хотим видеть наши города нарядными, зелеными, удобными для жизни. Как этого достигнуть и говорится в корреспонденции.

ЖИВАЯ КРИНИЦА. Очерк о главном враче Свислочской больницы Н. Турко, человеке, который убежден в том, что природа — лучший помощник медицины.

МУРАВЬИНЫМИ ТРОПАМИ. Рассказ о выгодах биологической защиты плодовых деревьев и кустарников.

ШО — ОЗЕРО ЛЕГЕНД. ОЖЕРЕЛЬЕ НАРОЧИ. Туристам — об озерах северо-запада республики.

БЕСЦЕННЫЙ КЛАД. Статья министра лесного хозяйства БССР С. Моисеенко.

«КОРОЛЬ ЛИР» И ДРУГИЕ. Фоторепортаж с выставки «Природа и фантазия».

ЛЕДНИК КОЗЕРОГОВ. О своих впечатлениях от поездки в горы Тянь-Шаня рассказывает писатель Р. Будрис.

ЧИНГИЗ — МОЙ ДРУГ. Волк в неволе. Как он ведет себя?

НАШ КАЛЕНДАРЬ. Разные советы.

СОХРАНИТЬ БЛАГОДАРНУЮ ПАМЯТЬ. В этой статье идет речь о сохранении древних курганов на территории Белоруссии.

КРАСКИ ВЕНГРИИ. Продолжаем знакомить читателя с опытом сохранения и увеличения природных богатств в странах социализма.

НА ПРИВАЛЕ. Две юмористические миниатюры.

ШКОЛА И ПРИРОДА. ЮРИДИЧЕСКИЙ ОТДЕЛ. ДНИ РЫБОЛОВА. СТРАНИЦА ОХОТНИКА. ДОСЬЕ «РП». РАЗНЫЕ РАЗНОСТИ. ЕСЛИ БЫ ЧЕЛОВЕК ЗНАЛ...

ЧМЯЛІНЫЯ ТАЯМНІЦЫ

...Пад вечар зямлю прыхапілі замаразкі. Яшчэ нядаўна гаманлівы, утульны чмяліны дом было не пазнаць: ні гуку, ні руху. Чмялі былі мёртвыя. Як сапраўдныя салдаты, да апошняга дыхання змагаліся яны за жыццё сваёй зямлі і вась — заснулі навек.

А можа гэтую сям'ю холад застаў знянацку, можа, гэта выпадковасць? На жаль, не. Калі зазірнуць у гэты час і ў іншыя чмяліныя сем'і-гнезды, усюды ўбачыш адзін і той жа маркотны малюнак.

Але вась прыйшла вясна. Успыхнулі залаціста-жоўтым зарывам казіныя вербы і зноў невядома адкуль возьмуцца чмялі.

Прырода абышлася і тут вельмі мудра: увосень гіне не ўся чмяліная сям'я, а толькі старая матка, самцы і рабочыя. Аплодненая ж маладая матка заўчасна хаваецца ў мох ці пад лісце, упадаючы да вясны ў спячку. З першым цяплом яна прачынаецца і тут жа знаходзіць месца для будучай сям'і. Звычайна гэта пакінутая мышыная норка ці паглыбленне пад старым пнём. Зрабіўшы гнездо, матка адкладвае некалькі яек і выседжае іх чатыры дні. А праз тры тыдні на свет з'яўляецца новае пакаленне чмялёў.

І зноў — кароткае, бурнае жыццё даўжынёй у цэлае лета, якому, у сэнсе працавітасці, мог бы пазайздросціць не толькі чалавек, але нават пчала. Усяго за адну мінуту чмель здольны апыліць 25 кветак чырвонай канюшыны — удвая больш, чым пчала. За лета чмяліная сям'я — да 12 мільёнаў!

Сумны, але агульна вядомы такі факт: рады гэтых добрых насякомых паступова радзеюць. І гэта вынік няправільнага выкарыстання на палях ядахімікатаў, а таксама недаацэнка значэння чмяля. Таму кожны з нас павінен помніць: толькі адна выпадкова ці наўмысна загубленая вясной чмяліная самка — і на свет не з'явіцца цэлая сям'я крылатых працаўнікоў.

ЗМЕСТ НУМАРУ

2

Паветра — не раскоша. Справаздача з рэспубліканскай навукова-тэхнічнай канферэнцыі, прысвечанай праблемам аховы атмасфернага паветра ад забруджвання.

- 1. Плённае дзесяцігоддзе.** Беларускаму таварыству аховы прыроды — 10 гадоў.
- 2. «Кінутыя» землі... Адкуль яны!** Размова аб рэкультывацыі зямель.
- 7. Бяцэнны скарб.** Расказ аб стане нашых лясоў.
- 8. Мурашынымі сцежкамі.** Нататкі аб біялагічнай абароне раслін.
- 10. «Кароль Лір» і іншыя.** Рэпартаж з выстаўкі «Прырода і фантазія».
- 12. Чынгіз — мой сябра.** Воўк у няволі. Які ён?
- 14. Жывая крыніца.** Нарыс аб урачы М. Турко.
- 16. Каралі Нарачы. Шо — возера легенд.** Запрашэнне да падарожжа на Блакітныя азёры і возера Шо.
- 24. Ледавік казярогаў.** Дарожныя нататкі.
- 26. Знаёмыя незнаёмыя.** Усё пра ментуза.
- 30. Наш каляндар.** Некалькі парад сававодам, пчалаводам, аматарам птушак, прыродалюбам.
- 31. Розныя рознасці.**

На 1 старонцы вокладкі здымак Н. Шарая. На 4 старонцы — здымак Г. Сухава.

У нумары выкарыстаны таксама здымкі А. Глінскага, А. Сабадаша, В. Хліманова, В. Бялькова, П. Захарэнкі, Г. Сухава, І. Юдаша.

РОДНАЯ ПРЫРОДА

1972 г. № 2
выходзіць
кожныя два месяцы

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ
БЮЛЕТЭНЬ
ДЗЯРЖКАМІТЭТА
САВЕТА МІНІСТРАЎ БССР
ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ,
ПРЭЗІДЫУМАЎ
РЭСПУБЛІКАНСКІХ САВЕТАЎ
БЕЛАРУСКІХ ТАВАРЫСТВАЎ
АХОВЫ ПРЫРОДЫ,
ПАЛЯУНІЧЫХ І РЫБАЛОВАЎ,
КАМІСІІ ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ
АН БССР,
РЭСПУБЛІКАНСКАГА САВЕТА
ПА ТУРЫЗМУ І ЭКСКУРСІЯХ

Рэдактар А. І. Варанцоў
Адказны сакратар В. Д. Бабровіч

Супрацоўнікі рэдакцыі:
В. І. Хліманаў, В. І. Дашкевіч,
Л. В. Здановіч, А. С. Сабадаш,

Мастацкі рэдактар Б. Е. Ярота
Карэктар З. А. Фёдарова

Члены рэдкалегіі:

П. Н. Багданаў, Л. І. Бердзічавец,
В. Д. Бабровіч, У. А. Бразгоўка,
А. І. Варанцоў, П. А. Віліткевіч,
І. Б. Кардаш, П. Р. Корзун,
Г. І. Канцавая, П. А. Лугаўцоў,
Л. І. Малевіч, М. Р. Мурашка,
У. С. Раманаў, У. П. Самсонаў,
Б. І. Сачанка, М. В. Смольскі,
А. А. Сакалоўскі, В. Ф. Якушка

Здадзена ў набор 19.1.1972 г.
Падпісана да друку 9.3.1972 г.
АТ 05098. Друк. арк. 4. Улік.-выд.
арк. 6.5. Фармат 60×90¹/₈. Ты-
раж 44776 экз. Зак. 714.
Цана 30 кап.

Выдавецтва «Полымя» Дзяржаўнага Камітэта Савета Міністраў БССР па друку.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі:
Мінск, вул. Калектарная, 10.
Тэл. 234967, 234961.

...Рэчка выйшла з берагоў, паднялася трохі не на ўзровень абрыву, заліла нешырокую пойму, камель старой вярбы, ажно да самага галля, і нават некалькі галінак было ў вадзе. На поўдзень, за паваротам, дзе пойма пашыралася, і на поўнач, за мастом, дзе ажно да самай Дабрадзееўкі рэчка заліла луг, віднеліся шырокія і спакойныя прасторы вады, па якіх, не ведаючы, нельга было вызначыць, дзе праходзіць рэчышча. А тут, у гэтай вузкай гарлавіне, сціснутай высокімі абрывістымі берагамі, на адным

з якіх стаялі старыя дубы, а на другім — сосны, паводка рвалася наперад, як раз'юшаная. Вада падмывала пясчаны бераг, вірылася вакол вярбы. Імкліва праплывалі, кружачыся, трэскі, галінкі, тарфіны, гной — рэшткі зімовых дарог.

Тоўстая галіна вярбы цягнулася ўгору, узвышалася над берагам.

ІВАН ШАМЯКІН. «ПАВОДКА».

ЦАНА 30 КАП.

ІНДЭКС 74926

